

Barcode : 9999990291272

Title - Shri yugal geet subhodhini

Author - Shastri,Maganlal

Language - gujarati

Pages - 42

Publication Year - 1931

Barcode EAN.UCC-13

999999029127

ગુજરાતુવાદસહિતા ॥ શ્રીયુગલગીતસુબોધિની ॥

સુણ્યપત્તનસ્યઅધીષાલફુણપુસ્તકાચ્યકાર્યપાદિસંડલસાદાચૈન

મમલાલશાસ્ત્રિણા

શોધિતાનૂદિતા

ચ

સહૃદાત અ. સૌ. મુહીબુન્ને. સો. જવેરીની
થાંગાદીરીમાં બેટ

જામ :

મંગળવાર

તા. ૧૨-૬-૧૮૬૯

મુલ્ય :

તા. ૧૨-૬-૧૯૩૩

॥ श्रीयुगलगीतम् ॥

॥ द्वात्रिंशोध्यायः ॥

१२८

॥ श्रीगुरुक बवाद ॥

गोप्यः कृष्णो वर्नं याते तमसुद्रुतचेतसः ।

कृष्णलीलाः प्रगायन्त्यो निन्युद्देखेन वासरान् ॥ १ ॥

वामवाहुकृतवामकपोलो वलिगतसुरधरार्पितवेणुम् ।

कोमलाङ्गुलिभिरप्रितमार्गं गोप्य ईर्यति यत्र मुकुन्दः ॥ २ ॥

व्योमपानवनिताः सह सिद्धिर्विस्मितास्तदुपधार्य सलज्जाः ।

कामभार्गणसमर्पितचित्ताः कदम्बलं ययुरपस्त्रतन्नीव्यः ॥ ३ ॥

द्वात्रिंशेन्तर्गोपिकानां स्वानन्दं भगवान् हरिः । पूर्यामास घैर्व पूर्णनन्द इतीर्यते ॥ १ ॥

अन्तःप्रविष्टो भगवान् मुखादुदृत्य कर्णयोः । पुनर्निवेश्यते सम्यक् तदा भवति सुस्थिरः ॥ २ ॥

शब्दार्थयोर्मुख्यतात्र युग्माः शोकस्ततोत्र हि । सर्वेषु चैव मासेषु यत् करोत्युच्यते हि तत् ॥ ३ ॥

अतोत्र मासयुग्मा हि प्रक्रमः फलमेव च । आदन्ते चापरं युग्मं व्योदश भवन्ति तद् ॥ ४ ॥

एवं भगवता सह रात्री क्रीडाप्रकृत्वा दिने तासां संसारप्रवृत्तिर्भविष्यतीत्याशङ्क्य दिवसेषु भगवद्गुणवर्णनपरा जाता इति वदन् गुणवर्णनाया आवश्यकत्वायारम्भे दुःखं पर्यवसाने सुखमिति निरूपयन् प्रथमं प्रथमप्रवृत्तावपि गोपिकानां दिवसेषु परमं दुःखं जातमित्याह गोप्य इति, केवल पदाद् पूर्वोक्ता ग्राह्याः, सदानन्दे वर्नं गते तमन्वेव द्रुतं चित्तं यासां, वस्त्वन्तरयहणाक्षमं चित्तं जातं द्रुतशब्दाद् विलय उक्तः, ततः सर्वतः प्रसृतं सूखमभावापनं सदानन्दस्य लीलां शृहीतवद्, अतः कृष्णलीलाः प्रगायन्त्यो जाताः, यथा सूखं सदानन्दरूपं तथा तल्लीला अपीति तदात्मकस्य च लीलानां ज्ञायतिर्तुं पुनर्नामग्रहणं कृतमन्यथा तत्पदमेव वदेत् तथा सति तत्सम्बन्धित्वमात्रं प्राप्येत न तूलकर्मत्वं, अदृशं व्यरज्यं चैतद् गतः स्वरूपदिक्षेष्व ददत्तिरिक्षस्य न जीवनहेत्वं तत्रै हीनत्वात्, ततो यथाकथश्चिन् महता मानसदुःखेन वासरान् निन्युः, यदा पुनरत्तिर्त्वं प्रकीर्णं भगवच्चरित्रे विलीनं सदेकभावं प्राप्यति तदा पूर्णमनोरथा भविष्यन्ति, इदानीं सर्वा सामग्री विशकलितेति दुःखेन दिननयनं, वासरपदाद् रात्र्यर्थं कथश्चित् प्राणानां धारणं लक्ष्यते ॥ १ ॥ सर्वोत्तमा हरेलीला वेणुनादपुरस्तरा । हेतुः सर्वत्र वाच्येष्ये प्रथमेषु निरूप्यते ॥ १ ॥ देवस्त्रियस्तथा गावः सरितः पादपा लताः । पश्चिणथ तथा मेघा ब्रह्माद्या गोपिकास्तथा ॥ २ ॥ हंरिष्यो देवगन्धर्वा द्विधा च भगवान् हरिः । उत्तरेषु निरूप्यन्ते रसज्ञा वेणुवादने ॥ ३ ॥ जानाति भगवानेव जानात्येव हरिः स्वयम् । अतोन्ते भगवानुक्तो वारद्यमनन्यधीः ॥ ४ ॥ अनुमौशस्तु नादस्य खीपु पूर्वमुदीर्यते । त्रिविधासु ततः पुंसु ब्रह्मा गोपी तथा मृगी ॥ ५ ॥ व्योत्र त्रिविधाः ग्रोक्ताः प्रकीर्णाः सकलाः सुराः । सर्वे एवानभिज्ञा हि वस्तुसामर्थ्यसंयुताः ॥ ६ ॥

एवं वेणुद्वादशधा फलतीति निरूपितः ॥ ६ ॥

तत्र प्रथमं स्वीप्राधान्याद् देवस्त्रियो मुख्या इति तासु वेणुनादप्रभावं वरुं येन प्रकारेण वेणुनादं उत्तिष्ठति तं प्रकारमाहुर्यामवाहुकृतवामकपोल इति, यत्र मुकुन्दोधरार्पितवेणुमीरं यति तत्र तस्मिन् क्षणे व्योमयानवनिताः कदम्बलं ययुरितिसम्बन्धः, वेणुनादः वश्ववर भवति, मुखस्य परितः समतयोर्पर्यधश्च धारणेन, तत्र खीणां कामोद्रोथकी वामपरावृतः, खीणां पुरुषाणां च

हन्त चित्रमवलाः शृणुतेदं हारहास उरसि स्थिरविद्युत् ।

नन्दसूनुरयमार्तजनानां नर्मदो यहि कूजितवेणुः ॥ ४ ॥

वृन्दशो व्रजवृपा मृगगावो वेणुवायहृतचेतस आरात् ।

दन्तदष्टकवला धृतकर्णा निद्रिता लिखितचित्रमिवासन् ॥ ५ ॥

दक्षिणो देवानामुच्चैरधस्तिरथां समतया सर्वेषामचेतनानां च, तत्र देवस्त्रीणां कामोद्रोधको वास-
परावृत्त एवेति तथा निरूप्यते, मानुपभावाद् देवभावो महानिति मानुपनादेन देवस्त्रीणां अपो न
भविष्यतीत्यशङ्का 'तद्विजृम्भः परमेष्टिधिष्य' मितिवाक्याद् भ्रूविलासं नादे योजितवान्, तदाह,
वामवाहौ कृतो योजितो वामकोपलो येन वल्लिगता भ्रूयस्येति भ्रूरत्र दक्षिणा तथैवाभि-
नयभावात्, वल्लिगतोच्चैर्गतियुक्ता, अधरः पूर्वं वाणिंतो लोभात्मकः, तत्र चेत् समर्पितः परमानन्दं
न प्रयच्छति काममेवोद्रोधयति यतः श्रुत्वापि विरहजनितं लेशमेव ग्राम्युवन्ति न हु, परमानन्दं
तत्रापि क्रियाशक्तिः पुष्टा चेद् भवेत् तदा लुभ्यादपि फलं सिध्येत् तदपि नात्तीत्याह,
कोमलाङ्गुलिभिराश्रितो मार्गो यस्य, आदौ मन्दप्रकारेणैव वेणुनादस्योचितत्वात्, मार्गो-
स्तस्य रन्ध्राः, तेषां गाढभावेन निष्पीडने तारो नादो भवति मध्यभावे मध्यमः कोमले मन्द इति,
गोप्य इतिसम्बोधनं सर्वानुभवसाक्षिकमेतदिति ज्ञापयितुं, ईरणमत्र वादनं, प्रयोजनमाह सुकुन्द-
इति, वेणुनादेन शुद्धं चेज् जगत् तदा मोक्षं दास्यामीति, एवं हितार्थेष्वि वेणुवादने ये मोक्षानविधि-
कारिणस्तेषां काम एव जात इत्याहुव्योमयानवनिता इति, व्योमयाना विमानयानाः सर्वे
देवयोनयस्तेषां वनिताः, अधिकारित्वात् स्त्रीत्वाद् भोग्यत्वाच्च न मुक्त्यविकारिष्यः, सिद्धैःसहिता
अपि, भगवद्वितिरिक्तं सर्वमेव दातुं समर्थाः, स्वयमत्यन्तं गाने निषुणाः, आदौ वेणुनादं श्रुत्वा
विसिता जातास्तोल्पकामोद्रेके तद् वेणुनादसुपधार्य सलज्जा जाता भर्तारो ज्ञास्यन्तीति, ततोत्यन्त-
सुद्रेके स्वात्मरक्षार्थं कामेन मरणशङ्कया कामभार्गणेभ्यः समर्पितं चित्तं याभिस्ताद्वयो जाताः,
यथा मारकाय मारणात् पूर्वं स्वयमेव समर्प्यते भीरुभिः, ततः कामेन पीडिताः कदम्लं
मूर्च्छा ययुः, सा मूर्च्छात्यन्तविसारिकेत्याहापस्मृता नीवी कटिवस्त्रं याभिरिति, एवं
वेणुनादेत्यन्तं काममोधक इत्यसाकं मूर्च्छादौ किमाश्वर्यमितिभावः ॥ २-३ ॥

गवामपि वेणुनादेन तथा जातमिति वक्तुं प्रकारान्तरेण वेणुर्वोद्भवाङ्गुह्यन्त चित्रमिति,
अवला इदमाश्रयं शृणुत, यहि नन्दसूनुः कूजितवेणुस्तर्हि वृषा गावो दन्तदष्टकवला
निद्रिवा आसन्नितिसम्बन्धः, कामः पशुपु सजातीय एव नोक्तुष्टे नापक्तुष्टे, अश्वतरे त्वन्यैव
व्यवस्था, हीनेषु महतो रमणार्थं सम्बन्धोपि रसाभासजनकोतः सम्भोगलक्षणं कामं निराकृत्य पशु-
प्रत्यावद्यकं भक्ष्यं निरुणद्धि, पूर्वोक्तं 'वामभाङ्गुकृतवामकपोल' लमनुवर्तते, तत्रैवावान्तरमेदो
वक्तव्यः, हन्तेति खेदे, यत्र गवामपि सर्वक्रियानिवृत्तित्रासाकं न निवर्तते इति चित्रं, पूर्वपेक्षया-
प्युत्कृष्टं, देवस्त्रियो हि पुरुषोत्तमे कामुकयो भवन्त्यैव, इदं तत्याश्वर्यमिति, अवला इतिसम्बोधनं
गता दर्शनभावाय, इदं मया श्रोत्यमानं शृणुत, अत्र गोपिका नवविधा शुणातीते प्रकार-
श्वर्यमिति कर्मज्ञानभक्तिभिर्विवृत्यवस्थेष्वा प्रथमा राजस्य इयं राजसराजसी, अपेक्षितं पूर्वं सर्वे-
मेवानुवर्तते सर्वत्र, आदौ भगवतः स्वरूपं शृणुतेति, तं चतुर्धा वर्णयति, हारवद् हासो यस्य,
उरसि स्थिरा विद्युद् यस्य, नन्दस्य च सूनुः, आर्तजनानां सर्वेषामेव नर्मदः, तत्र हेतुरयमिति,

वर्हिणः स्तवकधातुपलादौर्बद्धमद्वपरिवर्हविडम्बः ।

कर्हिचित् स्तवल आलि सरोपैर्गाः समाहयति यत्र सुकुन्दः ॥ ६ ॥

तर्हि भग्नगतयः सरितो वै तत्पदाम्बुजरजोनिलनीतम् ।

स्पृहयतीर्वयमिवाबहुपुण्याः प्रेमवैपित्तमुजाः स्तिमितापः ॥ ७ ॥

अन्यथेदानीमग्रे प्रकटो न भवेत्, द्वितीये मुहूर्ते निर्गच्छन्तं चालक्ष्याह, तदा प्रतिपुहूर्तं युगलानि भवन्ति, सन्ध्यासन्ध्यांशयोरन्तरेण द्वादशैव मुहूर्ता इति सोमोत्पत्ती निर्णयः, अन्येषां हास्यं किर्मीरितं भवति रज्जुवद् भगवत्स्तु दन्तानां कान्त्या विभक्तो हासो मुक्ताहारवद् भवति यथा रत्नैर्ब्यवहिता मुक्ता इति, अनेन जगतः प्रपञ्चे मोहजनकर्त्वं स्थिरीकृतं, स्वेहकलाभिर्माया विभक्तेति श्रुतार्थपतिरथनिरूपणे मूलं सर्वत्र, यथा द्वै नाचुपपत्तिर्द्वानुसारेणैव सर्वं व्यष्ट्याप्यते 'न हि द्वेषुपपन्नं नाम व्याघाता' दिति लौकिकानामेषा व्यवस्था सर्वथा द्वैविरोधो नाम्नीक्रियत इति तथा वैदिकानां श्रुतिः, यावतैव वौष्यमानः पदार्थः स्थिरीभवति तावांस्तदनुगुण उच्यत इति सर्वत्रैषैषा व्यवस्था, न केवलं संसारे पुत्राद्यासक्तिमेव स्थिरीकरोति किन्तु धनाराक्तिमपी-त्याह स्थिरा लक्ष्मीर्मत्रेति, एवं प्रमाणवलनिराकरणार्थं द्वयं विधाय प्रमेयवलनिराकरणार्थं द्वयं कृतवानित्याह, यतोपमेव नन्दस्य सूकुर्जातः, आत्मानां च खयमागत्य सुखं प्रयच्छति, परिदृश्यते च तथेति च प्रमाणं, न हि महानेवं करोत्यत इदंमार्थर्य, एतमेवार्थं प्रकटीकुर्वन्न-कृजितवैषुर्भवति, अथ वा पूर्वपेक्षयाधोवक्त्रलीलया वैषुर्वादिते, हारदद्वासो यस्मिन्नुरसि, तस्य स्थिरता विभागस्यैर्चाथर्य, श्रीवत्सोप्यत्युत्कृष्ट इति शोभार्थं तस्य स्थिरत्ववर्णनं, तादृशस नन्दस्सनुत्त्वे रुहो वर्धते तत्रापि खोपकारक इति, कृजितत्वं वादनविशेषपद्मः सर्वेषामान्तरं प्राणधर्ममप्याकर्पति, यत्र पशुनामपि प्राणादिधर्महारी तत्रान्येषां किं वक्तव्यमिति पशुनां निरूपयति, एकस्य तथात्वं हेत्यन्तरसिद्धमपि भवेदत उक्तं द्वन्दश इति समूहशः, यत्रैव वैषुनादः प्रविष्टतेषां सर्वेषामित्यर्थः, ब्रजस्थिता वृष्टाः ककुञ्जिनो मत्ता उत्सृष्टवृष्टाः इष्टशकटादिनेतारस्ते व्रजसमीपि एव तिषुन्तीति ग्राम्यपशुपलक्षणार्थं वजपदं, सृगा गावश्चारण्ये मिलिता भवन्ति, आरण्या ग्राम्याश्चैवं भवन्तीतिज्ञापनार्थं सुगपदं, किं बहुना? सर्वे एव पशवो वैषुवाद्येन कृत्वा द्वृतचेतसो भवन्ति, नापि भगवत्समीपगमने समर्थाः किन्तु द्वृतचेतसो दूरादेव भवन्ति, अनेन वैषुनादस्य साभाविक एवायं धर्मो न तु भगवत्समीपकृत इति, कवलास्तुणरूपाः, केवलं दन्तैर्दृष्टाः, न त्यागे न च भक्षणे समर्थाः, दन्तदंशमात्रेण प्रयत्नो निष्पत्त इति नादस्येतर-कार्यनिवर्तकत्वमुक्तं, पूर्वक्रियाया अत्यापश्यकत्वाय कवलपदं, देवस्त्रीपन्मूर्च्छानिष्पत्त्यर्थमाह धृतकर्णां इति, अन्यत् सर्वं परित्यज्य कर्णमेव साधनं धृतवन्तः, ततो वाहानविष्टता इत्याह निद्रिता इति, ततो नादेन सर्वतो व्यासा लिखितं गवादीनां चित्रमिव पश्चात् ते जाताः स्यावरापेक्षयापि स्थिरा जाताः, पूर्वोक्तार्थादधिकोर्थं इति चित्रता ॥ ४ ॥ ५ ॥

वैषुनादेन नदीनामतिजडानामपि स्पृहा जायत इति वक्तुं पुनर्वैषुनादं वर्णयन्ति वर्हिण इति, आवेशो देववेशश्च पूर्वं निरूपितौ, लीलावेशोधुना निरूप्यते, निरन्तरक्रिया हि नदीनां चेतनानां तु निद्रामूर्च्छादौ क्रियानिष्पत्तिरपि दृष्टा नदीनां तु न कदापि निवर्तत इति, तत्रापि महतीनां, वन्धोपि न तासां भवति, सापि वैषुनादेन निष्पत्ता, वर्हिणो मयूरस्य स्तवका मुच्छकाः पिच्छुमूर्च्छानि धातवो गैरिकादयः पश्चाणि च धातूनां च पत्राकारेण लेखाः, कमलपत्राण्यप्य-कारार्थं वध्यन्त इति तैः कृत्वा मद्धानां परिपह्नैलङ्करणं वेश इति यावत्, स्यं स्तवकादिभिः वद्धो योर्यं मद्धुपरिवर्हस्तं विडम्बयति, विडम्बो वा वद्धः, अखाभाविकं विडम्बनमेव भवति

अनुचरैः समनुवर्णितवीर्यं आदिपूरुषं इवाचलभूतिः ।
वनचरो गिरितटेषु चरन्तीवेणुनाहृयति गा: स यदा हि ॥ ८ ॥
वनलतास्तरव आत्मनि विष्णुं द्युश्चयन्त्य इव पुण्पफलाल्याः ।
प्रणतभारविटपा मधुधाराः प्रेमहृष्टनवः ससृजुः स्म ॥ ९ ॥

नटमल्लवत्, अनेनायं नादो नृल्लोपयोग्येव निरूपितः, तेन क्रियाशक्तिरूद्रता नादस्था निरूपिता नदीनामाकर्षे हेतुर्भवति, कर्हिंचिदिति यदोत्साहः क्रियाशक्तौ, अत एव सवलो वलभ्रद्रसहितः, आलीतिसम्बोधनं गोप्यतयायमर्थो निरूपितोप्रतारणार्थं च, प्रायेणैपा तदा दर्शनार्थं गतवती स्तानादिव्याजेन, एवं सामग्रीं विधाय सोसाकं भोक्ता वस्तुतो वा जातो वा, तादृशो गोपैः सहितः, अनेनात्र वैकुण्ठस्थितलीला सूचिता, अत्रापि लक्ष्मीरसाभिः सहिता रात्रौ गोपैः सहिता दिवसे तिष्ठतीति, अत एव सम्बोधनं रहस्यसूचकं, तदा गा: समाहृयति वेणुनादेन्व प्रकरणित्वाद् वैणुनाहृयतीत्यत्रे वक्ष्यति, वैणुतुल्यतया निरूपणार्थं वा वैणोरग्रहणं गवामाहाने हेतुर्मुकुन्दं इति, मोक्षो हि ताभ्यो देय इति सतस्तासां साधनाभावादाकार्यं प्रयच्छति, सरसं वा तत्र स्थापयितुं, उद्धता क्रियाशक्तिर्महदेव कर्म करोतीति गवामाकारणमुक्तं, तत्र योगार्थं ज्ञात्वा नद्योपि नित्यं गच्छन्तीति ताः स्थगिता जाता इत्याह तर्हीति, तत्क्षणमेव भगवतयोजाताः, न हि भगवदाशा केनाप्युद्धृश्या भवति, सरित इति ग्रवाहैकस्यभावत्वं निरूपितं, तासां वैष्णवत्वकामना, तासां हि समुद्रोधिपतिः, यथा भगवान् पतिर्भूयात् तदर्थं तत्पदाभ्युजरजः स्पृहृयतीर्जताः स्पृहृयन्त्यः, रजसः सम्बन्धार्थमुपायमाहानिलनीतिमिति, अनिलेन वायुना स्वार्थं नीतं, तेन सह ग्रत्यासत्तिः, जलार्थी सः, भगवदीया एव भगवत्सम्बन्धं प्राप्युवन्तीति रजःकामना दूराभिप्राया, काम एवात्रोदैश्यो देवतात्वान्दीनां, अत एवाग्रे कालिन्दी तथा भविष्यति, इदानीं तथाभावे भाग्यं नास्तीत्याहवहुपुण्या इति, न वहु पुण्यं यासां, यथा शीघ्रमेव गोरूपत्वं गोपालरूपत्वं दिवसे रात्रौ खीरूपत्वमिति, पुण्यविना सभीहितार्थसिद्ध्यभावात्, कथं ज्ञायते तासामेवमभाव इति तत्राह वयमिवेति, यथा वघमवहुपुण्याः, अन्यथा दिवसे गावो गोपा वा भवेम, अतः स्वदृष्टान्तेन ज्ञायते स्पृहामेव कुर्वन्ति न तु तासां कार्यं सिद्ध्यतीति, किञ्च तासां सात्त्विकभावादपि हृदतो भावो लक्ष्यत इत्याहुः प्रेमवेषितभुजा इति, प्रेमैव भुजानां वैपनं न तु वायुवशादतो विरहसन्तापयुक्ता इव लक्ष्यन्ते, किञ्च स्तम्भोपि जात इत्याहुः स्तिमिताप इति, स्तिमिताः स्तब्धा आपो यासां, एवं रजोभेदात्मिविधा निरूपिताः ॥ ६ ॥ ७ ॥

सत्त्वभेदान् निरूपयितुं भगवन्तमपि तथा वर्णयन्त्यनुचरैरिति त्रिभिः, लताविहङ्गममेधाः सात्त्विकाः, एते वैणुनादेन भक्तिपूर्णा जाताः, तत्र प्रथमं वृन्दावनस्था लतास्तरवश्च वैष्णवा वैणु- नादेनोद्धतप्रेपरसा जाता इति तदर्थं प्रकारान्तरेण वैणुनादभाव, तदर्थं प्रकारान्तरेण भगवानपि वर्णनीयः, स च भवत्यनुसारेण लोकवेदानुसारेण च वर्णनीयः, तत्र भवत्यनुसारेण प्रथममाह, अनुचरैः सेवकैर्गोपैः सम्यग्नुवर्णितानि वीर्याणि यस्य, आदिपूरुषं इव पुरुषोत्तम इव चानुचरैर्वेदैः सम्यक् सर्वोत्तमत्वेन वर्णितानि जगत्कर्तृत्वादीनि वीर्याणि यस्य, लोकानुसारेण भावात्म्यमाह सर्वोत्कृष्टमादिपूरुषं इवाचलभूतिरिति, अचला विभूतिर्लक्ष्मी- र्यस्य, अनुचरैः सर्वैरेव देवादिभिस्तथोक्तः, लौकिकाः स्वव्यवहार्यत्वात् पुरुषोत्तमतुल्यता- मेवाहुरतो दृष्टान्तभावः, भिन्नतया वर्णनायां हेतुमाह वनचर इति वृन्दावनचरः सात्त्विक- भावापनः सत्त्वभूमौ प्रतिष्ठित इति, गिरितटेषु गिरिप्रान्तेषु चरन्तीविष्पमस्यानात् समदेशे

दर्शनीयतिलको वनमालादिव्यगन्धतुलसीमधुमस्तैः ।

अलिकुलैरलधुरीतमभीष्माद्रियन् यहिं कृजितवेषुः ॥ १० ॥

सरसि सारसहंसविहङ्गाश्वास्तुर्गीतहृतचेतस एत्य ।

हरिमुपासत ते यतचित्ता हन्त मीलितहशो धृतमौनाः ॥ ११ ॥

पशुहिते खर्यं तत्रत्यो भूत्या समाहयति, लौकिकत्वाभावाय वेणुनैवाहयति, वेणुद्वारा तत्र प्रविष्ट इत्यग्रिमन्त्रित्रेण ज्ञायते, अन्यथा वृक्षाणां तथात्वं न सात्, स इति वेणु वनग्रदेशेषु रेमे, यदैवाहयत् तदैव मधुधाराः ससृजुः स्मेतिसम्बन्धः, युक्तश्वायमर्थः, अन्यथा वेणुनादाभिज्ञता तत्र च सनामसङ्केतो न सात्, अतस्तद्वारा भगवान् प्रविष्ट इत्यग्रेषि तथात्वं युक्तमेव, वनस्या लृता असन्निकटे भगवांश्वरति खकीयांश्वाकारपतीति ज्ञात्वा तेषां भोगसिद्ध्यर्थं स्वसिन् विद्यमानमानन्दं प्रकटितवत्यस्तथा तरवश्च, यथा खियः पुरुषाश्च भगवदीया भगवति भगवदीयेषु च समागतेष्वानन्दयुक्ता भवन्ति भोगार्थं खकीयं च प्रयच्छन्ति तद्वदेतेषि, नन्वयं धर्मो जड्मानां न स्यावराणाभिति चेत् तत्राहात्मनि विष्णुं व्यञ्जयन्त्य इति, चेतनेष्वेव भगवतः कियाज्ञानशत्योराविर्भावः सविदानन्दरूपता च क्रमेणाविर्भवति, एतत् सर्वं भगवति निविष्टे भवति, सोपि निविष्टेत् प्रकटीभवति तदैवं युज्यत इति, ते वृक्षादयः पञ्चर्मयुक्ता आत्मनि विष्णुं व्यञ्जयन्त्य इव जाताः, तत्र ग्रथमं कियाशक्त्याविर्भावमाह पुष्पफलाद्या इति, यत्र हि भगवान् निविशते तत्रावान्तरफलं परमफलं च भवति, अतः कार्यादृ व्यञ्जयन्त्य इव जाताः, पुष्पाण्यथान्तरफलरूपाणि परमफलानि तु फलानि तैः सर्वेराद्या जाताः, भगवदर्थं सदाधिक्यमाह प्रणतभारविटपा इति, भारेणापि नमनं सम्भवतीति तनिरासायादौ प्रणतत्वमुक्तं, प्रकरेण नता भारेण विटपाः शाखा येषां, प्रेमहृष्टतनव इति चिदुत्कर्मो ज्ञानरूपो निरूपितः, भक्ता एव हि ग्रेष्णा हृष्टरोमाश्वा भवन्ति, मधुधाराः स्वसिन् विद्यमानानन्दं भगवदर्थं वहिः प्रकटितवत्यः, एतत्सर्वपरिज्ञानमेव ज्ञानशक्तिः ॥ ८ ॥ ९ ॥

पश्चिणामपि वेणुनादकार्यं जातमिति तत्रोपयोगिरूपं वेणुनादं च वर्णयन्ति दर्शनीयतिलक इति, यद्यापि पक्षियो मुनयो न तेषां गीतादिना भगवद्वावो भवति किन्तु स्वभावत एव तथापि लोकद्वया कदाचिदन्यथाद्विर्भवेदतो रूपनादाभ्यां तेषां भजनसिद्धिनिरूप्यते, तत्र रूपं वर्णयति दर्शनीयतिलक इति, दर्शनीयानां मध्ये तिलकरूपोतिसुन्दरः, पश्चिणश्च रूपप्रधाना, रूपभेदविदः, किञ्च यो वेणुनादः स स्वहितकारी, स्वकीयानामपराधप्रयोगिन मन्यते, तदाह, वनमालादिव्यगन्धतुलसीमधुमस्तैरलिकुलैः कृतमलधुरीतमप्याद्रियन्नादरं कुर्वन्नेव कृजितवेषुर्यः, यथैव अमरा शङ्कारं कुर्वन्ति तथैव तनादमनुकुर्वन्नेवानुरणनवदेव वेणुनादं करोति, पश्चिणां मध्येलयो द्वीना निकृष्टाश्च तेषामपि कुलानि समूहा नानाविधजातिभेदास्तैरप्यलङ्घयथा भवति तथा गीतं तस्यादरं कुर्वन्, तत्राप्यलयो मत्ताः, मदोपि येनानुचितः, न हि तुलसीपुष्पान्तरवन्मदहेतुः, तत्रापि दिव्यगन्धा तत्रापि भगवदनमालागता, तेषामप्यादरं चेत् कुर्यात् तदा सरोवरादिषु ये सरसा रसिकाः क्षीरनीरविवेकिनश्च तेषापादरं कर्यं न कुर्यादिति, वनमालाया या दिव्यगन्धतुलसी तस्या मकरन्देन मस्तैः, किञ्चादरोपि अमराणां यथाभीष्मं भवति तथा, वनमालायां समागतान् अमरान् न दूरीकरोति किन्तु ते यथा नोपद्वृता भवन्ति तथैवादरं करोति, अतो यस्येवादरं

3. पूर्वमहरितानामपि तदा हरितत्वं पूर्वसात् स्थीत्यं ग्रस्यवयवसुच्छृन्तवं प्रभाविशेषवात् प्रेमहृष्टतनुत्वं, अपरे च वेणुनादनिष्ठुधास्वादवल्यः स्वामिन्य इति तदर्म परिचिन्तन्ति ता एवैति तदुक्तावस्थविजाराक्षमत्वं युक्ततरभिति जापिकं लेलनीयमन्तैः ।

2. इदं क्वचित् सुन्नेभिन्नन्तः संक्षिप्तं श्रीमत्प्रभुचरणानां सराच्चमूर्त्तिः ।

कुर्वन्नेव कृजित्वैषुस्तदैव सरसि विद्यमाना जलघासिनः सारसांः सरसानां भक्तानां
सम्बन्धिनो हंसाः क्षीरनीरविवेकिनस्ते च विहङ्गा उत्कृष्टगतियुक्ताः, पुरुषपैक्षया ते पुनर्भग-
वद्भजनाधिकारिण इति तान् विशिनेष्टि चारुगीतहृतचेतस इति, चारु यथा भवति निःकामर्थं
भगवद्भीतैनैव हृतं वशीकृतं चित्तं येषां, तदपि भजनं भक्तिमार्गानुसारेण न तु स्थानस्थिताना-
मन्तर्यामिलुपे ज्ञानरूपे वा, तदाह, एत्यागत्य हरिसुप सर्वीपे सेवमाना जाताः, यतस्ते भगवदुक्ता
मुनयः, भजने अमराद् विशेषमाह यत्चित्ता इति, यतं नियतं चित्तं येषां, चित्तत्वैयत्येन भग-
वद्भजनं मुख्यं न तु विक्षिप्तचिरतया, किञ्च हन्त इति हर्षे, एतद् भाग्यमेतेषामेव भवतीति,
वहिष्यापारहिता भजने सर्वोच्चमाः, वहिष्यापारेषु च नेत्रे वाक् च नियम्या, यस्येतद् द्वयं नियतं
चाङ्गनान्यं वृदति चक्षुश्च नान्यत् पश्यति, तदाह मीलितदशो धृतमौनर इति, मीलिता दग-
येषां धृतं मौनं व्रतं यैः, साम्प्रतमेतेनादपरा अतो दण्डान्यचिरता भविष्यतीति नेत्रनिमीलनं,
एवमेतेषां भाग्यं सात्त्विकत्वान्निरुपितवत्यः ॥ २० ॥ २१ ॥

३. इदं क्वचित् युवोभिस्यन्तः संक्षिप्तं श्रीमत्प्रभुचरणानां स्वतन्त्रम् ।

सहवलः स्वर्गवत्सविलासः सानुपु क्षितिभूतो ब्रजदेव्यः ।
 हर्षयन् यर्हि वेणुरंवेण जातहर्ष उपरम्भति विभ्वम् ॥ १२ ॥
 महदतिक्रमणशक्तिचेता सुन्दरन्दमनुगर्जति भेदः ।
 सुहृदमभ्यवर्षत् सुमनोभिश्छापयथा च विद्धत् प्रतपत्रम् ॥ १३ ॥
 विविधगोपचरणेषु विद्धधो वेणुवाय उरुधा निजशिक्षाः ।
 तत्र सुतः सति यदाधरविम्बे दत्तवेणुरनयत् स्वरजातीः ॥ १४ ॥
 सवनशस्तदुपधार्य सुरेशाः शक्रशर्वपरमेष्टिषुरोगाः ।
 कवय आनतकन्धरचित्ताः कदमलं ययुरनिश्चिततत्वाः ॥ १५ ॥

भेदः सर्वहितकारी तस्यापि वेणुनादजनितभावमाह पूर्वत् सहवल इति द्वाभ्यां हे ब्रजदेव्यो गोप्यो ब्रजदेवतास्त्वाः, अनेन विश्वासो भविष्यतीति निरूपितं, यर्हि वेणुरवेण विश्वमुपरम्भति पूरयति तर्हि महदतिक्रमेण शक्तिचेताः सुहृदं भगवन्तमभ्यवर्षत् स्वदेहच्छापयथा चातपत्रं विद्धज्ञातः, तदृ वा कुर्वन्नभ्यवर्षत्, अयं नादो पहावलयुक्तो विश्वगतान् सर्वानेव धर्मान् दूरीकृत्य स्वयमेव पूर्णः, तदाभासरूपोपि भेदो धूमादिसमूहात्मा विश्वं भगवत्तव छतार्थभूतमिति स्वयमुपचरितार्थोपि स्वजन्मसाकल्याय भगवन्तमेव वर्वर्ष, तत्र यादशेन वेणुनादेनैतद् भवति तद्वशकर्तारं भगवन्तं वर्णयति विदेषणचतुष्येन, अन्यथा उपरम्मणमर्थवादरूपं सात्, तत्र क्रियाशक्तिः सम्पूर्णेति वर्णुं सहवलो वलभद्रसहित इत्युक्तं सुष्टुप्तिकरणक्रियापेक्षयापीर्यं महती क्रियेति ज्ञापयितुं, स्वप्नो योपमवतंसः कर्णाभरणं तत्र विलासो यस्येति लीला निरूपिता, माला कीर्तिमयी दश दिशः श्रीनं, कीर्तिर्दिषु पूरितां यथा सा भवत्येव सर्वोत्तमा, भगवत्कीर्तिप्रतिपादकं वा भागवतादिशास्त्रं सर्ववेदेष्वाभरणरूपं, तत्र विलासयुक्ता तत्प्रतिपादिका च, एवं क्रियायाः स्वरूपतो गुणतश्च माहात्म्यं निरूपितं, तस्याः सहकारिण्या इच्छाया माहात्म्यमाह स्ययं जातहर्षः सर्वमेव च हर्षयन्निति, एवं वेणुनादस्त्र कारणभूतक्रियोत्कर्पमुक्त्वा देशतोप्तुलर्पमाह क्षितिभूतः सानुष्टिवति, सर्वाधारभूतां पृथिवीं ये विभ्रति तेषामप्युच्चस्थानेषु स नादो जायत इति कथं न विश्वं पूरयेत् १, रवोनुरणनमतिगम्भीर-मुपरम्भति नादेन पूरयतीति भेदादप्यथिका क्रिया निरूपिता, तदैव भेदो महतो वासुदेवसोपरि गच्छन् भगवदतिक्रमेण शक्तिचित्तो भूत्वोपर्येव तिष्ठन्ते गमनार्थमुद्यतो नीलमेघश्यामं विश्वजीवतं भगवन्तं समित्रं ज्ञात्वा सुहृदमभ्यवर्षत् सुमनोभिः पुण्यरूपः सविन्दुभिः, अर्थात् पुण्यैः पूजितवान्, न केवलं पूजामेव कृतवान् किन्तु राज्यमपि दत्तवानिलाहातपत्रं दधिति, न केवलं राज्यमेव दत्तवान् किन्त्वात्मनिवेदनमपि कृतवानिलाहच्छाययेति, क्षर्येदाः स्तित उपरिस्थितेन न छाया भवतीति पृथक् छायानिर्देशः ॥ १२ ॥ १३ ॥

उत्तमांस्त्रिविद्यान् वर्णुं तेषामपि वेणुनादेन किञ्चिज् जातमिति वर्णुं वेणुनादं वर्णयति भगवन्तं च विविधगोपचरणेष्वितियुगमन्त्येण, सन्देहो मोहः सर्वपरित्यागश्च ज्ञानिनां श्रुतीनामरण्यवासिनां वेणुनादेन कृतः, तत्र ये विश्वगुरुवो ब्रह्मादयस्तेषामपि सन्देहार्थं भगवतो वेणुनादं वर्णयति विविधेति, लोके जायमानो लोकिक्रमकारः सन्देहमुत्पादयति, ननु न तदृ लूपमीथरे यन्न वेदे श्रुतमस्तीति सर्वविद्यास्थानानां ब्रह्माभिज्ञ इति कथं तस्य सन्देह इत्यावश्याह वेणुनाद उरुधा निजशिक्षा इति, सुशिरभेदो वेणुस्तस्यापि प्रकाराः शास्त्रे निरूपितास्ते ब्रह्मणा ज्ञायन्तं एते तु प्रकारा उरुधानेकधा निजशिक्षा निजेनैव शिक्षा शिक्षणमभिव्यक्तिप्रकारा यासु, अनेन नादब्रह्म नित्यमिति निरूपितं, तत्र क्रियाशक्तिः साधनमिति तस्य लोकिकृत्वे कथं नादोलोकिको भविष्यतीत्याशङ्क्षर तस्याप्यलोकिकत्यापाह विविधेषु गोपचरणेषु गोपानां सञ्चारविशेषेषु

निजपदाब्जदलैर्ध्वजवज्जनीरजाकुतिविचित्रललामैः ।

ब्रजभुवः शमयन् खुरतोदं वर्ष्मधुर्यगतिरीरितवेणुः ॥ १६ ॥

ब्रजति तेन वयं सविलासवीक्षणार्पितमनोभववेगाः ।

कुजगतिं गमिता न विदामः कदम्लेन कवरं वसनं वा ॥ १७ ॥

विदग्ध इति, गोपसञ्चारा न वेदोक्ताः किन्तु लौकिकाः, ब्रह्मण्डान्तरस्थिता अपि भवन्ति तेन लोकेन्यत्र प्रसिद्धा नापि वेदे, भगवांस्तु सर्वत्रैव विदग्धोतोयं ब्रह्मा यं प्रकारं न जानाति तमेव प्रकारं कृतवान्, ननु ब्रह्मस्थावाविर्भूतः कथं ब्रह्मणोप्यज्ञातं करोतीति चेत् तत्राह तव सुत इति, यशोदां प्रति वदन्ति स्त्रीमण्डले समागतामत एवात्र न कामादिवार्ता किन्त्वनिपिद्ध एवोत्कर्पो निरूपितः, यथा तव एतोपि संस्लव मनसाप्याकलयितुमशक्यं करोति तथा ब्रह्मणोपि ब्रह्मण्डे जाताः, सतीतिसम्बोधनं विश्वासार्थ, अज्ञाने हेतुमाहुरधरविम्बे दत्तवेणुरिति, लोभात्मकोधर इति पूर्वमुक्तमतो न लोके प्रसिद्धः, तस्य रसो भगवता न दत्त इति, तत्रापि विम्बरूपः सूर्यवत् प्रकाशकः, न हि प्रकाशयाः प्रकाशकस्यरूपं विदुः, तत्र च स वेणुः स्थापितस्ततोप्युत्तमलख्यापनाय, स्वरजातीः पहजादिस्वरजातिभेदान्, अनयन्त्रूतन-त्वेनोत्पादितवान् याहि तदा तत्परिज्ञानार्थं त्रिगुणप्रधाना अपि देवाः कालत्रयेषि समागत्य सोपि काल आधिदैविक इति ख्यापयितुं सवनपदं, तं वेणुनादं सवनश्च उपधार्य शक्रः साच्चिकः शर्वस्तामसः परमेष्ठी राजस इति ते पुरोगमा येषां देवानां, सर्व एव देवाद्विगुणात्मका भवन्ति कवयो निरुणा अपि नादे, इन्द्रो हि त्रैलोक्याधिपतिः सर्वदा नादपरः शर्वस्तु नादशाश्वकर्ता परमेष्ठी तयोरपि गुरुरत एव परमेष्ठिपदं, तेषामन्यचित्तताभावायाहानतकन्धरचित्ता इति, आसमन्तव्यता कन्धरा बाह्याभिनयार्थं चित्तं च येषां, ग्राहकं चित्तं, नमनमत्र सर्वतः, तेष्यनिश्चिततत्त्वा जाताः, नाप्यौदासीन्येन कियत्कालं विचार्यज्ञाने तूष्णीम्भूता इति मन्तव्यं यतः कदम्लं ययुः, चिन्तया मूर्च्छिताश्च जाताः, वेणुनादेन वा मोहिताः, अत एव आभासत्वपक्षोपि निराकृतोलौकिकरसोत्पादकत्वात् ॥ १४ ॥ १५ ॥

अस्त्वन्येषां वार्ता वेणुनादोसाक्षेवान्यथात्वं सम्पादयतीत्याहुर्द्वयेन पूर्ववत् निजपदाब्जदलैरिति, यहीरितवेणुः सन् ब्रजति तदा तेन नादेन कुजगतिं स्थावरत्वं गमिता वयं गोप्यः सर्व एव कदम्लेन मूर्च्छया वसनं परिहितं केशपाशं वा न विदाम इतिसम्बन्धः, अयं वेणुनादोसदर्थमेव जायत इति तस्य चेष्टयानुभवाच ज्ञायते, तत्र चेष्टया गोकुलनिवासिनामेवार्थं जायते तया व्यासः कथमन्यकार्यं कुर्यात्? अतः प्रथमं भगवतो गोकुलहितकर्त्त्वमाहुर्निजस्य खस्यैव यत् पदाब्जद्वयं तस्य दलैदशाङ्कुलीभिस्तलभग्वां ब्रजभुवो निरन्तरं पश्वाक्षमणेन जातव्यथाया ब्रजभूमेः खुरैर्जातं तोदं शमयन्निति शनैःशनैर्लीलया भगवद्विनिरूपिता, क्षतांशो गतिविलासेन पादस्पर्शेन निराकृतः, आध्यात्मिकार्थं शस्तु ध्वजादिना, तामसो भौतिको ध्वजेन निराक्रियते, राजस आध्यात्मिको वज्रेण साच्चिक आधिदैविको नीरजाकुतिचिह्नेन, तान्धेव विचित्राणि ललामानि पदेषु, तेन लौकिकालौकिकप्रकारेण ब्रजभुवः खुरतोदप्रशमनं, ब्रजे तिसः प्रधानभूता भूमिगर्वावो गोप्य इति, तत्र भूमेदुःखनिवृत्तिं गत्या निरूप्य गत्या कृत्या च गवां दुःखं निवारयतीत्याह वर्ष्मधुर्यगतिरिति, वर्ष्मधुर्यां महावृपभः कुरुब्री स यथा लीलया मन्थरगतिस्था गच्छन् गवामपि दुःखहारीव निरूपितः, इरितवेणुवृजतीति, गोपिकानां तदासाकं वेणुनादेन जाते कामे स्थावरत्वमधिकं जातमित्याहुस्तेनेति, स्थावत एव वेणुनादेन जातः कामस्त्रापि सविलासवीक्षणार्पितो मनोभववेगो यासु, अतो वेगेन स्तम्भे जाते

मणिधरः क्षचिदागणयन् गा मालया दद्यितगन्धतुलस्याः ।

प्रणयिनोत्तुचरस्य कदांसे प्रक्षिपन् भुजमगायत घन्र ॥ १८ ॥

क्षणितवेणुरववश्चित्तिचित्ताः कृष्णमन्वासत कृष्णगृहिण्यः ।

गुणगणार्पमनुगत्य हरिप्पो गोपिका इव विमुक्तगृहादाशः ॥ १९ ॥

कुन्ददामकृतकौतुकवेशो गोपगोधनवृतो यमुनायाम् ।

नन्दसूतुरनघे तव वत्सो नर्मदः प्रणयिनां विजहार ॥ २० ॥

कुजगतिं वृक्षगतिं गमिता जाताः, तेषामन्तर्ज्ञानमस्तीति तदर्थमाहुर्न विदाम इति, सुपुसामपि न जानन्तीति तद्यावृत्यर्थमाह कदमलेनेति, कदमलेन मूर्च्छिया, स्त्रीणाभत्यावश्यकं वसनज्ञानं कवरज्ञानं च, वेणुनादप्रस्ताव एवेतज् जातमिति गतिवृष्ट्यादिभिरपि कृतमत्र निरूप्यते ॥ १६ ॥ १७ ॥

हरिणीनां वेणुनादेन यथा जातं तद् वत्तुं पूर्ववद् वेणुनादं वर्णयन्ति मणिधर इति द्वाभ्यां, गवामाधिदेविकानि रूपाणि मणयस्तान् खसिन् विभर्तीति मणिधरः, अभिज्ञानार्थं वा, स्वप्रियाणामभिज्ञापका मणयोत्सैः कदाचिद् गा आसमन्ताद् गणयन् जातः, अनेन तास्तद्रुतधर्माश्र भगवत्येव प्रतिष्ठिता इति तासां संसाराभावः सूचितः, अत एव गोपिकानामपि, अत एव हरिणीनामपि, पशुत्वाविशेषाद् ग्राम्याणां चेदुद्धारको विशेषत आरण्यानां भविष्यतीति युक्ता कृष्णपरता, मालया दद्यितगन्धतुलस्योपलक्षितः, यथा भगवतो नीलं रूपं प्रियं स्पर्शः स्त्रीणां शब्दो वेणो रसो नवनीतस्य तथा गन्धस्तुलस्याः, तदतोत्तमता सात्त्विकानां केषाच्चिदनुभवसिद्धा, तादृशी तुलस्यतस्तस्या मालां विभर्ति, अतो यदा वयमपि प्रिया भविष्यासस्तदासानप्यसद्वर्मान् वा धारयिष्यतीति कृष्णसारस्त्रीणां प्रवृत्तिः, कृष्णसारस्तु वेदे नियुक्त इति भक्तौ तासां विनियोगार्थं प्रवृत्तिः, किञ्च प्रणयिनोत्प्रेमतोत्तुचरस्य गोपस्यांसे भुजं प्रक्षिपन्निति कदा कदाचिद् 'आशंसायां भूतवचे'ति वा कदागत्यतेति भद्रे गानाशंसा, यथा गोपालस्य तथा लेहसेवाधर्मयोः सद्गाव एवं भविष्यतीति गोपिकानामिव हरिणीनामपि तथात्वाय स्तेहभजनं, देहास्फुरणान् विजातीयत्वेन कामाभावः, तदैव क्षणितो यो वेणुराकसिकः शब्दविशेषो मनोहारी कणनात्मकः स चेद् वेणोनिर्गतस्तसम्बन्धादन्वेषि शब्दाच्चित्तवश्चका इति रचयदं, शब्देन मूरगाणां वशीकरणं सिद्धमेव, इदानीमेवोपयोगो भविष्यतीति प्रतीतिजननाद् वशकल्यं, अतो रवेण वच्चित्तचित्ताः कृष्णमन्वयिष्याः, ननु स्त्रियोन्यस्य कथमन्यस्य गृहेन्यस्य समीप उपविष्टा इति, तत्राह कृष्णस्य कृष्णसारस्य गृहिण्य इति, तास्तस्य गृहिण्यो जाताः, वच्चित्तचित्तत्वाद् वा रूपं विस्मृत्य शब्दमध्याभिनिविष्टा जाताः, वेणुनादेन वा सात्तुभावेन कृष्णसारेषि कृष्णमत्या कृष्णमेवान्वासत, ननु कृष्णसारेषि कृष्णमन्वयाच्छब्दोपि वर्तत इति तं परित्यज्य कथमागता इत्यत आह तदात्मकः ॥ १८ ॥ १९ ॥

एवं नवप्रकारेण वेणुनादं निरूप्य गुणातीतप्रकारेण त्रिधा निरूपयन् वेणुनादेन भगवान् जगदेव वशीकृतवानित्याह कुन्ददामेतिद्वाभ्यां, यहिं भगवान् यमुनायां विजहार, तत्रापि पूर्वोत्तरदशायामपेक्षितो वेणुनादः परिगृह्यते प्रकारविशेषमाभावाच न पृथगुक्तः,

१. रसात्तुभवेनेत्यपि पाठः ।

२. सात्त्विक्येन भगवद्रस्तः पीत इति लब्धसात्तुभावा गोपिका इव तदेकपरा जाताः, एतम्यनेषु स्वप्रियान्वयनसात्त्विक्यदर्शनेन यादेन सावेन ताः परयति तादृशेनैवेता अपि पश्यन्तीत्येतांश्चामपि तत्सजातीयभावोत्पत्तिस्तथैव वेणुकणनं चात एवाभिज्ञापृत्यमीजात्मकं रथपदमुक्तं, अतस्तच्छ्रवणेत्यातिस्तत्परमाणं च सम्पवते, अतः स्वदृष्टान्तोक्तिमुक्ता ।

३. इदं क्षणित् उद्योगिन्यन्तः संक्षिप्तं धीमत्प्रभुचरणानां स्तत्प्रम् ।

मन्दवायुरुपवात्यनुकूलं मानयन् मलयजस्पर्शेन ।

वन्दिनस्तमुपदेवगणा ये वाद्यगीतवलिभिः परिवद्वः ॥ २१ ॥

वत्सलो व्रजगवां यदगधो वन्द्यमानचरणः पथि वृद्धैः ।

कृत्स्लगोधनसुपोद्य दिनान्ते गीतवेणुरनुगेडितकीर्तिः ॥ २२ ॥

उत्सवं श्रमरुचापि दृशीनामुन्नयन् खुररजश्छुरितस्वक् ।

दित्सर्वैति सुहृदाशिप एप देवकीजठरभूरुदुराजः ॥ २३ ॥

तदोपदेवगणाः परिवद्वरितिसम्बन्धः, यमुनायामिति सामीप्यसप्तमी वा, यमे गवां गोपालानां च जले स्थितिः सम्भवति, तत्र विहारो गोपैः सह जलक्रीडा गवां ग्रक्षालनादिः, सर्वत्रोद्वेगशान्त्यर्थं वेणुनादः सहकारी, तदानीमनलङ्घतत्वमायङ्गालङ्गारमाह कुन्ददामेति, वस्त्राभरणाद्यलङ्गारा भविष्यन्त्येव पुष्पालङ्गारा न भविष्यन्तीत्यायङ्ग्य तदेव निरूप्यते, कुन्ददाम्ना कृतः कौतुकवेशो यस्य, दामान्यनेकप्रकाराणि तैस्तथा वेशो निर्मायते यथात्यद्वुतो भवति, अत्र तु यथैव हासरस उत्पद्यते तथैव निर्मायते इति, नन्वेतादृशीं ग्राकृतलीलां भगवान् कथं कृतवानित्यायङ्गायामाहुर्नन्दसूलुस्तव वत्स इति, यया लीलया नन्दपुत्रो भवति तथैव लीलया ग्राकृतलीलामपि सम्पादयति, अनन्ध इतिसम्बोधनं क्रोधाभावाय विश्वासार्थं च, तव च वत्सो जातः, अनेन त्वं गोरुपेति सर्वगुप्तसानभिज्ञत्वं स्मृतिं, अन्यथा उल्लेखलवन्धनलीलां न कुर्यात्, मध्ये निर्दोपत्वेन सम्बोधनादुभयोर्निर्दोपत्वं ज्ञाप्यते, तादृश्या वत्सत्वेन भगवत्यपि तथा, पूर्णगुणत्वलक्षणमाधिक्यं चोच्यतेग्रिमविशेषण, किञ्च प्रणयिनां नर्मदः, ये केचन खेहयुक्ता यथैव ते स्थित्या भवन्ति तथैव लीलां करोतीति, अनेन सर्वत्रैव हेतुरुक्तः, यत्रैव लीलासक्त्या क्रीडा स विहारः सोत्र जलक्रीडा नृत्यक्रीडा वेणुवादनक्रीडा च हेया, अन्यथा वाद्यादीनामुपयोगो न स्यात्, विद्यावन्तो हि वशीकर्तव्याः, तत्र विद्योत्पादको वायुदेवाश्च तदाधारभूताः, तत्राप्युपदेवगणा वन्दिनश्च वहिविद्याप्रकटनपराः, अतोन्यापेक्षया तेषु विशेष उक्तः, प्रथमतः कारणभूतं वायुं निरूपयन्ति मन्दो वायुरनुकूलं यथा भवति तथोपवातीति, अनुकूलं कूलसमीपे हितं च, अनेन शैलं निरूपितं, मलयजस्पर्शेन सहित इति सौरम्यं, अनेन दाक्षिणात्योयं वायुरिति निरूपितं, भगवत्सरूपे दत्तेन वा मलयजेन सहभावादधिकशत्यनिरूपकत्वेन अनुकूलत्वं, मलयजस्पर्शो मलयजस्येव वा स्पर्शः, तथा सति तत्रत्यानां सर्वेषामेव भगवद्ग्रावं सम्पादयिष्यतीति, मानयन्निति, स्वकीयैस्त्रिभिर्गुणीर्यथैव सन्माननं भवति तथैव वातीत्यतिवश्यता, उपदेवगणाश्च गन्धर्वादयश्च वन्दिनः कीर्तिनिरूपका जाताः, गायकाश्च सन्तः, य इति भगवदीयाः, वाद्यगीतपूजासाधनैस्तामसराजससात्त्विकैः सहिताः परिवद्वः, सर्वत्रैवापेक्षितं कृतवन्तः ॥ २० ॥ २१ ॥

एवं गुणा तीते प्रकीर्णतां निरूप्य युग्मलद्वयेन केवलं भगवत् एव चरित्रमाहुर्वत्सल इति, भगवान् यद् गोकुलं गोष्ठे समानयति तत् कृपया, अन्यथा एकस्यामपि लीलायां व्यापृता गावो भुज्येरंस्तथा गोपिकाः, परं कृपयैव भजनानन्दानुभवार्थं तथा करोति, अत्र हेतुर्यदग्ध इति, यद् यसात् कारणादग्ं पर्वतं धारयतीति, यदि भजनानन्दं न दद्यात् तदा गोवर्धनोद्धरणं न कुर्यात्, एतद् भगवन्माहात्म्यं सर्वजनीनमिति ज्ञापयितुमाह पथि वृद्धैर्वन्द्यमानचरण इति, वृद्धाः सर्वतो निषुणाः, वहुश्चरेव भगवान् सेव्यो भवति, अतः कृत्स्लमेव गोधनसुपोद्य ततः पृथक्कृत्य, उप समीपे समाहत्य वा, दिनान्त इति, अग्रे वनस्थितेरयुक्तत्वालीलान्तरस्य च चिकीपिंतत्वात्, गीतवेणुर्जातः श्रमापनोदनार्थं ब्रह्मस्यानां ज्ञापनार्थं च, अस्य नादस्याग्रे कार्यं

वक्तव्यं, गोपिका एव कुतार्थाः करोतीति न किन्तु गोपानपीति ज्ञापयितुं वक्तुतस्तोत्रमाहानुगेडित-
कीर्तिरिति, अनुगैः सेवकरीडिता कीर्तिर्यस्य, अनेन रात्रौ तेपामपि गानमुक्तं भवति यथा दिवसे
गोपिकानामन्यथा सर्वेषां निरोधो न भवेत्, एतादशस्य कार्यं स्वयमेव जानातीति स्ययमेव करोतीत्या-
हुरुत्सवमिति, अमरुचा ब्रजस्य शामुत्सवमुन्यन्नाशिपो दित्सर्यंतीतिसम्बन्धः, अम-
मुक्ता रुक्ष कान्तिः, भगवतः अमाभावपक्षे प्रदर्शनमात्रपरत्वं, अस्ति अम इतिसिद्धान्तः, 'मर्ता सन्
प्रियमाणो विभर्ति' 'एको देवो वहुधा सन्निविष्टः' 'यदा भारं तन्द्रयते स भर्तुनिधाय भारं पुनरस्तसे-
ती' तिश्रुतेः सर्वधर्माथयत्वाच्च, विरुद्धसर्वधर्माथयत्वादथान्तोपि, न हु केवलमथान्त एव, अमः
सुखकारक इत्यपरे, तत्सम्बन्धिनी रुक्ष अमरुक्ष, सा नायकगता स्त्रीणां न हितकारिणी तथाप्यसाकं
हितकारिण्येव जातेत्याहुर्दीनामुत्सवमुन्यन्निति, द्विशिर्दर्शनं, यदि भगवान् थान्तो न भवेत्
तदा शीघ्रं गच्छेत् तदा दृष्टीनां परमानन्दसन्ततिर्ति स्यात्, जर्ध्वं नयन्निति सहाते दृष्टीनां य
आनन्दः स्थितो यावांस्तदपेक्षयाधिकं कुतवानित्यर्थः, भगवत्कीर्तेः सर्वपुरुषार्थदावत्वाय प्रकारं वद्यत्
अममुपपादयति खुररजरुहुरितस्त्रिगिति, गोखुररजोभिश्छुरिता व्यासाः सजो माला यस,
वायुवशादुहृतो रेणुन् स्थिरो नापि नियतः, खुरजातस्तु तथा, खुरणमेव नोत्वात् प्रकृतत्वाच्च न
गोग्रहणं, 'पश्चो वा एकशक्ता' इत्यत्र तथा निर्णयात्, अनेन धर्मोयमिति निरूपितं रजोर्थो व्याप्तिः
काम इति, आगमनस्य तु यत् कार्यं तदाहुः सुहृदां सर्वेषामेव सम्बन्धिनामाशिपः सर्वा एव
देवा इत्युक्तं गोपिकाद्वारा सर्वेष्वानन्दप्रवेश इति, एष इति प्रदर्श्याहुर्यतः स्वसिंहीला ज्ञापिता भवति,
साधारण्येन सर्वेषां तापनाशकत्वाय भगवद्वत्सवसाधारणं धर्ममाहुर्देवकीजठरभूरुहुराज इति,
अदितिरेवकी 'अदितिर्यारदितिरन्तरिक्ष' मिति थ्रुतेरदित्यवतारत्वाद् द्विरुपा सा, तस्यामवद्यं चन्द्रो-
दयोपेष्ठित एव, सा पुनर्विशेषरूपं गृहीतवतीति चन्द्रोपि विशिष्टकार्यं करोति, लौकिकस्तापद्विधो
भगवद्विरहज्ञ, अर्थं । २॥२३॥

साधारणीं लीलामुकत्वा गोपिकास्येव वेणुकृतां भगवतैव जनितां लीलामाह मदेति, यदुपति-
र्मुदितवक्त्र उपयातीति, पूर्वोक्ता एव वेणुनादा अत्र ग्राहाः, दश लीलाः पूर्वं निरूपितात्ता
१. अथ वैता भगवद्विरहेणात्मा इति खामिलपितप्रकारेण तदद्वस्त्रितिरेकेण नैतासामुस्तवो भवतीस्यात्मा एव स्थिताः
परं दृशीनां दर्शनं सुख्यमिति तेनेषोहस्तवोन्नयनमुच्यते, तथा चार्तानामस्ताकं दृशीनामिति समाप्तो हैयः, आर्तशब्दस्य
हस्तोपि छान्दसः, न हि दृशीनामेवार्तत्वमन्त्र विवक्षितं, प्रकारान्तरेणापि तत्स्वरूपरसालादवत्यः स्वामिन्य इति सर्वेषिद्वयाभा-
मेवार्तत्वस्वन्मवात्, तर्वत्र सर्वेषोत्सवे पुनराशिपोनभीप्सितत्वेनाप्ये तद्विष्णोकिरप्युपुषपक्षा स्यात्, दृशीनामुत्सवो वहिरेव,
अन्तर्दृत्वस्वसा त्वयिकरणं मनः, तस्यादृत्वात् एव इदानीं परमप्रे सम्भोगक्षामयिकदर्शने अविष्यतीतिहाषनायोर्धर्वमेत्युक्तं
यथा 'गोप्यो दिवक्षितदृशोभ्यगमन् उमेता' इत्यत्र दर्शनानन्तरमपि दृशां दिवक्षितत्वमेवमवाप्ति हैयं, अत एव दृशीनामिति-
सम्बन्धयज्ञाप्युत्सवस्य तत्सम्बन्धित्वमेव श्राप्यते, तत्रापि भगवत्कर्तुं रुद्धयनोक्त्वा तासां वहिदृत्वोपि प्रियप्राप्तित इति
तदर्शनस्यामावाज्ञ स्तत इति चोध्यते, अत एवोत्तरवकरणत्वं अमरुचोपि युज्यते, अन्यथा निरादुक्तपित्तानामासां प्रियतमागत-
अमितीक्षणेनाभिमरसप्रतिवन्धदाङ्ग्या नोत्सवः स्यात् प्रत्युत पूर्वोपेक्षयाधिकतरः खेद एव स्यात्, किञ्च विनास्याभिरन्येन प्रियः
अमापनोदनं न कारयति वयमतः परं करिष्याम इति अमरुचत्वयात्मे युक्तमेव, अमस्य कान्तिलमिहगणेनामि स्वमनो-
दनः । २॥२४॥

रायत्वात्, अतो ज्ञायते सुहृदामस्ताक्षमाशिपो दित्सर्येतीति, पृतीसामनकियायां कमोत्तुवलापि तथेति ज्ञाप्यते,
अर्थं भावः, 'बहुरुग्नीप्सितत्वमेवं कर्म' भवति तेनात्र भगवत्कर्तृत्वात् तदभीप्सितत्वमस्ताक्षमेव नान्यस्य अन्यथा ब्रजमेतीत्युक्तं

सर्वेषां तापहारको दूरादेव परं पातेत्वेनातिनेकटं नक्षत्राणामव तथायमाप्य सर्वेषां तथा दूरादेव परं पातेत्वेनास्ताक्षमेव तथेति
मूयान् विशेषः सम्पद्यते स यथा नक्षत्रमण्डले तिष्ठत्सौरेव राजमानः सर्वतपनिवर्तेत्वयाप्यसम्बन्धदेव तिष्ठन्तस्तामिरेव
राजमानस्येत्युडुराजपदेन दोलते । २. इदं धीमत्प्रभुचरणानां खतञ्च क्षवित् पुस्तकेतु श्रीमुखोधिन्दन्तः संश्लिष्टं दृश्यते ।

मदविघूर्णितलोचन ईपन्मानदः स्वसुहृदां वनमाली ।

बंदरपाण्डुवदनो मृदुगण्डं मण्डयन् कनककुण्डललक्ष्म्या ॥ २४ ॥

यदुपतिर्द्विरदराजविहारो यामिनीपतिरिवैप दिनान्ते ।

सुदितवक्त्र उपयाति दुरन्तं मोचयन् व्रजगवां दिनतापम् ॥ २५ ॥

श्रीशुकउवाच-एवं व्रजस्त्रियो राजन् कृष्णलीलानुगायतीः। रेमिरेहः सुतचित्तास्तन्मनस्का महोदयाः॥२६॥
सर्वा असदर्थमेवेति दशधा भगवन्तं विशेषयन्ति, एक एव भगवानुभयत्रेति युगलत्वेषि
नात्यन्तं विभागः, सर्वत्रैव वेणुनादे रजोगुणो मुख्य इति सोसदर्थ फलित इत्याहुमदेतुं
विघूर्णिते लोचने यस्येति, मदोत्र स्वानन्दस्थित्या पूर्णावैवैधः स ज्ञानमार्ग एवेति ग्रकटयिन
सर्वविषयान् व्यावर्तयितुं विघूर्णितलोचनत्वमुक्तं, अयं धर्मो भगवन्निष्ठो निरूपितः, स्वरूपस्थित्यर्थ
तादशोपीपन्मानदः, मानं प्रयच्छति सन्माननां करोति तेनासाकं गम्यो भवतीति ज्ञायते, मान-
मभिमानं वा रजोगुणप्राक्त्यात्, प्रयच्छति खण्डयति वा ज्ञानप्रकृत्यात्, प्रयच्छति मानं व्यति
खण्डयति त्रिष्वपीषदेव तत्त्वं कार्य, ननु पूर्णस्य भवतीष्वेवङ्गरणे को हेतुः? तत्राहुः स्वसुहृदामिति,
स्वपदादसाधारण्यं तेन स्वस्येव सुहृदस्ताः, महतोपि सुहृत्कार्यं कर्तव्यमिति, साधारणं कार्यमाह
वनमालीति, कीर्तिमर्यां वनमालां ग्रकटयतीति, वदरवत् पाण्डुवदन इति, वदरोत्र फलवाचकः,
स हि धर्मेण प्रतिक्षणं विसद्यशां कान्ति करोति, तत्राप्यर्धपक्षः पाण्डुवर्णो भवति, अग्रे त्वारक्तः,
तथेदानीमध्यरतोग्रे त्वत्यन्तं रतो भविष्यतीतीपन्मानदत्वाद् विशेषः, साधनं कीर्तिरिति मध्ये
विशेषणान्तरं, अथ वात्र पाण्डुशब्देनारक्त एव गुण उच्यते तदा वदनं वक्त्रमधरामृतपानं
लक्षितं भवति, वनवासिनां वैतदुपभोग्यमिति वने गत्वैतदुपभोग्यमिति सर्वा ज्ञापयन्ति, ततोपि
विशेषमाहुः कनककुण्डललक्ष्म्या मृदुगण्डं मण्डयन्निति, इमशूद्धमामावादानन्दनिधानत्वाच्च
मृदुत्वं भौगार्थमुपपाद्यते गण्ड एव रससमाप्तिरिति, कनकपदं वर्णान्तरज्ञापनार्थ, उत्कृष्टेनापि
परमानन्देनाप्यसदर्थं कामरस एवोद्वोध्यत इति सर्वथासदर्थमेव भगवदागमनमिति निश्चीयते,
अन्यथा शिरोभेदानसत्समक्षं न कुर्यादिति, ननु यद्यपि महांस्तथापि वाल इति नन्दसूतुरिति
कथमसाधारणीं लीलां करिष्यतीत्याशङ्कां वारयन्ति यदुपतिरिति, अयं यादवानां पतिस्ते हि
सहुस्त्रीका भवन्ति, अमर्यादार्थं विशेषणान्तरमाहुर्द्विरदराजविहार इति, महासुरते गजेन्द्र इव
महान्, तेन विनान पूर्तिरिति, तदपेक्षयाप्यादौ पूर्वतापं दूरीकरिष्यतीत्याहुर्यामिनीपतिरिवेति,
सम्पूर्णाया यामिन्या अयं पतिः, अतस्तदतानां विशेषेण सुखदः, नन्वर्हपतिरिपि कथमुच्यते
यामिनीपतिरिवेति? तत्राहुरेष इति, सर्वालङ्कारभूतस्तत्र तिष्ठति, अधुना तु श्रान्त इव, दिनान्त
एष यामिनीपतिरिव चन्द्र इव दूरादेव तापनाशकः साम्रतमग्रे तु यामिनीपतिरिवेमर्थं
ज्ञापयतीति लक्ष्यते यतो सुदितवक्त्रः प्रसन्नवदनो भूत्वेष्याति समीपमागच्छति, अयं भाव-
स्तासामेव हितकारीति पूर्वं साधारण्यमुक्तं, उपसंहारे पुनराह मोचयन् व्रजगवामिति, व्रजस्य
गवां च सम्पूर्णे दिवसे यावांस्तापस्तं सर्वमेव मोचयतीति ॥२४॥२५॥

एवं निरोधं निरूप्य स्त्रीणामुपसंहरन् ग्रकरणस्थानामेव तद्वारोपसंहरत्येवमिति, राजनिति-
सम्बोधनं विश्वासार्थं, व्रजगता अपि स्त्रिय एवम्प्रकारेणाहस्सु भगवत्सम्बन्धरहितदशायामपि
कृष्णलीला एवानुपूर्व्येण वहुकालानुवृत्यर्थमनुगायतीरनुक्रमेण गायती रेमिरे, स्वत आनन्द-
रूपा कीर्तिस्ताः प्रति जातेति तासां क्रियाशक्तिर्ज्ञानशक्तिश्च भगवन्निष्ठैव जातेत्याह तन्मनस्का-
स्तचित्ता इति, चित्तं ज्ञानप्रधानं मनः कर्मप्रधानमिति, एवं सर्वप्रकारेण प्रपञ्चविस्मृति-
भगवदासक्तिथ निरूपिता, नन्वेवं कथं तासां निरोधः फलित इति तत्रोपपत्तिमाह महोदया इति,
महानेवाभ्युदयो भाग्यराशिर्यासामिति सर्वं सुखम् ॥ २६ ॥

इति श्रीमद्भागवतमुद्देश्यां श्रीमहामहात्मजश्रीमद्भगवदेस्तिविरचितायां दशमस्तकं धविवरणे द्वात्रिंशताध्यायविवरणम् ॥३२॥

॥ समाप्तं तामसफलप्रकरणायं श्रीयुगलगीतम् ॥ समाप्तं द्वितीयं तामसप्रकरणम् ॥

॥ श्रीयुगलगीतनां श्रीसुवोधिनीजीनो अनुवाद ॥

कारिकार्थ-दर्शन अध्ययमा गोपिकाना अन्तःकरणमा शुशुग्नने हरीने अग्रवान् दरिये स्वानन्दने पूर्णे-ज्ञेये ज्ञ अरीने हरि पूर्णनन्द- एम आ अध्यारे धर्माये, यद्यपि आनन्द तो सर्वत्र ज्ञ अन्तः ज्ञ-र्थुशावासे छे, तथापि अहम् रमण्यमां शरीरना अने वेषाना ज्ञ आपान्यथी स्वरूपना भूत्वे तदात्मक-स्वरूपात्मक-आनन्द-पर्याप्त भूत होवाथी शरीरेन्द्रियाहिमां पर्यु स्वरूपतः स्थापित आगाम्नो अनुभव भने हरीने अप्य छे, परन्तु प्रकृतमां तो अन्तःसङ्कृ इरीने प्रकट आनन्द भावारमण्यवद् शरीरेन्द्रियाहिमां धर्मे होप्य छे ए असिप्राप्य अत्र “अन्तः”पद क्यु, “स्वानन्दने पूर्णे एम धर्माये छे” एम अत्र वापरम्भन्ध छे, “धर्मिस्वरूपविरहजन्य दुःखनु निवारण् धर्मरूप शुशुग्नने क्ये प्रकारे समझ्वे ? अने तज पर्यु स्वरूपवद् ज्ञ आनन्दपूरण् क्ये प्रकारे समझ्वे ? एम आशैर्हीने “धेन” धत्यादि क्ये छे, एम स्वरूप पूर्णनन्दात्मक छे तेम नामकीशा पर्यु पूर्णनन्दात्मिका छे तेथी सर्व उपर्यन छे, आ पक्षमां अग्रवान् रूपतः अने नामतः एम उज्यतः पूर्णनन्द छे तेथी धर्मरूप शुशुग्नने पर्यु धर्मिस्वरूपविरहजन्यदुःखनिवारण् अने तज पर्यु स्वरूपवद् ज्ञ आनन्दपूरण् समझ्वे छे, यदा ने स्वरूपवक्षण् हेतुये पूर्वे तेम कुनू हुँ ते ज्ञ स्वरूपवक्षण् हेतु अन्तःस्थित ज्ञ होवाथी अत्युद्देश मुख्यमन्तर्कारा अठिनिर्गत येवा अने अधुना पर्यु ते ज्ञ स्वरूपवक्षण् हेतुये तेम कुनू, आ पक्षमां “धेन” पद्नो अर्थ “हेतु” इरीने “ज्ञ हेतुये पूर्णाध्यापीमां पूर्णनन्द इयो होतो ते ज्ञ स्वरूपवक्षण् हेतुये अधुना पर्यु गोपिकाना अन्तः स्वानन्द पूर्णे एम अर्थ सिद्ध येवा, एतु ज्ञ विवरण् “अन्तःप्रविष्टः” धत्यादिये करे छे, स्वानन्दपूरण् ज्ञ आ द्वितीया कारिकाये विवरे छे के अन्तःप्रविष्ट अग्रवान् शुशुग्नने मुख्यथी उद्धरीने शुशुग्नात्मवद्वये पुनः कुर्णमां न्यारे सम्यक् निवेशाय छे त्यारे उपर्युक्तारा सुस्थिर थाय छे, यदा एम ज्ञेम अग्रवान् लक्ष्मीनी स्वविष्यिका आर्तिने हेये छे तेम तेम अग्रवान् सुहित थाय छे, यद्यपि परमहृपालु अग्रवानन्द ते प्रकारे रपावक्षयन् अनुचित छे तथापि तेम को क्यु तेनो आशय आ प्रकारे छे, अकृतविषयक परम अनुशास द्वावाथी परोक्षमां तेमना हृदयमां स्वस्वरूपप्रकटने शुशुग्नात्मवद्वयानन्दना अनुअर्थी धर्मज्ञा अग्रवानन्दे थाय छे अने ते धर्मज्ञानी पूर्ति त्यारे तेमनी आर्तिगो ज्ञ थाय छे तेथी तादृश आनन्दविशेषे सुहित थाय छे एवो अग्रवानन्दे। स्वलाभ छे एवी वस्तुस्थितिनिष्ठे-अने द्विसे निरहान आर्तिये पूर्णे गोपिकाना साध्यमित्तने अग्रवानन्दे ज्ञ रस थाय छे ते रस द्विसे सङ्केते यतो नथी एवी पर्यु वस्तुस्थितिनिष्ठे-लक्ष्मीनी ज्ञ स्वानन्दे ज्ञ अग्रवानन्दे पूर्णनन्द जाइया तादृश स्वानन्दने अग्रवानन्दे रपय गोपिकाना अन्तः पूर्णे, आ द्वितीय पक्षमां “पूर्णनन्दत्वना अनुसन्धने स्वानन्दपूरणहेतुरूप शुशुग्नन नथी परन्तु शुशुग्नन भावस्वलाभथी के तेथी भावसम्भाव्यि कांधक प्रयोजन वक्ताय छे” एम आशैर्हीने परिहरे छे के आवस्थाये यथु याए छे अने तेथी भावस्वलाभथी तो भावना स्पैष्यर्थं शुशुग्नन छे, आ प्रयोजन वावान्तःपाति ज्ञ छे, पश्चात् ते शुशुग्नने प्रयोजनद्वय पर्यु सम्पन थयु, यद्यपि शुशुग्नन भावस्वलाभथी ज्ञ थाय छे, कांध पर्यु प्रयोजनतानुसन्धाने शुशुग्नन थयु नथी, तथापि पूर्वलाभनु रूपर्थं पर्यु या ज्ञ शुशुग्नने थाय छे एम “अन्तःप्रविष्टः” धत्यादिये क्यु, शुशुग्नने स्वानन्दे पूर्णे, गान बावकार्य होवायी अने ते भाव पर्यु अग्रवद्वय होवायी अग्रवाने पूर्णे एम कारिकामां क्यु, अत्र स्वानन्दपूरण् ज्ञ भावस्थीर्ये छे अने तेनु ज्ञ विवरण् “अन्तःप्रविष्टः” धत्यादिये करे छे, गानने अन्ते “इमिरे अदःसु”पदे आ स्वानन्दपूरण् क्यु, पूर्वे ज्ञ भावात्मकभगवद्वात्मिका सुधा नाद्वारा प्रविष्टा छे अने नेनु निरूपये “रन्धान् वेश्वारधरसुधया पूरयन्” लोड कुनू हुँ ते भावात्मकभगवद्वात्मिका सुधा-धिदिव्यानुभवपर्यन्तना पूर्वोक्त प्रकारे कमे पुष्टा सती स्वविष्यरूप स्वपीपक धिदिव्यानुभवपर्यन्तना-स्वयं नहि प्राप्त उर्ती-तदर्थं-अठिदिव्यानुभवपर्यन्तना-शुशुग्ननरूपे प्रकटा पर्यु अस्तम्भाधिदिव्यानुभवपर्यन्तना-सती ते सुधा-प्राप्तयथी पूर्वे अन्तः साक्षात् प्रियप्राप्तयथी पुनः तज ज्ञ स्वना अने अन्याना पर्यु श्रीवद्वारा प्रविष्टा ते सुधा-तज स्वविष्यरूपे प्राप्तक्षेत्रे ग्राहीने सुस्थिरा थर्ह ए स्वारस्य “अन्तःप्रविष्टः” धत्यादिये क्यु, आ अध्ययमां पुग्मस्थोऽगानमां हेतु “शब्दार्थयोः” धत्यादि द्वितीया कारिकाये क्ये छे, अत्र अध्ययमां नाद्वारा शब्दना

अने तत्प्रतिपाद भगवत्स्वरूपात्मक अर्थनी पशु मुख्यता छे ए गापनार्थं पुग्मेंस्तोऽ छे, पूर्वे-वेणुगीते-नामान्तरो अनुभव होतो अने अन्त तो नादात्मक शब्दो अने तत्प्रतिपाद भगवत्स्वरूपात्मक अर्थनो पशु एम उभयनो अनुभव छे तेथी आ अध्यायमां ते अनुभवतुं कथन पुग्मेंस्तोऽ छे, पूर्वे तो नामान्त अनुभूत होतो तेथी नामप्राधान्ये “अस्मैवता” धृत्यादित्ये गान कर्त्तु अने अध्युता तो स्वरूपानुभव पशु साक्षात् थये। तेथी नाम-शब्द-अने स्वरूप-अर्थ-ए उभये पशु भदारसरूप छे ए जग्याववाने पुग्मेंस्तोऽ कथन छे गोम-अने शब्दतुं अने अर्थतुं पशु अन एकरूपत्व छे गोम-जग्याववाने श्लोकपुग्मनी एकवाक्यता छे, ‘सर्वेषु’ धृत्यादित्ये पुग्मसदृश्यातात्पर्यं कुये छे, अने सर्व भासमां ने-लीका-करे छे ते निरूपाय छे ‘तेथी अन ने कथाय छे’ एम वाप्ययोग्यता करती, अन अध्यायमां वर्णे वर्णे पावती लीका ग्रन्थु करे छे तावती सर्वा लीकानुं कर्मे गान श्रीस्वामिनीओये अर्थु-क्रांत एतावन्भान्ता ज लीकानुं गान कर्त्तु नथी-एम जग्याववाने पूर्णं वर्णं दादशभासात्मक होवार्थी भाससभानसदृश्याऽ दादश पुग्मेंस्तोऽ अन उद्या ए आशये “अतोत्र” धृत्यादित्ये कुये छे के तेथी अन दादश पुग्म छुक्या, अन ‘भाससभानसदृश्याऽप्युग्मा भासपुग्मा’ एम भावपदसेपी सभास जग्यावे, डिग्य उपकर्मे अने उपसंहारे एम श्लोकद्वये पशु एक पुग्म अधिक याय छे तेथी अधिक-पुरुषोत्तम-भासमां पशु भगवान् ने लीका करे छे तेनुं पशु गान श्रीगोपीनन उरे छे ए आशये “आद्यते” धृत्यादि कुये छे, ‘आदि अने अन्त ते आद्यन्त’ एम समादारसभास “आद्यन्ते” पहमा करवे, आहिमां अने अन्तभां एक अपर पुग्म समादारे याय छे, तत्र प्रतिपाद रूप “प्रक्षमः” धृत्यादित्ये कुये छे के आद्यश्लोकमां गाननो उपकर्म छे अने अन्य श्लोकमां “तच्चित्तास्त्वंभन्तः” एम इक्ष छे तेथी आ प्रकारे सर्व भक्तीने आ अध्यायमां (१२+१=१३) नयोदश युग्म छे. (का. १—४.)

आभास-एम अगवाने सह रात्रिकोडा उथीने होने द्विसे कीडावसाने ते स्वामिनीओनी भक्ताप्रवृत्ति थती होते एम आशुर्णीने द्विसे तेओ लगवर्जु-शुर्वर्णुनपरा थयां एम वदता-श्रीशुक-गुणवर्णुनाना आवश्यकत्वार्थ^१ आरभामां हुःअ अने पर्यवसानमां सुख एम निरूपता-श्रीशुक-प्रथमप्रवृत्तिमां पशु द्विसे गोपिकाने परम हुःअ थयुं एम ‘गोप्यः’ धृत्यादि श्लोके पशुम कुये छे, अन ‘प्रथमः’ पदतो अन्य ‘आदि’ पहे सह करवे, प्रथमप्रवृत्तिमां-गानारभामां-पशु अन हुःअ तत्र गानावामां तो कथतुं ज शुं एम कैमुत्यार्थं ‘अपि’ शब्दो ग्रथेग कुयो.

गोप्यः शुक्ले धनं याते तमनुद्गुतचेतसः ।

कृष्णलीलाः प्रगायन्त्यो निन्युदुःखेन वासरान् ॥ १ ॥

अक्षरार्थ—वनमां कृष्ण गये ज श्रीगोपीनननुं चित्त तद्गुत द्रव्यीभृत थर्तृज्ञतु, अने कृष्णलीलाने प्रक्षें गातां तेओ दुःखे वासरनिर्गमन करतां. १.

व्याख्यान—अन ‘गोप्यः’ एम डेवल पद्धी-‘गोपिज्येपिता’वह अपुर्वियापक धर्मती अनुकृतिपूर्वक शुद्धभावयापक गोपीपद्धी-पूर्वोक्ता रासमदुक्लभध्यस्थानुं ज कथन छे-क्रांत पूर्वध्यायोक्तानुं कथन नथी-तेथी डेवल-शुद्ध-‘गोपी’ पद्धी पूर्वोक्तानुं-रासमदुक्लभध्यस्थानुं-ज अद्यु उरवु, कृष्ण-सदानन्द-वनमां गत सते ते सदानन्दने अनु ज गुत थयुं छे चित्त जेमनुं एवां ‘तमनुद्गुतयेता’ श्रीगोपीनन थर्तृ गयां, नेमनुं चित्त वस्त्र-तरमहाणुक्तम थर्तृ गयुं, ‘गुत’ शब्दार्थी ‘विक्षय’ कुयो, ततः सर्वत्रप्रसृत सूक्ष्मभावावापन-कुतृष्टी विरक्तावयव-ज चित्त कृष्णलीलाअद्युमां चोऽप्य छे तेथी तेओ कृष्णलीलाने प्रक्षें गातां थयां, एम स्वरूप सदानन्दरूप छे तेम तदात्मिका तक्षीका पशु सदानन्दरूपा छे एम पशु जग्याववाने पुनः “कृष्णलीलाः” पहमां नाममहाणु कर्त्तु, अन्यथा “कृष्ण”पह पुनः न वदतो “कृष्ण”पहते स्थाने ‘तत्रभृत ज वहे, अने ज्यारे ते लीकानुं तत्सम्मनित्वमात्र प्राम याय परन्तु उक्तारूप तदात्मक्तव प्राम याय नहि अने ए तदात्मक्तव तो अवश्य वाच्य छे-अद्यु ते स्वरूपविग्रहगमां तदतिरिक्ता क्रांत पशु जीवनहेतु थर्तृ शक्तु नथी एम ते तदतिरिक्त परार्थमात्र ते सदानन्द कृष्णार्थी जीन छे-आ सर्व आशयथी ‘तत्र’पह न कथतां पुनः “कृष्ण”पह कथयुं, तेथी यथाकथित्यद्य महत् भानसदुःखे वासरनुं निर्गमन करतां, पुनः ज्यारे

१. निरसाधनद्वात्मपुष्टिमार्गमां शुश्रावन विधिप्राप्त तपी परन्तु बगवान्सनेहे-वा श्रवणादित्य गुण सनेहे-आवश्यक ज एम २-१-पनां श्रीसुषेधिनीजीमां सिद्ध छे.

પ્રકૃષ્ટું લગ્નાંચરિતમા વિશીન તચ્ચિયા બોકાવને પ્રાપ્ત કર્યે તારે લેખો પૂર્ણમનોરથા થરો, અને 'મતોરથ' પહોને અર્થ 'અગ્નાંદ્વિધાયક ભાવ' કરવો, તેમનો તે મતોરથ પૂર્ણ થરો, અંધોરું આન્તર રમણું પ્રાપ્ત થરો, અને તેથી પૂર્ણકા શુણગાનપ્રયોજન ભાવરથૈર્ય થરો, પરન્તુ છદાની રૂપી 'સામચી વિશાળિતા છે-તત્ત્વાંસિયતા સુધા વિશાંસિતા-તત્ત્વાંસિયતા-જ છે તેથી દુઃખે દિનનયન કરે છે, મુખમા 'વારા' પદથી રાગ્યથી કૃથાંચિત પ્રાણુંદારણ લક્ષ્યાપ છે. ૧.

કારિકાર્થી-દરિની વેણુનાદપુરાસરા સર્વેતિમા લીલા યુગલું નોકમા સર્વન પ્રથમ શ્રોકમા નિરૂપાય છે, 'તે લીલા કીદરી?' એમ આગારુંને "હેઠું સર્વેત વાચ્યેણે" કથે છે, પ્રત્યેક યુભકના વ્યોમસાત્તનિતામૂર્ખાદિસ્સુપ દ્વિતીય શ્રોકમા ને વાચ્ય અર્થ તત્ત્વ હેઠુંભૂતા ને કીલા તેતુ કથન પ્રત્યેક યુગલના પ્રથમ શ્રોકમા છે, અને 'દેવસ્થી' ગોર સરિતું પાદપદતા' અને પક્ષીએ તથા મેધા અલાઘ એ તથા જોપિકાએ હરિણીએ અને દેવગંધર્વાએ એમ દશ્યનું અને 'દ્વિધા લગ્નાનું હરિ' એ દ્વસ્તું એમ સર્વ ભક્તિને દ્વાદશનું-નિરૂપણ ઉત્તર યુગલું શ્રોકમા છે, કરણું કે તેખો વેણુનાનિષ્ટરસત છે, પાદપ અને લતા બોકાશોકાણ એકિધિ છે તેથી દેવરાંધાદિ દેવગંધર્વાનું એમ દ્વાદશિધ દશયુગલનિરૂપિત વેણુનાદરસત કથ્યા અને અન્ય સુગમદ્વયમાં તો અગ્નાન્તનું જ કથન છે એમ "દ્વિધા અં લગ્નાનું હરિઃ" યરણું કથ્યું, અનિતમશ્રોકાણદ્વાર્યોકાણ દ્વિધા લગ્નાનું હરિ જ છે તેથી વેણુનાનિષ્ટરસતમાં સર્વ ભક્તિને દ્વાદશવિધ છે તેથી ઉત્તર શ્રોકમાં-પ્રતિયુગલ દ્વિતીયશ્રોકમાં-તેમનું-દ્વાદશનું-નિરૂપણ છે, અન્ય સુગમદ્વયનું તાત્કષ્ણ વદતાં "જનાતિ" કથાદિએ કથે છે કે હરિ અગ્નાનું રવ્યું જ એતદ્રસને જણે છે અને જણે છે જ તેથી અને "કિલાં-અમસ્યા" અને "યદુપતિદ્વિરદ્રાંબિહારઃ" શ્રોકમાં એમ વારદ્વય અનન્યમને અગ્નાન્તનું કથન કર્યું, અને "જાતાતિ અગ્નાનું એનું" અને "જનાતિ એવ હરિઃ રવ્યું" એમ વારદ્વયાંકિતમે અગ્નાન્તનું શ્રોકદ્વયોક્તાત્વ જોખ્યું, અને પ્રતિયુગલ દ્વિતીયશ્રોકમાં-વેણુનાદરસતનું કથન યાય છે તત્ત્વ અગ્નાન્તમાં દ્વિનિધ નિયમપરિસ્થિત્યાસ્પુપ પણ નિયમ કથ્યો, આ રસને અગ્નાન્ત જ જણે છે તેથી યાયોએ હિતાપનિવૃત્તિપૂર્વક રસદાત ભગવાને જ કરી રાણ્ય છે-નહિ કે અન્દ્રાદિએ પણ-તેથી "સુહદાશિષો દ્વિસપા સ્વયમેવ એતિ" એમ અર્થ સિદ્ધ થયો, અને 'એવ'કરે અન્દ્રાદિની વ્યાપ્તિ કરી, 'અગ્નાનું આવક હેવાથી શાનપૂર્વક અસાધારણુલીલા કથે પ્રકારે કરશે?' એમ આશારુંને "યદુપતિ" શ્રોક કથ્યો તેથી "જાતાત્યોગ" કથ્યું, અને બાદત્રે સમસાવિત અણાનની નિવૃત્તિ 'એવ'કરે કરી, તેથી ઉભયવિધ નિયમાર્થ અગ્નાન્તનું કથન અન્ય સુગમદ્વયમાં ઉત્તર શ્રોક વારદ્વય કથ્યું, તત્ત્વ પ્રથમમાં "અગ્નાનું એવ જનાતિ" એમ અન્યદ્વારાંયુદ્ધિતે 'પરિસ્થિત્યા' માનીને અગ્નાન્ત જ જાણે છે અન્ય-અન્દ્રાદિ-અણુલા નથી' એમ અર્થ કરવો, અને અન્યમાં "જનાત્યોગ" એમ અણેમયુદ્ધિતે 'નિયમ' માનીને 'અગ્નાનું જણે જ ચે'-અગ્નાનું બાદ હેવાથી અગ્નાન્તમાં અજાન છે એલો અણાન્યોગ તત્ત્વ નથી-એમ અર્થ કરવો, તેથી ઉભયવિધ નિયમાર્થ અગ્નાન્તનું કથન વારદ્વય કર્યું, નાદો અનુભાવ તો પૂર્વે નિવિધ સ્ત્રીઓમાં દીર્ઘાય છે, ક્ષેત્રભીમાં ગોમાં અને સરિતમાં જો શ્રીમિકમાં નિરૂપાય છે, તત્ત્વ પાદપ પક્ષી અને મેધ એમ નિવિધ પૂમાન્તમાં ઉત્તર તેથી પૂમાર્ણં પણ નિકિ કથ્યું, તદનન્તર અણુલા ચેપી તથા મુગી કથ્યા, આ ત્રયમાં પણ રાજસસાત્ત્વિકતામસત્વભેદનિક જાણું, દેવરાંધાદિ અણુભૂમનું પાદપદતાદિ સાત્ત્વિક છે અને અણગોપીમુગીનિક લામસ છે, અને સક્તન સુર-સર્વ ઉપરેવગણુદ્ધિ-પ્રકૃષ્ટું છે, આ સર્વમાં વેણુનો અનુભાવ 'સર્વે' કથાદિએ કથે છે કે પૂર્વે આ દ્વા પણ નાદરસતા અનસિર હતા પદ્ધાદું નાદશ્રદ્ધાયમાને વસુનું જ મૂર્ખજીદુપાદન ને સામર્થ્ય તેણે સંસુત-તદ્રસાંધારવસુસામર્થ્યે સંસુત-તેખો ધારા, વેણુનાદો તેમને રિષે આ અનુભાવ અણ "દ્વિ"પદે કથ્યો, અર્થાદું હેતુન્તરના અભાવથી નાન્દો જ આ અનુભાવ છે એમ નિવિધ યાય છે, પ્રથમ આ દ્વાદશ ઉત્તર એ એમ જે કથ્યું હતું તત્ત્વ દ્વાદશમાં પણ આ દ્વા તો પૂર્વે રસનભિન્ન હતા અને તત્ત્વ નાદાનુભાવે તે દ્વા ડિનિ-અદ્રસત અને નિવિધ-પરિસ્થિત્યાત્મક અને નિયમાત્મક વા સંચોગાત્મક અને વિપ્રથોગાત્મક-અગ્નાનું તો સર્વેણ અને વેણુદ્વારા અણાદશ અને દ્વાદશમાં તાપદરણુપ્રકારે અને દ્વાદશ સુગમમાં અણાદશથી અણાદશથાનિરૂપ્યો, દ્વા સુગમમાં ભૂર્ખાદિપ્રકારે અણાદશ સુગમમાં તાપદરણુપ્રકારે અને દ્વાદશ સુગમમાં અણાદશથાનિરૂપ્યો. (સ. ૧-૫૩).

આમાસુન્તર અણાદશ અણાદશથાનિરૂપ્યા તેથી તેમનામાં વેણુનાદ્રસત વધારે ને પ્રકારે વેણુનાદનું ઉત્થાન થાય છે તે પ્રગારું કથેન થીસોમિનીજીઓ, "વામ પાડુદ્રાત્રામદ્રસોલ" કુગમે પ્રથમ કરે છું.

યામયાહુકૃતયામકૃપોલો વહિગતભૂરધરાર્પિતયેણુમ ।
કોમલાહુલિપિરાભિતમાર્ગ ગોપ્ય ઈરયતિ યન્ મુસુન્દ: ॥ ૨ ॥

ધ્યોમયાનવનિતા: સહ સિદ્ધેયિસિમતાસતુપધાર્ય સલજ્જા: ।
કામમાર્ગણસમપિતચિતા: કામલં યયુરપસ્મૃતનોદ્ય: ॥ ૩ ॥

અક્ષરાર્થ—હે શ્રી ગોપીજન ! વામયાહુકૃતવામકૃપોલ વહિગતભૂ અધરાર્પિતયેણુ
મુકુંદ ડોમલાહુલિપોલો આશ્રિતમાર્ગ વેણુને જ્યાં ઈરે છે કે તત્ત્વ સિદ્ધોચો સહ
ધ્યોમયાનવનિતાવિસ્તિમતાથયાં તેને—વેણુનાદને—ઉપધારીને સલજ્જા થયાં કામમાર્ગણ-
સમપિતચિતા થયાં અને અપ્સમૃતનીંથી થઈને કશમલને પ્રાપ્ત થઈ ગયાં. ૨-૩.

ધ્યાખ્યાન-યત્ત મુકુંદ આર્પિતયેણુને ઈરે છે તત્ત્વ-તે ક્ષણે—ધ્યોમયાનવનિતા કશમલને પ્રાપ્ત થયાં
એમ સમાન્ધ છે, ‘વામ’ ધસાદિઓ પ્રકારા-તરણાદત્તિ ઇથી તેથી ‘વેણુનાદ’ ધસાદિઓ વ્યાવર્પનું રૂપ ઈથે છે કે
વેણુનાદ પ્રચ્છધા થાય છે, (૧-૨) દક્ષિણામભેદે મુખની પરિત: (૩) સમતાએ (૪) ઉપરિ અને (૫) અધ્ય: ધારણે,
વ્યાપૃત્તિમાં હેતુ ઈથે છે કે તત્ત્વ વામપરાદત વેણુનાદ સ્વીઓમા કામોદ્ભોધિક છે, દક્ષિણપરાદત
વેણુનાદ અઓમાં અને પુરુષમાં કામોદ્ભોધિક છે, ઉત્ત્યૈ:પરાદત વેણુનાદ દોમાં કામોદ્ભોધિક છે, અધ્ય:પરાદત
વેણુનાદ તિર્યગ્ભાં કામોદ્ભોધિક છે અને સમતાએ વેણુનાદ સર્વ અચેતનોમાં કામોદ્ભોધિક છે, તત્ત્વ દેવલીઓમાં
કામોદ્ભોધિક વામપરાદત જ વેણુનાદ છે તેથી “વામયાહુકૃતવામકૃપોલ:” એમ કથન કર્યું, માનુપ ભાવને અનતિક્રમીને જ
ભગવાનું લીલા ઈરે છે તેથી ‘માનુપલાવાદ’ ધત્યાદિ ઇથ્યું, ‘માનુપ લાવથી દેવલાવ ભદ્રાનું છે તેથી માનુપ નાદે
કાંઈ દેવલીને ભમ થશે નહિ’ એમ આરાધીને “તર્ફુંબિનુંલઃ પરમેષિષિષ્યં” વાક્યથી બ્રૂનિકાસને નાદમાં
યોજને એમ ‘વામયાહુ’ ધત્યાદિ ઈથે છે, ‘વામયાહુમાં હૃત-ધોનિત-છે વામકૃપોલ નેમણે અને વહિગતા છે
જ્ઞ નેમતી ઓવા મુકુંદ,’ અત્ત જ્ઞ દક્ષિણા જાણું કારણ કે અલિન્ય તે જ પ્રકારે હોય છે, વામયાહુકૃત-
વામકૃપોલ હોય છે ત્યારે દક્ષિણા જ જ્ઞ અલિન્યમાં વહિગતા-ઉપ્યગતિપુષ્તા-હોય છે, અધર લોલાતમણ છે
એમ પૂર્વે વર્ણિત છે, તે-પૂર્વે વર્ણિત લોલાતમણ-અધરમાં વાદનાર્થ વેણુનું સમર્પણ આવશ્યક છે, એમ સતે
વેણુ લુણ્ય હોવાથી તેમ થયું, તત્ત્વ અધરમાં જો વેણુનાદ સમપિત થાય તો તે પરમાનન્દનું દાન
કરતો નથી પરન્તુ કામને જ ઉદ્ધોધે છે કારણ કે દેવલીઓ વેણુનાદનું શ્રવય કરીને પણ વિરહનિત કલેશને જ
પ્રાપ્ત કરે છે, કાંઈ પરમાનન્દને પ્રાપ્ત કરતાં નથી, તત્ત્વ પણ કિયાશક્તિ ને પુષ્ટ હોય ત્યારે તો લોલાતમણ
અધરમાં સમર્પણે પણ તાર નાદે વિરોધપરાલયી અલિન્યથી પૂર્ણ પણ થાય, લુણ્યથી-લોલસમ્બદ વેણુથી-પણ
દેલ સિદ્ધ થાય, પરન્તુ તેમ પણ નથી, એમ “ડોમલાહુલિલિ:” ધત્યાદિ ઈથે છે, ડોમલાહુલિલિએ આશ્રિત છે માર્ગ
જેનો એવો વેણુ, કારણ કે આદિમાં મન્દ પ્રકારે જ વેણુનાદ ઉચિત છે, વેણુના ‘માર્ગ’ અર્થાદ્ રન્ધ્ર,
શાદ લાવે તેમના નિષ્પીડને નાદ લાર થાય છે મધ્યાદાવે નિષ્પીદને નાદ મધ્યયમ થાય છે અને ડોમલ ભાવે
નિષ્પીદને નાદ મન્દ થાય છે, આ સર્વાનુભાવસાક્ષિક છે એમ જણાવવાને “ગોપ્ય:” સમ્પોદન ધર્યું છે,
‘દુરણુ’ અત્ત વાદન છે, અત્ત ‘વેણુનાદેન’ ધત્યાદિએ ‘મુકુંદ’પણા તાતપર્યકથનમાં પરોક્ષવાદકથન છે કારણ કે વિવક્ષિત
અર્થ ગોપ્ય છે, “મુકુંદ” પદે પ્રયોગન કરે છે કે જો વેણુનાદે જગત શુદ્ધ થઈ જાય ત્યારે તો હૃ-મુકુંદ-
મોક્ષનું દાન કરીશ, અત્ત ‘શુદ્ધ’પદે ભગવદ્ભાવાન્યલાલાદરાહિત્ય અને ‘મોક્ષ’પદે લજનાનન્દાનુભાવ
જાણું, એ પ્રકારે હિતાર્થે પણ વેણુવાદન સતે જેએ મોક્ષાન્ધિકારી હતાં તેમને તો કામ જ થયો એમ
“ધ્યોમયાનવનિતા:” ધત્યાદિ ઉત્તર લોકો ઈથે છે, ધ્યોમયાન-વિમાનયાન સર્વે દેવયોગિ-સર્વે દેવયોગિનિ
વિમાને જાન કરે છે તેમતી-વિમાનયાનની-જે વનિતાઓ તે ‘ધ્યોમયાનવનિતા:’ અધિકારિત્વથી સ્વીતથી અને
લોણ્યતથી પણ તેઓ સુક્ષ્યાધિકારિણી નથી, તેઓ સિદ્ધે પણ સહિતા છે, ભગવદ્ભૂતિરિતા અધિકારિત્વથી સર્વતું જ
દાન કરવાને તે સિદ્ધ સમર્થ છે, સિદ્ધોનું તથાસામર્થ રૂપણ જ છે, દાન કરવાને પણ જેએ સમર્થ છે તેઓ સ્વયં
અનુભવે એસાં તો આશ્રય જ શું ? અને સ્વયં પણ ગાનમાં અલ્યન્ત નિપુણ છે, પ્રથમ તો તેઓ વેણુનાદને
અનીને વિરિમતા ધર્ય ગયો અને તત્ત: અધ્યકામીદ્રેક તદેણુનાદને ઉપધારીને તેઓ સલજ્જા થઈ ગયાં કે લતી
જાણું, તત: જેમ મારણુથી પૂર્વે જીરુંઓ સ્વયં જ આત્માનું સમર્પણ મારફને કરી હે છે તેમ અલ્યન્ત કામેદ્રેક

अमे भरणुराहुये स्वात्मरक्षार्थं भाभमार्गेण्या समर्पित उर्ध्वे छे चित्र नेमणे ऐवां “क्रामर्गेषु समर्पितविताः” यही गयां, अन भगवान् ज इमर्गे छे अने भगवान्ती अकुलिक्षणशर छे, इरणे ३ “कुसुभक्षरशरप्रान्ता रहि ते “शोइमां तेम छैयु छे, अने तेथी आ नाह इये प्रकारे थयो ऐम गवेषणार्थ-शोधनार्थ-भगवान्ती अकुलिमां तेमणे चित्र समर्पु छे तेथी कोहिक्ष स्वारथ्य याय, ततः अमे पीडिता तेओ उशमसने-भूष्णते-प्राम यही गयां, ने भूष्णा अत्यन्तविसमारिका छे ऐम “अपसमृततीव्यः” पहे क्ये छे, अपसमृता छे नीवी-इटिवस्त्र-नेमणे ऐवां “अपसमृततीव्यः” तेओ यही गयां, आ प्रकारे जे वेष्णनाह व्योमधानवनिताने असन्त भगोद्देशिक थयो आरे ते वेष्णनाह आपणने-शीगोपीजनने-भूष्णादि प्राम इरे तो तत्र आश्रयं ७. ८० ३ २-३.

स्थतन्त्र—‘वेष्णनाह देवस्त्रीगोना पशु विसमयेत्पतिपूर्वक इमोद्देशी भूष्णागे विस्मृततीव्यावधी तेमने अगवदससन्ध्य नहि होवायी नेम आ हशा रसालासहशा ऐम निश्चित याय छे तेम ‘निश्चयदाष्टाह्यैः पुगक्षमा वेष्णनाहथी ग्रजसीमन्तीगोनी पशु नीवीक्षणविसमृति पशु इथी ७ छे लारे ग्रजसीमन्तीगोनु देवस्त्रीतुद्यत्व तेम नहि ? ऐम आयहु यती होय तो तत्र समाधान वहीये छीगे, पशुपि भूष्णागे देवस्त्रीनी नीव्यतुरान्धानालाय उध्यो छे तथापि ते अनुसन्धानालायमां इरणे अगवद्वाल नहि परन्तु डेवश भाभकाव होवायी तत्र रसालासहश छे, नहि . इ रसात्मकत्व, ते अवस्था वेष्णनाह अवण्यानन्तर यस्ती होवायी लगवद्वावज्याह्या तेम नहि ? ऐम शहु होय तो सत्य छे, यत्र पत्र वेष्णनाहनित इर्प इयाय छे तत्र तत्र तद्वरुप अगवद्वरुप इयाय छे, अन्त आ वेष्णनाह जे ऐमना आवेत्पादनमां इरणे होय त्यारे तो रसरुपनु पशु तद्वावेत्पत्यत्पत्यत्पत्य ७ उध्यो, परन्तु अन तो अगवान्मां प्रवेशात्र निष्पति होवायी रसरुप नाहतुयेण नयी अने तेथी नाह अगवद्वावहेतु नयी, किंव्य देवस्त्रीनी अनुसन्धानालाय अगवद्वावज्याह्य नयी ऐमां डेवन्तर पशु ‘विरभिताः’ पहे क्ये छे, ऐमने तो नाहश्रव्य डेवशविसमयोत्पादु ७ थ्यु-नहि ३ अगवद्वावेत्पादु-सर्वविसमारक्षते वस्तुरसरुपात्मानपी विसमय पशु लैक्किं ७ इमनो-नहि ३ अवैक्किं अगवद्वावात्मक इमनो-जनक छे, आयी ७ लैक्किं अम अतिप्रायुर्ये अमने भारते ए अये ते इम इयाये न भारे ए अये स्वप्नं ७ “समर्पितविताः” यही गयां, जे आ लाय अगवद्वावात्मक अवैक्किं होय लारे तो अगवप्राप्त्यर्थं ७ वल करे, नहि ३ स्वरक्षार्थ भाभमार्गेण्यमा चित्र स्मर्पे, तथी ऐमनी आ हशा लैक्किं अगवज्याह्य-नहि ३ अगवद्वावज्याह्य-नहि छे ऐम भहु ७ वैस्त्रद्युष्य छे, ग्रजसीमन्तीगोनां तो वसन्तश्चरना अनुसन्धानमां डेतुवे उपतना आरम्भमां ७ स्वरुप अने नाह ७ उपकान्त होवायी अने अथिम “शेइमां अगवद्वावत्तेवतिविकाससहित इक्षिष्य भनोभवहेतुते इयुं होवायी अने तत्र ऐमना रसालावश्यनमां ‘भनोभव’ पहना प्रयोगे आ लाय अवैक्किं अगवद्वावात्मक होवायी तद्वेगजनित वसन्तश्चरनासन्धान पशु अगवद्वाववेगज्याह्य होवायी तद्वेगज्याह्य पशु अवैक्किं अगवदससावज्याह्य होवायी रसात्मिका ७-नहि ३ रसालासहेतु-छे, देवस्त्रीगोनी तो हशा अगवद्वावरहित डेवशविसमयोत्पादु अने अगवद्वावप्रयोगिनी होवायी रसालासहेतु-नहि ३ रसात्मिका-७ छे तेथी सर्व अनपद्य छे, २-३.

आभास-गोने पशु वेष्णनाह तेम थ्यु ऐम कथवाने प्रकारान्तरे वेष्णवोद्धम “हन्त गिरं” युग्मे इये छे.

हन्त चित्रमवला: शृणुतेर्दं दारहास उरसि स्थिरविद्युत् ।

नन्दसूनुरयमार्तजननां नर्मदो यहि कूजितवेणुः ॥ ४ ॥

वृष्टद्वाव व्रजवृष्टा मृगागावो वेष्णवाधहृतचेतस आराद् ।

दन्तदृष्टकवला धूतकणां निद्रिता लिखितचित्रमिवासन् ॥ ५ ॥

असरार्थ—हन्त ! अभला ! आ चित्र श्रेष्ठो, दारहास उरसिस्थिरविद्युत नन्दसूनु अने आर्तजनना नर्मदे व्यारे वेष्णद्वाव उर्ध्वे त्यस्त्रे हरथी ७ वेष्णवाधहृतचेता नन्दसूनुभूष्मगजो दन्तदृष्टकवला धूतकणां अने निद्रिता यहि ने लाणे चित्रक्षिप्ता यही शही, ४-५.

चित्रदृष्टान-हे अभलागो ! आ तो आर्थर्य श्रेष्ठो, व्यारे नन्दसूनु इन्नितवेष्ण यसा त्यारे वृप अने गो दारहास तिद्रिता यही शही २-५ सन्ध्य ३, “गो भगवान्तीय ७ होर्य छे, “कुष्मद्भा वा

અપ્રેષ્ટમાં હોતો નથી, મતુષોનું પણ પશુત્વ શુતિસિદ્ધ છે, દેવોની તો પ્રષ્ટતિ માતુરીમાં પણ થાય છે, અશ્વતરમાં તો વ્યવસ્થા અન્યા જ છે, સર્ગાદ્ધિમાં જ તેમ સિદ્ધ હોવાથી મળતીપત્ર જ છે, તેથી તેમનામાં તો અગવદ્ધિપણક કામ નિપિદ્ધ છે, ભગવાનુભાં તદ્વિપણક કામનો પણ નિપેદ્ધ “દીતેપુ” ધત્યાદ્ધિએ કરે છે કે કીનમાં મહાત્મનો રમણ્ય સર્વમન્દ પણ રસાભાસગ/નક્કે છે તેથી સમ્ભોગદસથું કામને નિરાકરિને-અવિષ્ટમાન હોવાથી તાદ્ય સમ્ભોગદસથું કામને નહિઓદ્દોધીને-પશુમાં અત્યાવદ્ધણક ભક્તયને વેણુનાં નિરાધે છે, કે અકારે પૂર્વત્ર-ગ્યોમયાનવનિતામાં-સંભોગરસાતુભવ ન થયો તે જ પ્રકારે અન્ન અસ્થારસાતુભવ ન થયો, પૂર્વોક્તા ‘વામયાદ્દૂકૃતવામકપોદ્વાર્તા’ની અનુષ્ટતિ અન્ન પણ જ છે, અરેકિત પૂર્વ સર્વ જ સર્વત્ર અનુવત્તે છે, તત્ત્વ જ અવાન્તરમેઃ વક્તવ્ય છે, “દન્ત” પદ જેદમાં પ્રવર્તે છે, યત્ત જોની પણ સર્વક્ષિપ્તાનિષ્ટતિ ધર્ષ ગાઈ તત્ત્વ આપણી સર્વક્ષિપ્તાનિષ્ટતિ ન થતાં દ્વિપોદ્દોધ જ થાય છે એમ એદથી “ચિત્રે” પદ કરે છે, પૂર્વની-ગ્યોમયાનવનિતાની-અપેક્ષાએ પણ આ ઉદ્દૃથા છે, દેવસ્ત્રીએ તો પુરુષોત્તમમાં કામુકી થાય જ છે પરન્તુ જો કામુકી થાય એ તો અત્યાર્થ્ય છે, “અખલાઃ” સમ્ભોધને તત્ત્વ-વૃદ્ધાવનમાં-ગમન કરીને આપણે દર્શાન પણ કરી શકતાં નથી એમ ધ્વનિત કર્યું, હું કે એ પ્રવસુ હું તે આપ સર્વે અવો, અન્ન આન્તર રમણુભાં ગોપિકા નવવિધા છે, અન્ન આ અભિસન્ધિ છે, ખાલી રમણુભાં સ્વરૂપનું પ્રાધાન્ય છે અને સ્વરૂપ પદ્યુથ છે તેથી સ્વરૂપેકનિષ્ટત્વથી આ ગોપિકા પણ પદ્યુથણુંપા નિરૂપાં હતાં, ૫૨-નું આન્તર રમણુભાં તો આવનું પ્રાધાન્ય છે અને તેથી ભક્તો સત્ત્રાદિ દ્વારાને નવવિધ છે તેથી ભાવેકનિષ્ટત્વથી આ ગોપિકાએ પણ નવવિધાને નિરૂપાય છે, તેમાં પણ પ્રથમા ત્રયી રાજસી-રણેભેદભિજા-છે અને તત્ત્વ આ વક્ત્રી શુદ્ધરાજસી છે, તેથી જ પૂર્વોક્તા રાજસસાત્ત્વકી અને અગ્રિમા રાજસતામસી છે એમ ગ્યાણું, અને ગુણુતીતમાં કર્મગુણભક્તિએ પ્રકારત્વય છે, એકારે વક્તુભ્યવસ્થા છે, પ્રથમયુગદ્વારકર્ત્રી રાજસી છે તત્ત્વ પણ, આ રાજસરાજસી છે, પ્રથમ તો ભગવાન્તુ મદદિયુત સ્વરૂપ આપ અવો એમ કર્થીને ભગવાનને ચતુર્ધી વર્ણે છે, (૧) દારવત્ત કે હાસ જેમનો એવા હારહાસ (૨) ઉરમાં છે રિધરા વિદ્યુદ્ધ જેમના એવા ઉરસિસ્થરવિદ્યુદ્ધ (૩) નન્દના સુતુ નન્દસુતુ, અને (૪) સર્વ જ આર્તી જીનના-કેવલ નન્દના જ નહિ-નર્મદ, તત્ત્વ-સર્વના સુખદત્વકથનમાં-સાધક પ્રાફણ્ય છે તેથી હેતુ ‘અયં’ પદે કરે છે, અન્યથા ખદાની એવે ગ્રાન્ટ ન થાય, એવા દ્વિતીય સુહૃત્તે નિર્ગમતા ભગવાનને આદક્ષિને આ કરે છે, તદા પ્રતિમુહૃત્ત યુગલ થાય છે, સન્ધ્યાના અને સન્ધ્યાંથના અન્તરે દ્વાદ્શા જ સુહૃત્તે છે એમ સોમોત્પત્તિમાં નિર્ણય છે, તત્ત્વ સોમોત્પત્તિમાં “ત્રિમુહૃત્ત વસેહેઽન્તિમુહૃત્ત જસે વસેત્ત નિમુહૃત્ત વસેહ ગોપુ ત્રિમુહૃત્ત વનસ્પતૌ” એમ અમાવાસ્યામાં સોમતું દિવસે રિધિતિસ્થાન કથ્યું છે, એમ અને હિન્દુસ્તુહૃત્તર્વિભૂત હોવાથી પ્રતિમુહૃત્ત પ્રલુબ કે કે ક્ષીક્રાણ કરે છે તે તે ક્ષીક્રાણું અન્ન શાન કરે છે એમ દ્વાદ્શા સદ્ધ્યાએ હાપિત થાય છે, ક્ષીક્રાણદિત ભગવાનું હુદ્ધયમાં પ્રકટ થયા છે તેથી પ્રિય જ્યારે જે લીલા કરે છે ત્યારે જ તે જ ક્ષીક્રાણ સ્વામિતીહુદ્ધયમાં રૂપુરે તેથી કંઠ પણ અનુપપત્તિ અન્ન નથી, અન્યના તો દન્તમાં પ્રલા જ ન હોવાથી તેમના હાસનો વિલાગ દન્તે હરી શક્તાનો નથી પરન્તુ ભગવાન્તા દન્તમાં તો માણિક્ય-દધ્યાનત કર્યો છે તેથી પ્રલાવત્તે દન્તે હાસનો વિલાગ થાય છે, અન્યનું દાસ્ય રાજભૂત-કિર્મારિત-એક્રૂપં હોય છે પરન્તુ દન્તની કાન્તિએ ભગવાનનો વિલક્તા હાસ તો મુક્તાદારવ્યાહોય છે, જેમ રત્ને મુક્તા વ્યવહિતા હોય છે તેમ અન્ન દાસ વ્યવહિત છે, અન્ન દેવતા મુક્તાદારનુદ્ધયતે ચિત્રતા પ્રામા થતી નથી તેથી “યથા રત્નૈઃ” એમ ચિત્રતાર્થ કર્યું, અધરપ્રમાણે દન્તનું અરુણુદ્વાર સહી છે, હાસવિલાગરસ્યેસુચિત અર્થ “અનેન” ધત્યાદ્ધિએ કરે છે કે ભગવત્તસેદે સર્વીતમાં માયાધ્યપગમ પ્રમાણુઅન્ન છે, તે માયાની સ્થૈર્યકૃતિએ તો પ્રમાણુઅન્નનું નિરાકરણ થાય છે, એમ સતે સેદેકાર્ણના અને માયાકાર્ણના સહભાગકરણે ભગવત્તસેદ્યુક્તા પણ ક્રાનીયજીવરુદ્ધ જગ્નાનું વિષયરૂપ પ્રયગ-ચમાં મોદજનકાત્વ રિધર કર્યું, આથી જગતનું પ્રપણ્યમાં મોદજનકાત્વ રિધર કર્યું, અન્ન ‘અગ્રતઃ’ કર્તૃષ્ઠીપદ શેષ માનીને ‘ભગવાન્તેત મોદજનકાત્વ’ એમ અર્થ કર્યો, આ પણ એક ચિત્ર, એતાદ્શા સુચિત અર્થના કથનમાં ‘દન્ત’પદે જેદોક્તિ થીજ છે, કારણું, ભગવાનુભાં રાજવાન્તે-અનુરક્તને-અન્યત્ર પણ રાગ જે એ દર્શને ભક્તોને અનુશ્રયએ ઉત્પન થાય છે, અન્યથા તો સેદે સર્વત્યાગે ભક્તોએ સહ લોકમાં લીલા ન થાય તેથી ભગવાનું હારહાસે તેમ મોદ કરે છે, અન્ન દ્વારાન્તે-‘યથા’ ધત્યાદ્ધિએ-શુતાર્થાપત્તિને વ્યુત્પાહે છે, સેદેકાર્ણાએ માયા વિલક્તા છે, પરનું લોકમાં એ પ્રકારનો હાસ સમસનો, નથી તેથી અન્ન પણ અસમ્ભાવના મા થાયો, એ આશરે ‘શુતાર્થાપત્તિ’ ધત્યાદ્ધિએ પ્રમાણુઅન્ન,

मेर भगवान् अभिम 'उरसिस्थरविद्युत्' पदमां पशु जागृत्, तब अविरस्यापित्वमसाम्ये 'विद्युत्' पदे धनं लक्षाय छे, जेवा शुतार्थीपति आ अर्थनिकृपशुमां सर्वत्र मक्ष हे, केवा "हष्टे नानुपपत्ति;" एम दायानुसारे ज दोषमां सर्वं व्यवस्थपाय छे-कारणे ते "त दि हष्टे अनुपपश्च नाम व्यापाताह" एम न्याय छे-केम दैक्षिण्यी तो आ व्यवस्था छे हे सर्वथा दृष्टो निरोध अङ्गीकृताय ज नदि तेम दैक्षिण्यी पशु व्यवस्थामे ते सर्वथा श्रुतिनो विरोध अङ्गीकृताय नहि, तेथी शुतार्थीपतियी ते अकारे निरुपाय छे, दारहासत्कृप पदार्थं मोहननपर्यन्ततापर्यं स्थिर याय छे, भारणे ते प्रयोगनालाने "दारहास" पद वहे नहि, तेथी तावन्मोहननपर्यंत अर्थ "दारहास" पदो अनुशुद्ध तद्विगत छे, केवलाजे ज जोध्यमान पदार्थ स्थिर याय तावन तद्विशुद्ध उपाय छे एम व्यवस्था सर्वत्र छे, पदा दारवद्व भगवद्वुरमां ज दारसिधितिए विभागर्थ्यस्युचिता ने प्रपञ्चविषयिणी आसक्तिते आसक्तिते पशु भगवान् स्वविषयिणी ज छे हे, एम सते प्रपञ्चमां प्रपञ्चविषयक ने भोग ते भोग्यु स्वविषयके जनकत्व स्थिर इहु, "करतः प्रपञ्चे गोहननक्तवं रितीदृतं" ने अर्थ ए प्रदारे सिद्ध याय छे, दृष्टमानविषयक आसक्तिजनकत्व दोषमां अति अप्रसिद्ध तेथी अन 'यित्ता' छे, अने अग्रे पशु एम ज जागृत्, आ पक्षमां 'हन्त' पद दृग्मां प्रवत्ते छे, अन डाखतुं पशु व्यव प्रवत्ततुं नयी ए शापनार्थ "अपदाः" सम्बोधन इहु, विशेषशुद्धपनो मुख्यार्थ अतिगोप्य छे तेथी पितृयरणे लभ्ये। नहि-कारणे ते स्वामिनीज्ञाने पशु गृह्णार्थहानार्थ सावधानताये आ श्रोतृन्य छे ए आशये "हृदं शृणुत्" पद इयुं-आने तेथी अने पशु ते मुख्यार्थ लभता नयी, कारणे ते तद्विविद्यान्ते रथतः ज तेती सूति याय छे अने अन्यने तो तेतु गान अनुचित छे, भगवन्मात्रमां सनेद्यान्ती अन्यधमनिवृत्ति स्वालाविकी छे एवा प्रभाषुभूतनिरास "दारहासः" पदे इयो, दास उवल संसारमां पुनावासक्तिते ज रित्यरा इरे छे एम नक्ती परन्तु धनासक्तिने पशु रित्यरा इरे छे, पूर्वे सांसारिकी-पुनादिमा रित्यता-आसक्तिते प्रक्षु स्वमां ज स्थिरा इरे छे, उवल पुनावासक्तिने ज रथमां रित्यरा इरे छे एम नहि परन्तु धनासक्तिने पशु स्वमां ज रित्यरा इरे छे ए आशये 'स्थिर' पद इये छे, श्रीठिपद्मुक्ताद्वितीयं व्याख्यानप्रश्नामा अन 'रवस्तिन्'-स्वमां-पद अध्याहार्य मानवुं, उरभां रित्यरा छे लक्ष्मी यन एवा "उरसिस्थरविद्युत्" प्रक्षु, प्रभाषुभूतना निराकरणार्थ 'दारहासत्' अने 'उरसिस्थरविद्युत्' ए इयनुं विधान इरीने हने प्रगेयभूतना पशु निराकरणार्थ विधानद्वय इहु एम "नन्दस्तुः" भूत्यादित्ये इये छे, भगवान् प्रभाषुनुं ज पूजा निराकरे छे एम नक्ती परन्तु प्रसेयतुं पशु व्यव निराकरे छे कारणे ते ए भगवान् ज 'नन्दस्ता' सूक्ष्म थथा छे अने स्वयं आगमीने आतीने सुभवात करे छे अने तेम ज परिवृत्यमान पशु याय छे, अन पशु 'थ'कारे पूर्वोक्ता शुतार्थीपतिनो प्रभाषुवे समुच्चय छे, भगवान् एम करता नयी तेथी आ आर्थ्य छे, एम ज अर्थने अकर करता भगवान् 'कूजितवेष्टु' याय छे. अथवा भूत्येक्षणे अधिवक्तव्यीक्षणे वेष्टवाहन याय छे, 'दारवत्' छे दास ने उरभां एवा 'दारहास उरभां' जेवा रीतिए 'दारहास' पदनो पद्येह इरीने तेन "जरसि" पद्यु विशेषशु मानवुं, आ पक्षमां विवितताने विनरे छे ते तेती रित्यरता अने विभागर्थ्य आर्थ्य छे, थावले पशु अत्युत्तम छे तेथी शोभार्थ तेनु 'स्थिरत्ववर्णन इहु, तात्रा न्यारे 'नन्दस्तु' याय त्यारे सनेह इक्किने प्राप्त याय तेथी "नन्दस्तुः" पद इहु, अने तन पशु रसोपकारक छे एम "आर्तमनाना नर्मदा" पदे इयु, एवा प्रक्षु 'कूजितवेष्टु' धया, कूजितत्व वेष्टनिष्वादनाननित विशेषधर्म छे, तेथी ते सर्वना आन्तर प्राप्तुधर्मने पशु आकर्षी छे, यन पशुओना पशु प्राण्युत्थिर्भवारी प्रक्षु छे तब अन्यना प्राण्युत्थिर्भवारेणां तो वक्तव्य ज यु ते तेथी पशुनु अगवाहृत प्राण्युत्थिर्भवारेण निरूपे छे, एक पशुनु प्राण्युत्थिर्भवारित तो उवलन्तरे पशु सिद्ध याय तेथी "३०६०ः" पद खरे छे, "३०६०ः" पदो अर्थ "समृद्धशः" करवो, यन ज वेष्टनाद प्रविष्ट थगो। तब ज ते सर्वना समृद्धशः प्राण्युत्थाया, मज्जस्थित के वृप ते 'प्रज्वल्याः', तेवो अकुद्धी अने मत हेम छे, उत्स्वेष्टुपवत् शक्तादिनेता द्वाय छे, तेवो मज्जना समीप ज रित्यति इरे छे, तेथी "प्रज्वल्याः" पद इहु छे, भूग अने जो अरेषमां भिलित याय छे, आरेष्य अने आम्य ए प्रकारे-हत्येता-थाय छे ए शापनार्थ "भूग" पद इहु छे, विभक्ता सर्व ज पशु वेष्टवाये इरीने 'हत्येता' याय छे, ते एवा तो हत्येता याय छे ज भगवत्सभीप गमनमां पशु समर्थ रहेता नयी, परन्तु दृश्यी ज तेवो 'हत्येता' याय छे, दृश्यावायक जा "आरात्" पदे वेष्टनादो स्वालाविक ज या धर्म छे-परन्तु आ धर्म कांध भगवत्सभीपक्ष

नथी-अम उथुं, आ वेषुनादनु ज छार्ष हे, आ छार्ष अग्रसामीप्तु अर्प नथी, तम्भुक्तु पूर्वक देवस इत्तदृष्टे, परन्तु रवयं तो नथी समर्थ तागमा के नहीं गमर्थ अक्षयमां, इत्तदंशमां भ्रमात निरात अर्ह गये। तेथी नादनु धतर-स्वेषेगीतर-कार्यनिर्वर्तक्त्वे उथुं, कार्यमात्रनिर्वर्तक्त्वे तो कर्जधारण भणु न करे तेथी 'धतर' पद उथुं, अर्थात् 'धतरकार्य' त्वादिप्ते स्वेषेगीतरकार्यनिर्वर्तक्त्वे उथुं, पूर्वक्षिप्ताना अत्यावश्यकत्वार्थ 'कर्त' पद उथुं, इत्तदिशानल्लर वेषुनादनु अवश्य अर्थुं, ततः अद्दन अने इर्षुपारण प्राम अर्थुं, तत्र दंश पूर्व दोषाथी दंशमान्विती अद्दनक्षिप्ता आवश्यकी हती, कृषक्त्वे सिद्धा होवार्थी ते किंगा आवश्यकी हती, तथापि ते किंगा न यर्ह एव वेषुनादनु भाद्रात्म्य उे देवस्त्रीवत् भूम्भानिवृत्यर्थ "धूतक्षर्णः" पद उथुं, अन्यत् रार्थने परित्यगीते कर्जुक्तु प्राम अर्थुं, ततः यात्यथी निरृता अर्ह गयां एम "निर्दिताः" पदे उथे उे, ततः नहीं सर्वतः वाम अर्ह गयां, "क्षिप्तिविभिन्नमित्रासन्" पदे उथे उे ते पश्चात् तेऽमो-वग्नादिगवादिना क्षिप्तिविभिन्नमित्रासन् गणा, रथावरपेशामे अर्थ तेऽमो सिधर अर्ह गया, देवत्वीना कृमक्षर्ण पूर्वोक्ता अर्थथी आ अर्थ अमिक्ते तेथी 'क्षित'ता. ४-५.

आभास-जेमने किंचित् पशु गान उे ते ७३ परन्तु नेने किंचित् पशु गान नथी ते अतिज्ञ, एवी अतिज्ञ अर्थु नहींने वेषुनादे राहा याप उे एम इयाने पुनः वेषुनादने 'अदिष्यः' धत्तादि पुग्ने वर्णे उे.

यद्दिष्णः स्तवकधातुं पलाशैर्घदमलुपरिषद्यिङ्गमः ।

कद्दिचित् सवल आलि सगोषेगाः समाहयति यम्र मुकुन्दः ॥ ६ ॥

तद्दि भग्नतयः सरितो यै तत्पदाम्युत्तरसोनिलनीतम् ।

स्पृहयतीर्ययमिष्यायहुपुण्याः प्रेमवेपितभूजाः स्तिमितापः ॥ ७ ॥

अक्षरार्थ—आलि । अहीना स्तंभके धातुये अने पक्षाशे भद्धमल्लपरिभृविड्गम कदाचित् सगोप सभव सुकुन्द अत्र गोनुं समाईन करे उे त्यारे सरित् अग्नगति थहीने अनिक्षनीत तत्पदाम्युत्तरसोनिलनीतम् । आपणी जेम अमुकुपुण्या तेऽमो प्रेमवेपितभूजा अने स्तिमिताप् अर्ह वाय उे. ६-७.

व्याख्यान-आवेश अने देववेश पूर्वे निरूप्यो, आसमन्ताद वेश-सार्वदिक्ष वेश-प्रथम पुगलमा उथो, "अवेशो" पाठ हेय तो 'अवस्थितिविशेष ज उथो। परन्तु वेश तत्र उथो। नथी' एम अर्प इवो, अने देववेश-देवनो क्षिडक्तिनी-निर्गमनसामयिक गोयारण्यार्थ वेश-द्वितीय पुगलमा उथो, हवे आ तृतीय पुगलमा जे लीक्षवेश निरूपाय उे ते तृत्यक्षीक्षासामयिक वेश उे, नहींती क्षिया निरन्तरा होय उे, चेतनमां तो निराम्युर्धादिभां क्षियानिरूप्ति पशु दृश्यमाना याप उे परन्तु नहींती क्षिया तो कृदापि निरृता यती नथी तत्रापि-सरितनी-मदती नहींती-तो क्षिया कृदापि ज निरृता यती नथी, अत्र "भरन्ति धति सरितः" ए यागिक अर्थे गमनस्वलावत्यथी मदत्त चूचित अर्थुं तेनुं ज इथन "मदतीनाम्" पदे उर्हुं, एवी सरितनो तो अन्ध पशु अर्थे नथी, एवी पशु जे सरित तेमनी पशु क्षिया वेषुनादे निरृता अर्ह गर्ह, अहीना रत्यक्त-मधूरना पिच्छगुम्ह-गैरिकादि धातु अने पक्षाशे जे पत्र-पशु-वा पत्राकारे धातुलेख-इमलपत्रो पशु आकारार्थ अन्धाय उे-ते स्तंभङ्गातुपक्षाशे करीने भद्र जे भद्धमल्लपरिभृ-अस्तुरेष्य-वेश, रवय स्तंभकादिभे भद्र जे आ भद्धमल्लपरिभृ तेने निरुप्ये उे एवा भुकुन्द, वा अद्ध उे भद्धमल्लपरिभृविड्गम जेमजे एवा सुकुन्द, कारण्युं उे अस्वाक्षादिक नटभद्धमल्लविड्गम ज याप उे आर्थी आ नाद नृत्योपयोगी ज निरूप्यो, नृत्यवेशविड्गम नृत्यमामयिक ज आ नाद निरूप्यो, अन्यसामयिक आ नाद नथी, तेणु-नृत्यसमय इथने-नादस्था क्षियाशक्ति उर्जिता निरूपी नृत्यमां नाद तार ज याप उे तेथी अङ्गुलिरूपा 'क्षियाशक्ति' गाठनिष्पीडनसुक्ता निरूपी, ते उर्जिता क्षियाशक्ति नहींता आकृप्तमां हेतु उे, 'अपारे नृत्यमां क्षियाशक्तिमां उत्साह होय उे त्यारे' एम 'कृदिचित्'पदो अर्थे उे, नथी ज त्यारे नृत्योत्साहमां 'सम्ब्र'—अक्षसहित-उे, गोप्यताए आ क्षिलष्टपदार्थ निरूप्यो ए अर्थे अने अप्रतारण्यार्थ 'आलि' सम्बोधन उथुं, आर्थी कृचित् ज सभव इच्छित् ज सगोप सुकुन्द हेय उे एम पशु सम्बन्ध उथुंव्यो, तेथी सदा एकान्तमां लोक्ता ज उे एम "सह" पदे उथुं, प्रतिमुहूर्त पुग्ने उे ए भद्रनो आश्रये करीने 'प्रायेषु' धत्तादि उथे उे, द्वितीय पुगलमा निर्गमन उथुं अने आ तृतीय पुगल दोषाथी अधुना सर्वथा चित्तद्व थयो नथी परन्तु किंचित् ज चित्तद्व थयो उे तेथी "प्रायेषु" धत्तादि उथे उे ते प्रायेषु आ "पी स्तानादिभिषे तदा दर्शनार्थ गर्ह हती, "वन् याते दुत्येतसः" एम पूर्वे उथुं उे तेथी अम्बे

हिंच सात्त्विक जावथी पशु तेमनो उक्त भाव सद्गाय छे एम "ग्रेमवेपितक्षुगः" पहे क्यै छे, भुज्ञु वेपन एम ७४ थाय छे-वायुवशात् थतुं नयी-तेथी तेओ। विरदग्रन्ताग्नपुक्ता लेण् नहि ४८ एम लक्षाय छे, हिंच तेमने रतभन पशु थयो एम "स्तिभितापः" पहे क्यै छे, स्तिभित-१८४४-४८८ लेमना एवा "स्तिभितापः" सरिता थई गया। (१-७).

आलास—गे प्रकारे पुरुषनारे विविध रजेमेद निरुप्या, सर्वमेद-सर्वमेधान छे लेद नेमना ज्वेवा-क्षताविद्युमभेदने निरुपवाने तथा-तात्त्वप्रयोगिक्तप नाहिये—"अनुग्रहः" इत्यादि श्वेताकरे भगवान्ते पशु वर्णे छे, क्षता विद्युम अने भेद सात्त्विक छु, वेष्टनाहे तेओ अक्षिपूर्ण थई गया, अन्वर्पन्त श्वेताक्रपनो आलास इध्यो, दरे "तत्र" इत्यादिये आ श्वेताक्रो आलास क्यै छे ते तत्र प्रथम वृद्धावनरथा क्षता अने तरुभो। यैथ्युन्य छे, तेओ वैष्टनाहे उद्दतप्रेमरेम थई गया, तेथी तदर्थे प्रकारान्तरे वेष्टनादने प्रथम क्यै छे, तदर्थ प्रकारान्तरे भगवान् पशु वर्णनीय छे अने ते भगवान् पशु भक्त्यनुसारे अने श्वेताक्रपारे वर्जनीय छे, तत्र प्रपमे भक्त्यनुसारे "अनुग्रहः" इत्यादि पुगत इये छे।

अनुचरः समनुष्णितपीर्य आदिपूरुष इयाचलभूतिः।

यन्त्ररो गिरितटेपु घरन्तीर्णेणुनाद्ययति गाः स यदा हि ॥८॥

यन्त्रतास्तरय आत्मनि विष्णुं इयाचयन्त्य इप पुण्यफलाद्याः।

प्रणतभारविटपा मधुधाराः प्रेमहृष्टमनयः सद्गुजुः स्म ॥९॥

अक्षरार्थ—गिरितटेभां चरती गोने अनुचरे एवा समनुवर्णितपीर्य आदिपूरुषवद्य अनुचलभूति वन्यर न्यारे वेष्टुओ आर्ण्यै छे त्यारे आत्माभां विष्णुने व्यक्तं छरता वन्दतात्तरे युपक्षलाद्य प्रणुत्वारविटप अने प्रेमहृष्टतनु थई गया अने तेमणे भक्तरन्दनी धारावृष्टि करी। ८-९.

ह्याक्षराम—'अनुचरः समनुवर्णितपीर्यः' ना व्याख्यानभां भगवान् भक्त्यनुसार वर्णित थया, अनुचरे—सेवे-सम्भग् अनुवर्णित छे वीर्य नेमना एवा 'समनुवर्णितपीर्य', 'आदिपूरुष'—आदिपूरुषवत्-पुरुषोत्तमवद्—'अनुचरः समनुवर्णितपीर्यः' ना व्याख्यानभां भगवान् वेदानुसार वर्णित थया, अनुचरे—सेवे-सम्भग्-सर्वोत्तमवे-वर्णित छे न्यग्रहत्वादि वीर्य नेमना एवा 'आदिपूरुष' इत्र अनुचरः समनुवर्णितपीर्यः' भगवान् वेदानुसार वर्णित थया, दोऽनुसारे सर्वोत्तम भाषात्मय "आदिपूरुष इत्र अनुचलभूतिः" पहे क्यै छे, अन्यता छे भूति-विभूति-क्षमी—नेमनी एवा 'अनुचलविभूतिः', अनुचरे—सर्वे वेदादिये—तथेऽक्त-अनुचलविभूतिने उक्ता—'समनुवर्णितपीर्य' एम व्याख्यानभां दोऽनुसार विभाग नाश्वेवा, लैकिंडा स्वव्यवहार्यत्वयी पुरुषोत्तमतुल्यता न क्यै छे तेथी "आदिपूरुष इत्र" एम दृष्टान्ताव छे, ततः भिन्नताए वर्णनामां हेतु "वन्यरः" पहे क्यै छे, आ यत्तुर्थ युग्मभां वनप्रदेश-वृद्धावनप्रदेश-क्षमप्राम छे तेथी "वन्यरः" पहे क्यै, पूर्व युग्मभां वन्यर उक्ता छे तेथी सात्त्विक भाव पशु अन्व 'वन्यरः' पहे तात्पर्यार्थत्वे क्यै, वन्यर-वृद्धावन्यर-सात्त्विकभावापन-रसोदीपक्त्वे स्तम्भादिसात्त्विकभावहेतु वृद्धावन द्वेषाथी वृद्धावन्यर सात्त्विकभावयुक्त-आदिपूरुष तो तदहितत्वे-सात्त्विकभावहितत्वे-शुत हेषाथी आदिपूरुषयी वृद्धावन्यरनु भेदे वर्णन उचित छे, वन्यर-वृद्धावन्यर-सात्त्विकभावापन छे, कारण ते संत्वभूमिभा ग्रातःित छे, एवा भगवान् विरितटभां-गिरिप्रान्तभां-यरती गोने विषम रथानभांयी पशुहित समदेशभां रवयं पशु तत्रत्य थहिते समार्द्धान करे छे, लैकिंडत्वाभावार्थ-अन्यकृताकृनसादश्याभावार्थ-वेष्टुओ न आर्ण्यान करे छे, "विष्णुं व्यव्ययन्त्यः" इत्यादि क्षयनयी वेष्टुद्वारा भगवान् तत्र तरुओभां ग्रातःित यया एम अग्रिम अरिते न्याय छे, अन्यथा वृशेनु तथात्व-विस्तृष्टमधुधारत्व-थाय नहि, के वनप्रदेशभां रमण क्युं अने न्यारे न आर्ण्यान क्युं तत्रत्यारे न तरुओभे मधुधारादिसर्गं क्योर्म एम सम्भन्ध "सः" पहे क्यै छे, ने देशभां रमण क्युं तत्र स्थित भगवाने एम अध्याहार्य—“रमे” पहथी अनन्तर अने “यहैव” पश्यी ग्राग्-भात्तु, समीपनिकु-जस्याएने इतार्थी करीते यत्र देशभां पूर्व दिवसे रमण क्युं हहु तत्र वनभां प्रदेश इरीते-सर्वेतस्यक्षमां स्थिति करीते-भगवान् वेष्टुओ गोनु आर्ण्यान करे छे त्यारे ते नाहे तंदन्तःस्थिता हेषात्ता हृष्णुद्वा थाय छे अने स्वस्वतिष्ठ भगवद्वप्येगी रसने अन्य पशु सर्वे प्रकट करे छे, ततः निर्विनिकु-जगत भगवान् रमण करे छे, आ अर्थ युक्ता छे एम "हि" पहे स्थित क्युं, अन्यथा वेष्टनाद्यभिन्नता अने तत्र-

वेष्णनादमां-मनामस्कृत पशु याय नहि, लगवान् ज्ञोऽपि वेष्णनादे ततशाम अहीने तेमने तेमने स्वप्रेक्षित ग्रथ्यावे छे अते तेथी अपेक्षितहस्तपुण्याघप्रकटनमां ग्रपोजन न हेवापी लगवान् तेमना तेमना नामनुं सर्वुते अद्यु करे नहि तेथी तद्दारा-वेष्णदारा-लगवान् प्रविष्ट यथा अते तेथी पूर्व पुण्यक्षरूपान्वप्रकटन इध्यु, अश्री पशु तथात्म-मधुधाराकेपान्वप्रकटन-पुक्ता ज छे, अरमनिक्षिटमां लगवान् यस्तु करे छे अते स्वप्रीयेनि आपारे-आपारे-छे एम जारीने तेमना-लगवान्तना अते रवायिना-जोगसिहैर्य्यर्थ २४मां विद्यमान आनन्दने वनस्या क्षताए प्रकृत क्षेत्री तथा तस्माए पशु तेम ज इर्कु, जेम लगवान् अते लगवदीयो समाचार थाय त्यारे लगवदीय स्त्रीभुक्त्यो अरातन्वद्युक्ता थाय छे अते तेमना ज्ञोगार्थी स्वकीयवस्तुप्रदान करे छे तद्दह आ वनक्षताए अते तस्मे पशु तेमना-लगवान्तना अते लगवदीयोना-ज्ञोगसिहैर्य्यर्थ स्वमां विद्यमान आनन्दने प्रकृत क्षेत्री, 'आ धर्म तो ज्ञानमतो छे स्थावरतो नथी' एम आशार्हीने तत्र "आत्मनि विष्णुं व्यु-व्युपन्त्यः" पहे क्षेत्रे तेतनमां ज लगवान्ती छिपायानशक्तिनो आविर्भाव याय छे अते सम्बिद्यान्वद्युपता हमे आविर्भावे छे, लगवान् निरिष्ट सते आ सर्व थाय छे, अते ते निविष्ट पशु ले प्रकृत याय त्यारे ज एवो भैरविक्षु योग प्राप्त याय छे पशु पुक्ता छे, तेथी पृष्ठपृष्ठपुक्ता-''पृष्ठतीतान् भद्राभगवान्'' छत्यादिये उक्ता पृष्ठत्युत्तुष्ट्रे अते पृष्ठत्युत्तुष्ट्रे लगवदीय धर्मं युक्त-ते वृक्षादि यथा, तेथी तेमने ज्ञाने आपारे आत्माभा विष्णुनुं व्यग्नान इर्कु हेय नहिं येवा थर्तु गया, तत्र प्रथम छिपायाक्षविभावि "पुण्यक्षसाक्षाता" पहे क्षेत्रे छे, कारण्यु के इक्षुपुण्य लीयोप्योगि छे, यत्र लगवान् निवेशो छे तत्र अवान्तर इक्षु अते परम इक्षु पशु याय छे ए पुक्ता छे तेथी क्षार्यतः विष्णुव्युक्ति इरता हेय तेवा ते वृक्षादि थर्तु गया, पुण्यो ज अंत्र अवान्तरेक्षरूप छे अते इक्षु पूरमेक्षु छे, ते सर्वेष्वे इरीने आद्य-भवित-थर्तु गया, लगवदीय सदाचित्य-सहनुं आचित्य-''प्रशुलस्तारविट्या'' पहे क्षेत्रे छे, कारण्यु के सत्-सत्युर्वो-हुक्तिनां दर्शन इरीने नमन करे छे, प्राप्तेष्व तत आरे पुक्ता छे विट्य-शास्य-जेमना एवा 'प्रशुतभारविट्य' तेमो थर्तु गया अते तेथी 'प्रशुतभारयुक्ता छे विट्य जेमना एवा तद्योर' एम रिमद इरवो, आरे पशु नमन समावे छे तेथी तेवा नमनना निराकार्य आदिभा 'प्रशुतत्व' पहे क्षेत्रु, ''प्रेमहृष्टतन्त्रः'' पहे शानरूप चिहुर्का इध्यो, कारण्यु के अक्षो ज एमे हुक्तोभाव-य थाय छे, गतिहृष्ट-पुरुषोरमणान-तो ज्ञानिये ज याय छे-कारण्यु के "लक्ष्यात्वत्वन्यया राक्षयः" छत्यादि ग्रमाणु छे-अते भद्रुधासने-स्वमा विद्यमान आनन्दे-तरुणो अभगवदीय वर्ति इर्कु, आ सर्व परिचान ज अत्र गानशक्ति ग्नायनी, पूर्वे अद्वितीय पशु तरुक्षता त्यारे हरिता थर्तु गर्भपूर्वथी रथ्या थर्तु गर्भप्रत्यवयन उभ्यूना थर्तु गर्भ अते तेमने के प्रलावितोप प्राप्त यस्तो ते ज अत्र तेमनुं 'प्रेमहृष्टत्व'त, अपरम्य वेष्णनादनिष्ठसुपास्वाध्यती श्रीस्वामिनीज्ञे छे तेथी तद्दभ्यने ते ज परियो छे तेथी श्रीस्वामिनीज्ञे उक्तिभा अन्यविष्याराक्षमत्व सुझातर छे अते तेथी अत्र अधिक लेखनीय नथी. (८-६).

आपास -पश्चीमां पशु वेष्णनादकार्ययुतेयो' दर्शनीयतिक्षः"युगते तत्र उपयोगि रूपते अते वेष्णनादने वर्णे छे, यद्यपि पश्चीमो मुनि उ तेमने आपि गीतादिये नहि परन्तु स्वावान्तः ज लगवर्णाव छे तथामि-सर्वा लगवर्णावान् सते पशु-ज्ञोक्षिण्यो-नीक्ती-विष्यान्तरानी-दृष्टिये-दर्शने अन्यथायुक्ति-अशितः पशु अन्यविज्ञाना-उक्तायित् याय परन्तु कपर्दने वा नादक्षन्ये तो अशतः पशु तेम यतु नथी तेथी रूपे अते नादे तेमनी लालनसिद्धि निरूपाय छे, तत्र "दर्शनीयतिक्षः" श्लोक रूपते पशु छे.

दर्शनीयतिक्षको वनमालादिव्यगन्धतुलसीमधुमसै ।

अलिकुलैरलघुगीतमभीष्माद्रियन् यहि कूमितवेणु. ॥१०॥

सरसि सारसदंसधिहक्षाक्षाहीतहतचेतत् यथा ।

दरिमुषासत ते यतविता हनत मीलितघृणो धृतमौनाः ॥११॥

अक्षरार्थ—वनमालादिव्यगन्धतुलसीमधुमसै अलिकुलै अवलु उत्तिने अलीष्ट आदेता दर्शनीयतिक्षक ज्ञाने झुक्तिवेणु थया त्यारे हनत। यारुणीतहृतयेता सरसमुक्तस्वरुपेषु सरैवरभां आपीने उक्तिने उपास्या, यतवित भीतितहृगू अते धृतमौन थर्तु गया. १०-११.

ब्याघर्यान—दर्शनीयोना भृष्मां तिक्ष्णकर्ण-यतिसुन्दर-दर्शने अने पक्षीओं रूपप्रधान तथा रूपभेदवित्ते, रूपप्रधानतमां ऐतु ७८ रूपभेदवित्ते छे-तृतीयसंधमां “ततःशप्तविदो वराः” “रूपभेदविद्वत्तेभ्यः” श्वेतमां ‘रूपभेदवित्ते’ पहे पक्षीओं नुं कथन कर्या छे-तेथी रूपे भगवनसिद्धि आ विशेषणे कुथी, अने ‘वनभाक्षा’ धत्यादि अधिभविशेषण्यथी नाहे पशु अग्ननसिद्धि “किं-य” धत्यादिओं क्षेत्रे छे, किंव्य ने वेणुनां छे ते स्वदितकारी छे, स्वकीयेता अपराधने पशु गणेतो नथी, प्रत्युत स्वकीय अभरना अनुरक्षनरूप वेणुनां थाय छे-अन्य वेणुरूप र्भनु स्वातन्त्र्य सैक्षिकीय छे-अेम “वनभाक्षा” धत्यादिओं क्षेत्रे छे, अस्तिना आदरकथने अभरो-सारसादिनो-आदर तो ईमुत्यसिद्ध ज्ञ छे अेम अन्य प्रधर्मार्थ छे, वेणुनां रूपकीयतो दितकारी छे, नादप्रधानतम्य अभरोनुं नादप्रधान अधित छे, अने पक्षीओं नानाविधि दूजने उपकारे छे तेथी तेथें पशु नादप्रधान छे, वनभाक्षाना अने दिव्यगन्धा तुक्षसीना भधुओं भत्ता अेवा अस्तिकुले क्षेत्रका अक्षधु गीतने पशु आदरता अ लगवान् दूजितवेणु थाय छे, अत्र ‘वनभाक्षानी’ ने दिव्यगन्धा तुक्षसी तेना भधुओ-महरन्दे-भत्ता अेम समासनो विमल करवे, तेथी ने प्रकारे ७८ अभरो अर्हार करे छे ते ज्ञ प्रकारे तनाहना अनुमती ज्ञ प्रक्षु वेणुरूपज्ञन अनुरक्षनरूप ज्ञ करे छे, पक्षीओना भृष्मां अस्ति दीन अने निरुप्त छे तेमतां पशु ने कुश-समद-नानाविधि अतिक्षेप-तेमषे पशु ने प्रकारे अक्षधु थाय ते प्रकारे क्षेत्रकुले गीत तेना अक्षधु आदरता लगवान् दूजितवेणु थाय, तत्र पशु अस्ति भत्ता छे, तत्र पशु नेवे अनुचित छे तेवे क्षीने आ अस्तिकुले गीत अक्षधु गायुं तेनो पशु आदर दूजितवेणु भगवाने क्षेत्री, तेमतो-अस्तिनो-पशु आदर ने करे त्यारे सरोवरादिमां के सरस-रसिक-शीर्तीरविवेशी दंसे छे तेमतो आदर केम न करे किंव्य आदर पशु ने प्रकारे अभरोनुं अभीष्ट थाय ते प्रकारे भगवान् करे छे, तथा वनभाक्षामां समागत अभरने दूर करता नथी परन्तु जेमते अभरो उपरुत थाय नहि ते ज्ञ प्रकारे तेमतो आदर करे छे, तेथी लक्ष्यारे ज्ञ आदर करता ज्ञ लगवान् दूजितवेणु थाय छे त्यारे ज्ञ सरमां विघ्मान ज्ञवासी सारंस-सरस अक्षोना संगमन्धी-तर्यन सहेतथी अक्षतागमनसूचक क्षीरनीरविवेशी-आगतोमां पशु तत्त्वावने विवेशीने भगवान्ने तत्त्वावनापद-ते दंस अेवा विलङ्घः, विलङ्घः उत्कृष्टगतियुक्ता छे, पुरुपनी पशु अपेक्षाओं तेथो विशेषे लगवर्क्षज्ञनादिकारी छे तेथी तेमते “यारुगीतहतयेतसः” विशेषज्ञे विशिष्ट क्षेत्रे छे, ने प्रकारे आरु थाय तेमनिष्ठामार्थ निष्ठाभवतसाधक-अविकाप्यपूरक-नादप्रधान अज्ञन अत द्वावायी नाहे ज्ञ अलिकाप्यपूरण ए अन्य पुरुपनी अपेक्षाओं विशेष छे, कारणु के पुरुपने तो प्रसूत अधिक अलिकाप्य थाय छे, अन्य “पुरुप”पद स्त्रीपुरुपमाधारणु जाथवुं, अगवदीते ज्ञ हृत-वशीकृत-छे चित्त जेमनुं अेवा ते सारसदंसविहारी, ते पशु अज्ञन अक्षितभाग्निमारे, नहि ते स्थानसियतना अन्तर्पामिरुपे वा शान्तरुपे-आत्मामां ज्ञ अक्षत्वे ग्रात ग्रानरुपे, आगमीने हरिना उप-समाप्ते-आसे छे अेम ‘आसते’ पद शेष भानवुं, ए ज्ञ ‘उप आसते’ पदनो अर्थ क्षेत्रे ते ‘सेवमान थाया,’ कारणु के तेथो लगवर्क्षुका मुनिओं छे, तेमता अज्ञनमां अभरथी पशु विशेष “पतयिताः” पहे क्षेत्रे छे, यत-नियत-छेचित जेमनुं, चित्तनैपृथ्ये अगवर्क्षज्ञन भुज्य छे, नहि ते विशिष्टमिचिताताओ, “किंव्य”पदनो अन्य “भीक्षितदशः” पहे करवो, यतयितत्व तो अन्य अभरथी विशेष छे ज्ञ परन्तु अेमनामां भीक्षितदृत्व अने धृतमैनत्व पशु विशेष छे, “हन्त”पद. हर्यवायक छे, कारणु के जेमनुं ज्ञ आ लाग्य छे, अद्विष्टपाररहित अक्षो अज्ञनमां सवेत्तम छे, अद्विष्टपारमां नेमद्वय अने वाग् नियम्या छे, जेतुं आ दृष्ट नियत ते-जेमनी वाग्नी अन्य वहती नथी अने जेमनुं अक्षु अन्यनुं दर्शन करतुं नथी ते सवेत्तम छे अेम शेष भानवुं, आ आशय “भीक्षितदशः” अने “धृतमैनाता” पहे क्षेत्रे ते भीक्षिता छे दृग् जेमती अने धृत ते मैनवत जेमव्ये, साम्यत आ अक्षो नादपर छे, तेथी दृष्टिओ अन्ययिताता थार्ह ज्ञरो अेम आतीने तेमषे नेननिमीक्षन करी दीधुः..

आकृत-अथवा ‘दर्शनीयतिक्षणः’ श्वेतमां आ आकृत छे, आ मुनिओ अतिरसिक छे, शीक्षामां पुरुपने श्वतो अनुपर्योग भानीने पक्षी थाईने विविध स्वदूजने भगवान्नु अने अक्षोनुं रसोदीपन करता स्व-हृतार्थता भानता सता तेथो शप्तने ज्ञ अधिक अभीष्ट भाने छे तेथी शप्तप्रधानकीर्तिरूपा वनभाक्षाना धर्मनो ज्ञ अत्र उपयोगे वेक्षत्व्य छे, जेम सम्पुणित वृक्षतो गन्ध दूरथी वाय छे तेम पुरुप कर्मनो गन्ध दूरथी वाय छे ए श्रुतिओ कीर्तिनुं गन्धसम्ये निरुप्त कर्या छे, वनभाक्षा कीर्तिरूपा द्वावायी तजिस्तपुक अवैत

व्याख्यान—दर्शीयोना भृथमां तिक्तकृप—अतिसुन्दर—हरिछे अने पक्षीओ। रूपप्रधान तथा रूपभेदवित्ते, रूपप्रधानत्वमां हेतु ०८ रूपभेदवित्त छे—नृतीयसंधमां “ततःशम्भविषो वराः” “रूपभेदविहस्तेष्यः” श्वेषमां “रूपभेदवित्त” परे पक्षीओतुं कथन क्युँ छे—तेथी रूपे भजनसिद्धि आ विशेषे कथी, अने ‘वनभाला’ छत्यादि अग्रिम विशेषयुधी नाहे पशु अजनसिद्धि “किं-य” छत्यादिए कथे छे, किंय ने वेणुनाह छे ते स्वदितकारी छे, स्वकीयोना अपराधने पशु गण्युतो नथी, प्रत्युत स्वकीय अभरता अनुरथनरूप वेणुनाह थाय छे—अत्र वेणुरूप उर्मनु रवातन्य सौकर्यार्थ छे—अम “वनभाला” छत्यादिए कथे छे, असिना आदरकथने अमनो—सारसादिनो—आदर तो उमुखसिद्ध ज्ञ छे अम अत्र प्रधट्टमार्प छे, वेणुनाह स्वकीयनो हिनकारी छे, नादप्रधानत्वयी अमरोतुं नादभमधित्व छे, अने पक्षीओ। नानाविध दूजते उपकरे छे तेथी तेचो। पशु नादप्रधान छे, वनभालाना अने दिव्यगंधा तुक्षसीना भधुओ भत्त-येवा असिद्धे दैरेला अक्षयु गीतने पशु आदरता ज लगवान् दूजितवेणु थाय छे, अत्र ‘वनभालानी’ ने दिव्यगंधा तुक्षसी तेना भधुओ—महरहे—भत्त’ अम समासनो विशेष उर्वारे, तेथी ने प्रकारे ज अमरो अङ्कुर करे छे ते ज प्रकारेतक्षादना अनुकर्ता ज प्रक्षु वेणुदूजत अनुरथनरह ज करे छे, पक्षीओना भृथमां अलि छीन अने निरुप्त छे तेमनां पशु ने दूक्ष-समद्द-तानाविध जातिभेद-तेमणे पशु ने प्रकारे अक्षयु थाय ते प्रकारे करेतुं के गीत ते गीतने पशु आदरता लगवान् दूजितवेणु थाय, तत्र पशु अदि भत्त छे, तत्र पशु नेहो अनुभित छे तेणु अर्हीने आ असिद्धो भत्त छे—कारण के तुक्षसी कांध पुण्यान्तरवह आहेतु नथी, तत्र पशु दिव्यगंधा तुक्षसी, अने तत्र पशु भगवद्वनभालागता तुक्षसी, ते तो सर्वथा ज उन्मादेतु नथी, तथापि तेना—दिव्यगंधतुक्षसीना—पशु भधुओ भत्त-ते असिद्धे गीत अक्षयु गायु तेनो। पशु आदर दूजितवेणु भगवाने कर्यो, तेमनो—असिनो—पशु आदर ने उर्वारे करेता ज लगवान् दूजितवेणु थाय ते त्यारे ज आदर उर्वारे ज लगवान् दूजितवेणु थाय ते त्यारे ज सरभां विद्यमान जक्षवासी सारस-सरस अक्तोना सम्बन्धी—तथैव सहेतयी भक्तागमनसूचक क्षीरनीरविवेषी—आगतोभां पशु तत्कृत्वने विवेचीने भगवान्ते तत्तद्भावतापद-ते हंस अेरा विष्णु, विष्णु उत्तुरगतिधुक्ता छे, पुरुपनी पशु अपेक्षाओ तेचो। विशेषे भगवर्क्षजनाधिकारी छे तेथी तेमने “यारुगीतहृतयेतसः” विशेषे विद्युष देखे छे, ने प्रकारे यारु थाय तेमनिष्ठामार्प निष्ठामत्वसाधक—असिद्धापूरक—नादप्रधान अजन अत्र होवायी नाहे ज अलिक्षापूरण ए अत्र पुरुपनी अपेक्षाओ विशेष छे, कारणु के पुरुपने तो प्रत्युत अधिक असिद्धाप थाय छे, अत्र ‘पुरुप’पद श्रीपुण्यमाधारथु जाणुनु, भगवद्वीते ज दृत-वर्णाकृत-छे चित नेमनुं येवा ते सारसांसविहारी, ते पशु अजन अक्तिभागीनुसारे, नदि के रथानसिधतना अन्तर्यामिरूपे वा शानकोपे—आभामां ज अक्तव्ये हात शानकोपे, आगमीने हरिना उप-सभीपे—आसो उ अम ‘आसते’ पद शेष भानवुं, ए ज उप आसते’ पदनो अर्थ देखे उ ‘सेवमान या,’ कारणु के तेचो। भगवद्वामा मुनिओ। छे, तेमना अजनभां अमरथी पशु विशेष “यत्वित्ताः” पदे देखे छे, यत-निष्ठत-छे चित नेमनुं, चितत्तैये भगवर्क्षजन मुर्ख्य छे, नदि के विद्यमनितत्वाचे, “किंय” “पदो अन्य ‘भीसितदशः’ पदे उर्वारे, यत्वित्तत तो अत्र अमरथी विद्ये उ ज परन्तु अेमनाभां भीसितदृत्व अने धूतमौतत पशु विशेष छे, “हना”पद दर्शवायक छे, दर्शनु के अेमनुं ज आ भाव छे, अहिंश्चाररहित अक्तो अजनभां सर्वेत्तम छे, अहिंश्चाररमां नेमद्य अने वाग् निष्ठाओ छे, नेनुं आ दृष्ट निष्ठत उ-जेमनी वाल्ली अन्य वहती नयी अने नेमनुं व्यक्तु अन्यन्तुं दर्शन करतुं नयी ते भर्वेत्तम उ अेम शेष भानवुं, आ आथृ “भीसितदशः” अने “धूतमौताः” पदे दृष्ट उ भीसिता उ दृष्ट नेमनी अने धूत उ भौतवत नेमणे, साम्प्रत आ अक्तो नादपर उ, तेपी दृष्टिए अन्यवित्तना अर्ह ज एम भानीने तेमणे नेमनिभीतन दरी दीधुः।

आदूत-आदरा ‘र्द्यनीपतित्तः’ श्वेषमां आ आदूत उ, आ मुनिओ अतिरसिः उ, क्षीसाभां पुरुपावे अवृप्तेन भानीने पशु अर्हने विद्यु रवूजते भगवान्तुं अते अक्तोतुं रसोहीपन उर्वारे स्व-दृतापंता भानता सत्ता तेचो। शृणुते ज अधिक असीध भाने उ तेथी दृष्टप्रधानधीतिकृपा वनभालाना पदमनो ज अत्र उपमोग वाम्य उ, अेम रामपुण्यत दृष्टनो गंध दृष्टी थाय उ तेम पुरुप हर्मनो गंध दृष्टी वाम्य उ ए युनिए शीतिनु अ-प्रक्षामे विशेष दृष्ट उ, वनभाला शीतिनेषा द्वावायी तजिस्तपं उर्वीत

आपस्यक्तव्यी उचिततर छे ऐम अगे युक्त देखीअे छीअे, तथापि आहिमां स्वरूपसौन्दर्य ०९, कृथुं तेथी स्वते-
जापिकाने-स्वरूपतहृदिक्षातिलारे पक्षीअोनी तत्प्रतिअन्धसमरणे कांधक ऐद थयो तेथी 'हन्त' प६ कृथुं,
आ प्रकारे ऐमनुं लाभ्य सात्त्विक्तव्यी-शुद्धसात्त्विक्तव्यी-श्रीस्वामिनीअे निरूप्युं, अने तेथी पूर्वोक्ता, वंक्री
तमेभिन्नसात्त्विक्तव्यी अने अग्रिमा रजेभिन्नसात्त्विक्तव्यी छे ऐम विकाग पण्यु नाशुद्धे. (१०-११).

आभास—मेघ सर्वहितकारी छे तेनो पण्यु पूर्ववद् वेणुनादन्ननितकाव "सहृदयः" युगदे उथे छे.

सहवलः स्वगवत्सविलासः सातुपु क्षितिभृतो व्रजदेव्यः ।

हर्षयन् यद्दि वेणुरवेण जातहर्ष उपरम्भति यिश्वम् ॥१२॥

महदतिक्रमणशङ्कुतचेता मन्दमन्दमनुगर्जति मेघः ।

सुहृदमभ्यवर्षत् सुमनोभिश्छायया च विदधत् प्रतपत्रम् ॥१३॥

अक्षरार्थ—हे प्रजहेवीअे ! क्षितिभृद्धना सातुमां सहभद्र स्वगवत्सविलास
ज्ञातहर्षं हृष्विता ज्यारे वेणुरवे विश्वं उपरम्भे छे त्यारे महदतिक्रमणशङ्कुतचेता
मेघे मन्दमन्दमनुगर्जनीने छायाअे छव करतां(ते मेघे)सुहृद्धने सुभने असिवर्ष्या ।१२-१३.

व्याख्यान—हे प्रजहेवि ! प्रजहेवतास्तपा गोपीजन ! विश्वास थरो ऐम आ पहे निरूप्यु, 'दिवु'धातु कीडार्थ
देवाथी लीकास्थतसूक्ष्म 'देवी'पहे अनुलवसंवाद्यी उपरम्भाणुक्त्यनमां विश्वास निरूप्यो, ज्यारे 'वेणुरवे विश्वते
उपरम्भे-पूरे-छे लारे महदतिक्रमे शङ्कुतचेता भेदे सुहृद्ध अगवान्ते असिवर्ष्या अने रवदेहृष्णायाअे आतपत्र धर्मुं
वा आतपत्र धरता भेदे 'असिवर्षणु' कर्मु, आ नाद 'महाभक्तयुक्ता-तार-छे, 'उपरम्भाणु'पहने अर्थ
कर्थे ते विश्वगत सर्वं ज्ञ धर्मने दूर करीने नाद स्वयं ज्ञ पूर्णु थयो, अत्र 'विश्व'शम्भ नादश्रीतुंसर्वपरं छे,
तसमये ते नादश्रीता सर्वने विषयान्तरसङ्कुति थर्त नहि भरन्तु नाद ज्ञ अन्तर्गदिः पूर्णु थर्तगयो, लारे नीक्षत्रयी
अगवदालासरूप पूर्मालिसमृद्धारमा भेदे विश्व अगवाने ज्ञ कृतार्थभूत छे तेथी स्वयं उपचरितार्थं सते पण्यु
स्वरू-भसाइत्यार्थं अगवान्तुं ज्ञ असिवर्षणु कर्मु अत्र 'पूर्मादिः'पहे वर्णसाम्भे पण्यु अगवदालासत्वमां हेतु कृथ्यो,
मेघनुं प्रयोजन वृष्ण्यादिये तापनिवारण छे, अने ताप तो अगवाने ज्ञ नादद्वारा स्वानन्दपूरणे निवार्यो ज्ञ छे,
अने तेथी आभासत्वे निरूप्त पण्यु सिद्धप्रयोजन पण्यु भेदे 'हुं' अत्र स्वरू-भसाइत्यार्थं स्थित-धुं' ऐम भानीने
वृष्टि करी, परन्तु अगवान्ते तो ते असिवर्षणु कांध पण्यु प्रयोजन नयी, तत्र यादश वेणुनाहे आ थाय छे
तादशवेणुनादकर्ता अगवान्ते विशेषणुयतुष्ये वर्णे छे, अन्यथा उपरम्भाणु अर्थवादरूपं थर्त ज्ञय-अगवान्
भास देवाथी तत्कृत-भासवगवत्कृत-उपरम्भाणु वाच्य अर्थमां विरोध प्राप्त थाय तेथी उपरम्भाणु चिताक्षेपकूप
द्वाधिक शुष्टुविशेप लक्षाय अने तेथी गुणवादरूपं अर्थवाद थर्त ज्ञय-कारणे ते "विरोधे गुणवादः रथादः" ऐम भीमासानो
सिद्धान्त छे-तत्र हियाशक्तिं सम्पूर्णी छे ऐम कृथवाने "सहृदयः"-बद्धलदे सहित-प६ कृथ्युं, प्रसु बद्धलदे सहित छे,
तेथी सूष्टिकरणुहियापेक्षाअे पण्यु आ हिया भद्रती छे ऐम ज्ञाववाने "सहृदयः"प६ धर्मु, "अदीन" क्लोड्हमां
"अदीन"त्वं सर्गे छे अने 'लीका' विसर्गे छे ऐम सर्गानन्तर विसर्गतेलीकानुं निरूपणु कर्मु छे तेथी सर्गयी-लीका
भद्रती छे, स्वरूप-पूर्णपुरुषरूप-ने आ अवतंस-पूर्णालरण-तत्र छे विश्वास ने असुनो ऐम "स्वगवत्सविलासः"
पहे 'लीका' निरूपी, भद्रतने शाखरीतिअे पण्यु व्युत्पादे छे ते भासा कीर्तिभयी छे, अवतंस ने कृथुलरणु तत्र
कर्मु-ओत्र-दय दिदे छे, दश दिशामां क्लेषे-उपरम्भाणुहियाअे-कूर्ति पूरिता थाय ते लीका सर्वेतमा हेत्य ०९,
आभरणुमां ने विश्वास तेनुं स्वस्थानमां रथापन-अने तेथी कीर्तिरूपदिग्बाभरणुमां विश्वामुक्त्यने कीर्तिरूपं आभरणुतुं
दिग्मां रथापन-कृथ्युं, अत्र आ विशेषणुक्त्यते समजित्यादारयी उपरम्भाणु आभरणुत्यापन हरे छे ऐम अर्थ
प्राप्त थाय छे ऐ आराये उपरम्भाणुहियावाच्यक 'पया'प६ धर्मु, वा अगवत्तीर्तिप्रतिपादक भासवतादिशाअ
सर्व वेदमां आभरणुरूप छे तत्र विश्वासयुक्ता, वा ते अगवनत छे प्रतिपादक नेनु, तत्र अगवान्ता विश्वासुक्त्यने
तमित उपरम्भाणुनो पण्यु विश्वास उथ्यो ०९ छे, धर्मुशपुरुषप्रियं नभ ओत्र छे, नभनुं आभरणु शण्डे छे,
कारणे के शण्डे तदगुणु-नभेगुणु-छे, अने तेथी "अवतंस"पहे अगवत्तादिशाअे वाच्य छे, आ पूर्णमां
"स्वप्रतिपादक अवतंस" ऐम विमद हरवो, तत्र अगवत्तादिशाअे विश्वासयुक्ता अने तत्प्रतिपादिशाने ०९
प्रतिपादक नेनुं एरी-हिया सर्वेतमा ज्ञ हेत्य ०९ छे, ऐ प्रकारे हियानुं स्वरूपतः अने शुलुतः पूर्ण

માણાન્નાં નિસ્ક્રિપ્તું, અર સ્વરૂપ 'ખલ્લ' લે કીર્તિપૂરણ 'ગુણ' લે અને 'મદરન 'માણોન્નાં' છે, તે સાદોનિસ્યું છુટાનું માણાન્નાં 'અતિર્યા?' પદે કેયે છે, "ગુણધર્મસ્તયેચાં રઘાત દિગ્નિયદુરમ એ રસાં" વાક્યથી છુટા સુખધર્મ છે તેથી અજ "દર્શિયન્ન" પદે દર્શિયને ધર્મિ સુખનો પણ ઉદ્દર્શ કર્યો અને તેથી મદરન કણ્ણું, રવાં અતિર્યા? છે અને અન્યને હાર્દ કરવે છે, એ પ્રકાર વૈષ્ણવાદનો કારણુભૂત હિયોહાર્દ કથીને "કાન્તિભૂતા સાતુણુ" પદે દેરાતઃ પણ ઉદ્દર્શ કેયે છે, સર્વધારભૂતા ક્ષિતિ-પૃથિવીને-ને ભરે તે ક્ષિતિભૂતા પર્વતના-પણ વિચચરણ સાનુમા-દિશરમાં-ને નાદ થાય છે તેથી તે વિશ્વનો ડેમ ન પૂરે? એમ નૂતન ગુણમાં પ્રતિષ્ઠનિ યાર છે તેમ રૂપનું અતિગમ્ભીર અનુરધ્યન ઉપરને-નાદે પૂરે-છે, તેથી દૈખ્યાનાદની હિયા મેધયી પણ અધિક ચ્યાત નિસ્ક્રિપ્તી, ચ્યારે જ મહાન્ના-ધાસુદેશના-ઉપરિ જાતા અગ્રવાન્ના અતિકંભણે શક્તિચિત થઈને ઉપરિ જ રિચિત્તિ કરને અશે ગમનાર્થ ઉદ્દેશ તે મેધે નીકમેધરયામ વિશ્વજીવન અગ્રવાન્ને રવમિત્ર જાણુને તે સુંકદ્રદું સુમતે-પ્રેર્પણુપ સ્વભિ-દુઃખે-અલિયર્પણું કર્યું, અચાતી પુણે પૂજન કર્યું, કેવલો પૂજા જ કરી એમ નહિ પરન્નું રાજ્યનું પણ દાન કર્યું, સુરભીકૃતગોચિન્દાભિષેકયદ્વા આ મેધે પણ સ્વાધિપતિને જ પ્રભુનું પરણ કર્યું તેથી રાજ્યનું પણ દાન મેધે પ્રભુને કરી દીપું એમ 'આતપવે દ્વધત'પદે કેયે છે, મેધે પ્રભુને જાન ધરીને ડેવલ રાજ્યનું જ દાન કર્યું એમ પણ નહિ પરન્નું તેણે આત્મનિવેદન પણ કર્યું એમ 'જીવયા'પદે કેયે છે, સર્વ અધિરિથત સતી ઉપરિસિત મેધે છાપા ન થાય તેથી છાયાને નિર્દેશ પૃથ્રક કર્યો (૧૨-૧૩).

યિચિધગોપચરણોપ યિદ્ગધો વૈણુધાદી ઉરુધા નિનશિક્ષા! ।

तष्टु तष्टु तष्टु तष्टु ॥४६॥
तष्टु सति यदाधरविष्ट्वे दत्तधिषुरनप्त् स्वरजातीः ॥४६॥

स्वयन्भावनापृष्ठाय शुरेशः शक्तशर्वपरमेष्ठिपुरोगा १

कृष्ण आनन्दकृपरचित्तः कर्मलं यद्युरनिश्चितस्त्वा ॥१६॥

મહારાય—કુસતિ ! વિવિધવીપદરણુમાં વિદ્વાધૈ આપનો સુલ અધ્યરથિતમાં
દ્વારાએણુ કેળુંવાધુમાં અનેકદ્યા નિજશિક્ષા સ્વરૂપાતિનું નથન જથેદે કરે છે ત્યાંએ
શક્તિશર્વપરમેષ્ઠિપુરોઽિ સુરેશ તેને સુવનશઃ ઉપધારીને તે કવિઓ આનતકોદ્યરથિત
થણીને અનિશ્ચિતતરાં રહ્ણીને મૂર્ખિલ થઈ જાય છે. ૧૪-૧૫.

आशक्तीने तत्र “तवै सुतः”^{१६} क्ये छे, आ वक्त्री श्रीमद्भगवान् समागता श्रीयशोहानी प्रति-
वहे छे, अने तेथी ज अन क्रमादिवार्ता नथी किन्तु मात्रादिनिषेधान्विषय अनिषिद्ध उत्कृष्ट ज निरुद्धीया
छे हे यशोहे। जेम आपना पुन विष्णु सते आपना मनथी विष्णु आकृत्वाने अशक्त्य चरित्र इरे छे
तेम अक्षाना अक्षाद्वामां आविर्भूत सते विष्णु तेना मनथी विष्णु आकृत्वाने अशक्त्य एतुं आ चरित्र आपना
सुत इरे छे, “सति” सम्बोधन निश्चासार्थ^{१७} छे, अशानमां हेतु “अधरभिभ्ये दत्तवेष्णः”^{१८} पहे क्ये छे, अधर,
क्षोलात्मक छे एम पूर्वे उद्यु छे, तेथी ते-अधर-लोकमां प्रसिद्ध नथी, कारण के तेतुं-अधरता रस्तु-दान
लगवाने डाइने विष्णु इर्वु नथी, तत्र विष्णु अधर जिम्मेदार-सूर्यवत् प्रकाशक-छे, प्रभाशकस्वरूपने प्रकाशय न जाणे ए
युक्ता छे, अने तत्र-अधरभिभ्यमां-ततः विष्णु अधरतुं ज शान अशक्त्य तो तत्र अधरमां रथापित
देखनुं शान तो सुतरा अशक्त्य अने तेथी ते देखना अप्रभेष्यत्वभ्यापनार्थ-उत्तमत्वेभ्यापनार्थ-ते देखने स्थापये
अने पड़ाज्ञानितिभेद्यु नयन इर्वु, नृतन्तरे उत्पादन इर्वु, यद्यपि भूतमां ‘स्वरज्ञतिप्रापक्तत ज
उद्यु छे अने “निष्क्रियाः” विशेषणे अपूर्वत प्राप्त थाय छे नृतनोपतित तो प्राप्त नथी तथापि
अन्य शानने अपेक्षीने आ इर्यु एम जाणुनुं, अने तेथी ‘नादस्थल नित्य छे’ ए पूर्वव्ययनो विष्णु अविरोध ज
रखो, ज्यारे नृतन्तरे स्वरज्ञतिने प्रक्षुये उत्पादी लारे तत्परिग्नार्थ त्रिगुणप्रधान विष्णु देवे कालत्रयमां विष्णु
समागमन इर्वु, ते विष्णु इस आधिकैविक्त छे एम अपापने “सवन”^{१९} विष्णु छे, आ सम्भ सुग्रेह छे तेथी
मध्याह्नाभिप्राये ‘सवन’^{२०} विष्णु छे, ते देखनाद्यु ‘सवनशः’ उपधारण्यु इर्वु, शक सात्त्विक छे शर्व ताभ्यस छे अने
परमेष्ठी राजस छे, ए सात्त्विकतामसराजस शक्त्यर्वपरमेष्ठी देव छे पुरोगम जे देवोना, सर्व ज देव
त्रिगुणात्मक छे अने तेच्चो नादमां निपुण विष्णु विष्णु छे एम “इत्यः”^{२१} विष्णु इर्वु शक-धृत-त्रैविष्णुप्रियति सर्वथा
नादपर छे शर्व तो नादशास्त्रकर्ता छे अने परमेष्ठी तो ते उभयना विष्णु गुरु छे-अने तेथी अन्त्र ‘परमेष्ठि’^{२२} विष्णु
इर्वु छे-ते सुरेशोनी अन्यवित्ताना अलानार्थ अन्त्र ‘आनन्दकन्धरचित्ताः’^{२३} विष्णु छे, आ-समन्ताद-नता छे
इन्धरा-आ इथन वाल्मीकिन्यार्थ इर्वु-अने आहुक चित्र जेमतुं एवा शक्त्यर्वपरमेष्ठिपुरोगम देवे। छे, अन्त्र
नमन सर्वतः छे एम ‘आ’ उपसर्गनो आशय छे, ते सुरेशा विष्णु ‘अनिश्चिततत्त्व’ विष्णु गया, औदासीन्ये द्विपत् उंक्ष
विचारीने अदाने तूप्तुरीग्न्युत ज थया एम विष्णु न भानवुं, कारण के उभयने प्राप्त विष्णु गया अने चिन्ताये
भूर्भूत विष्णु गया वा देखनारे भोग्नि विष्णु गया, अने तेथी-भोग्नूपकार्यकर्तृत्वथी-ज ‘आ नादाभास-ग्राम्यनाद-छे
तेथी अन्त्र भद्रानन्ती प्रवृत्ति नथी’ ए पक्षमो विष्णु निरास इर्यो, कारण के नाद भोग्नूपकार्यकर्तृत्वथी-ज विष्णु गया अन्त्र
विष्णु निराकृत विष्णु गया। कारण के असौक्तिकरसोत्पादक छे, तेथी देवोने अदान छे विष्णु नादमां इधृत
न्यूनता नथी, आ-प्रकारे ‘असौक्तिक’ भृत्यादिये ते देवोना अदानमां इधृत विष्णु गया, नाद असौक्तिकरसोत्पादक द्वावायी
देवोने तेतुं अदान छे, नहि के नादमां इधृत विष्णु प्रकारनी न्यूनता छे। (१४-१५)।

आभास-अन्यती वार्ता रहेवा दो, अधररसालिन आपार्यु ज अन्यथात्व देखनाद सम्पादे छे एम
विष्णुवत् “निष्पदाध्यरह्यैः” भुग्ने इर्ये छे।

निष्पदाध्यद्वैर्यनवज्ञनोरज्ञाकृतिविच्छललामैः ।

व्रजभुवः श्वरमन् खुरतोदं वर्मधुर्यगतिरीरितवेषुः ॥१६॥

व्रजति तेन वयं सविलासवीक्षणापितमनोभवेण्याः ।

कुञ्जगति गमिता न यिदामः कश्मलेन कवरं वसनं वा ॥१७॥

अभरार्थ—वर्मधुमिनी भुर्पीडाने देवविष्णुनीरज्ञाकृतिविच्छललामै निष्पदाध्यद्वैर्ये
शमावता वर्मधुर्यगति इरितवेषु गमन करे छे, तेषु सविलासवीक्षणापितमनोभवेण्याः
मनोभवेण्याः आपार्यु वृक्षगतिने प्राप्त विष्णु इर्यो अने भुवर्याच्चे उभरनुं के
वसनानुं दान आपार्यु नेव इर्येतुं नथी। १६-१७।

१. मनमां भीदेवधीनन्दनते प्रतिष्ठि नथी तपापि देवकीजडरमूः एम भोग्नोपाने रुमा श्वेषमां विष्णु ते
विष्णुनी अन्यथानुपत्तिये असौक्तिकरसोत्पादक नेव आर्यो ज्ञान उ एम असौक्तिकरसोत्पादक
अल्पज्ञान असौक्तिकरसोत्पादक नेव आर्यो विष्णु नेव आर्यो ज्ञान उ एम अन्यथा तन्मातरी इत्यादि
शोधनामने विष्णु प्राप्त वाय, अने तेथी पुरोत्तम श्रीनदरायनी विष्णु पुन उ एम निराभास विष्णु विष्णु।

ब्राह्मण—ज्योरे ईरितवेषु सो वगे छे त्यारे ते नाहे कुरुगतिने-व्यावरत्यते-गमित आप्येन
ज्ञानी व गोपी-परिहित वस्तते वा देशपासने पशु वशमते-भूम्भिन्ने-देतो नथी ज्ञान सम्बन्ध छे, आ वेषुनाह
असमर्थ व आप छे ज्ञेम ते नाहनी वेष्टाये अनि अनुशास्यी वशमाय छे, अगवद्वृत वेषुनामां विदियारित व
प्रयोगन सिद्ध आप छे तेथी असमर्थ तथावश्वामावे आपशुने नाहसातुभव न आप ए आपेपे
“अनुशास्य” ५६ उच्चु, भूमितु तोषपासन तन गोकुलवासीमे सह कीर्त्य व आप छे, तत्र ने वेष्टा
“गोकुलविवासीना व अर्थे आप छे ते वेष्टाये व्याम सतो वेषुनाह अन्य कार्य को प्रकारे करे ते तेथी अगवद्वृत
ज्ञानेपिकापी पशु प्रपाम गोकुलवित्तुर्त्वत-जोनां उक्त यन ताहवा गोकुलविवासीनु वित्तुर्त्वत-“निष्पदाण्क” ध्वलादिये
द्ये छे, निष्पत्तु-रात्रु-जा के पशाफार्द्दपतेना द्वे-द्वाकुसिमे वा तद्वभागे-तद्वसिधनभागे अगवद्वृत्सिद्धिनाम्ना-
शेष्वद्वाता-निरन्तर पशुमेना आप्यमें व्यथाने ग्रामा वशमूमिना-भूमे जात तोद्दो शमावता, “शमयन्” पदे
क्षनैःपनैः तीक्ष्णमे अगवद्वगति निरूपी, व्यपासन तादशी गतिमे व आप छे, गतिविकासे पाद्वपर्ये क्षतर्षी
निराकृत घेये एम समुहितनु निराकृत भमुहिते आप छे, तद्वत्तु निराकृत तद्वत्त वर्गादिये आप छे,
आप्यात्मिकाद्यश तो वर्गादिये निराकृत घेये, ५७ निर्विषयतास्थानार्थे द्वेष्टायी द्वेष्टायी वापसम्भावनामे
ज्ञनित ताभसलातित्वुःभांश वज्जे निराकृत छे, ५८ पापपर्वतनिराकृत्यार्थक द्वेष्टायी वापसम्भावनामे
ज्ञनित राजस आप्यात्मिक दुःभांश वज्जे निराकृत छे, अने नीरूप-कुभक-सुप्तसेव्यतास्थानार्थक द्वेष्टायी
सेवामांदुःभसम्भावनामे ज्ञनित सात्त्विक आधिक्षेत्रिक दुःभांश नीरूपतिभिक्षे निराकृत छे, पदमां ते वर्गादिये
“निर्विन व्याम” छे तेथी द्वेष्टायीक्षिप्रभारे-द्वेष्टायद्वप्रभाष्टे-वशमूतु भुरतोद्यशमन निरूपायु, वशमां
भूमि गो अने गोपी एम वश प्रधानमूत छे, तत्र गतिमे भूमिदुःभनिरुतिने निरूपने गतिमे अने दृतिमे गोतु दुःभ
निराकृत छे एम “वर्षपूर्वगतिः” ५९ छे, ५८८८८८-३३३३ी भद्रात्प्रस-नेम द्वेष्टाये भन्धरगति
द्वेष्टाये ते प्रकारे गमन करता प्रभु जीना पशु जाणे दुःभादी निरूपित यथा, “भृतिवेषुः प्रज्ञति” ५९ गोपिकाना
दुःभादी भगवान् निरूपित यथा, “नयारे आ प्रापारे वेषुनाह यपला आपशु आभामा आधिक्षेत्रद्वत्त अयु
लारे” एम “देत” ध्वलादिये द्ये छे, स्वज्ञावतः व वेषुनाह डाम उत्पन याप छे तत्र पशु सविकास वीक्षणे
अर्पित छे भगवान्वेग जेमनामां एवां आपशु वर्ष वर्ष ए छीमे, तेथी देवे रत्नम यत्ता आपशु कुरुगतिने-
पृथग्निने-वित वर्ष वर्षां तेमने-वृक्षने-तो अन्तर्याम के अने आपशुते तो ते पशु नथी तेथी “न विदामः” ५९
छे छे, सुपुमिभां-पशु शान रहेतु नथी तेथी तेवा सुपुमिती व्यावृति द्वपाने “द्वेष्टायेन” ५९ वरे छे, आपशुने
कांध अद्यान सुपुमिये नथी वर्षन्तु कुभक-भूम्भिन्ने-छे, भूमिमे वसनशान अने इधरशान तो
आप्यादरेयक छे परेतु ते अत्यावश्यक झान पशु भूम्भिन्ने आपशुने रहेतु नथी, वेषुनाहप्रसतापमां व
आ अयु तेथी गतिविष्टादिये पशु करेतु अने निरूपु. (१६-१७)

आभास—वेषुनाहे द्विषुमेनो के प्रकार यथो ते प्रकार इथाने भूम्भिन्ने “भिष्मिधरः” द्वयादि
कुंगले वज्जे छे.

मणिधरः क्षचिद्वागणयन् गा मालया दद्यितगम्भुलस्या ।

प्रणविनोनुचरस्य कदासे प्रक्षिपद् भुग्मगायत यत्र ॥ १८ ॥

क्षणितदेषुरवयवितविताः क्षुण्णमन्यासत क्षुण्णवृद्धिण्यः ।

गुणमण्णमनुगत्य इतिपयो गोपिका इव विमुक्तगृहाशतः ॥ १९ ॥

अक्षरार्थ—दद्यितगम्भुलसीनी भालाये (उपलक्षित) क्षचिद्वृ गोने वेषुनाहे
भिष्मिधरे “भ्रष्टुयी अनुचरना असेपरि भुज प्रक्षेपतां यत्र गान क्षुं त्यारे
क्षचिद्वृतवेषुनाहविद्यतविताः क्षुण्णवृद्धिविभुआवृद्धाशा लक्षिणीयोर्ये
शुषुगच्छायुः” कुषुन्ते अनुगमीने क्षमीपमां स्थिति करी. १८-१९.

चाराक्षयान—गोनां आधिक्षेत्रिक रूप भिष्मिधे गानां यद्यद्विप्रस छे तत्त्विध भिष्मिधे वेषुनाहीमां स्थापित छे
तेथी भिष्मिधे गोनां आधिक्षेत्रिक-हेमभग्मन्ध-रवस्य छे, ते भिष्मिने स्वमां धरे ते तेथी “भिष्मिधर” छे, वा असित्तानाय
“भिष्मिधर” छे, “भिष्मिधे व्यप्रियाना अभिगतपक्ष छे तेथी भिष्मिधे गोनां आधिक्षेत्रिक रवस्य “छाया-ज्ञाना

આધિક્રિયાધી-મણુએ કેદાચિદ્ગોને આસમન્તાદ ગણે છે, આથી આધિક્રિયિકું જો અને ગોગત નીદાદાદ તર્ફે પણ અગવાનમાં જ પ્રતિષ્ઠિત છે તેથી ગોનો સંસારાભાવ પણ સુચિત થયો, એમ જ દિલીપ પણમાં પણ એ આશયે કુદે છે કે તેથી જ ગોપિકાનો પણ સંસારાભાવ સુચિત થયો, અને તેથી જ દરિણીએનો પણ સંસારાભાવ સુચિત થયો, પણત્વાદિશી આભ્યોના ઉદ્ઘારણ જે થાય તો વિશેષતઃ આરદ્ધોના ઉદ્ઘારણ થશે તેથી કુષ્ણપરતા સુક્તા છે, પ્રભુ દયિતગન્ધા તુલસીની માલાએ ઉપલક્ષિત છે, નીલ રૂપ લ્લીએનો રૂપરૂપ થશે તેથી કુષ્ણપરતા સુક્તા છે, પ્રભુ દયિતગન્ધા તુલસીની માલાએ ઉપલક્ષિત છે, નીલ રૂપ લ્લીએનો રૂપરૂપ થશે તેથી કુષ્ણપરતા સુક્તા છે, અને નવતીત પીયુપપાતૃગોદુખસાર હોવાથી પ્રિય છે તેથી નીલ રૂપ પ્રિય છે, લ્લી અને વેણુ સુધાધાર હોવાથી પ્રિય છે, અને નવતીત પીયુપપાતૃગોદુખસાર હોવાથી પ્રિય છે તેથી તુલસીનો ગન્ધ દિવ્યત્વબ્યુધપાદનથી પ્રિય છે, તુલસીગતા ઉત્તમતા ડાઢક સાત્વિકોને અતુલનસિદ્ધ છે, તાર્દીની તુલસીનો ગન્ધ દિવ્યત્વબ્યુધપાદનથી પ્રિય છે, તુલસીની પ્રાર્થિત અપણે 'દ્વિતીગન્ધા' તુલસી છે તેથી તેની માલાને ધરે છે, અને તેથી-પ્રિયત્વહેતુએ તુલસીમાલાધારણીધી-ન્યારે આપણે પણ પ્રિયા થઈશું ત્યારે આપણુને વા આપણા પણ ધર્મને ધરશે એથી કુષ્ણસારલ્લીની પ્રવૃત્તિ છે, કુષ્ણસાર તો વેદમાં નિયુક્ત છે તેથી અનુભિમાં કુષ્ણસારલ્લીના વિનિયોગાર્થ પ્રવૃત્તિ છે, અને જ હેતુની કુષ્ણસારલ્લીની સમુચ્ચયે છે, કુષ્ણ પ્રણયી અતુચરના-અતિગ્રેમવાન્ત ગોપના-અસમાં ભુજને પ્રક્ષેપતા-પ્રણયસે ભુજાંગ્રેસેપણી અમારા પ્રણયિત્વે અમારું પણ ધારણ કરશે એમ સુચિત કર્યું-કદાચિદ્દ ભુજને પ્રક્ષેપતા પ્રભુએ કેદાચિદ્દ ગાન કરું, અથવા "આશંકાં ભૂતદ્વચ્ય" અતુશાસને 'કંગ અગાધત' - અગવાન્ત અધારે ગાન કરે-એમ મધ્યમાં ગાનાશંકા છે, નેમ તત્પ્રકારક ગોપાલના સ્નેહસેવાધર્મના સદ્ગ્રાવે તેમના અસોપરિ ભુજાંગ્રેસેપ કરે છે તેમ અમારા પણ ર્નેહસેવાધર્મના સદ્ગ્રાવે એમ થશે-અમને વા અમારા ધર્મને ધરશે-એમ ગોપિદાવદ દરિણીએનું પણ ર્નેહબંનું તથાત્વાર્થ છે, વિનાતીયત્વે કામાભાવ દેહારણુંથી નથી, જ્યારે પ્રભુએ ગાન કરું ત્યારે જ કરણુંને વેણુ તે વેણુથીને મનોદારી ડવણુનાંમણ આકરિમણ શાખદવિશેપતે ને નિર્ગત થયોત્યારે અન્ય-ઉત્તર-પણ શાખદતસમુદ્ધથી ચિત્તરમ્યક થાય તેથી અન્ત 'રવ'પદ કર્યું છે-રવ અતુરણનૂપ હોવાથી 'પૂર્વ' રવ ને ચિત્તરમ્યક પણે લારે તો ઉત્તર રવ પણ ચિત્તરમ્યક જ થશે તેથી 'રવ' પદ કર્યું છે-શાખે મુગોનું વશીકરણ સિદ્ધ જ છે, 'ધદાની' ધ્યાદાદે પ્રતીતિપ્રકાર કર્યો, ધદાની જ ઉપયોગ-નાયિકાવદ ઉપયોગ-થશે એ પ્રકારે પ્રતીતિજ્ઞનનથી રવ વગ્યક છે, વેણુનાંનો એતાદગ્રા અતુભાવ કે જેણે આ દરિણીએનો પણ એમ નાયિકાભાવ થયો. તત્ત્વ અન્યાની તો વાતી જ શી ! તેથી તે રવે વર્ગિતચિત્તા કુષ્ણગૃહિણી કુષ્ણને અતુ આસ્યા-કુષ્ણસમીપ ઉપવિષ્ટ થયાં-એમ પ્રાયોપવેશ કરે તેમ 'કુષ્ણમું અતુ' ઉપવિષ્ટ થયાં, 'અન્યની લ્લીએ અન્યના ગૃહમાં અન્યના સમીપ કરે પ્રકારે ઉપવિષ્ટ થયાં?' એમ આશિનીને "કુષ્ણસારગૃહિણ્યઃ" પદ કર્યે છે, આ કુષ્ણનાં-કુષ્ણસારનાં-ગૃહિણી છે, આ કુષ્ણ જ છે તેથી કુષ્ણનાં ગૃહિણી થયાં, વા વર્ગિતચિત્તા હોવાથી રૂપતે વિરભરીને શાખદમાત્રાભિનિવિષ્ટ થઈ ગયાં, વા સ્ત્રુભાવ વેણુનારે રસાતુભાવે કુષ્ણસારમાં પણ કુષ્ણમતિએ-'સા સા સા સા'પ્રકારિકા ભતિએ-'કુષ્ણમું અતુ'જ અન્તરાસ્યં, તથાપિ જગવાન્ત 'આનન્દાદ્યઃ પ્રધાનસ્ય'ન્યાયથી પૂર્ણભૂષુ છે એ લાવે 'નતુ' ધ્યાદાદિ કર્યે છે, 'કુષ્ણસારમાં પણ કુષ્ણઅભથી તે શાખદ પણ વર્તો-પ્રવર્તો-છે તેથી તેને-કુષ્ણસારને-પરિયજીને ટેમ આભ્યાં ?' એમ આશિનીને 'શુદ્ધાગણ્યાર્થુર્મ' પદ કર્યે છે, કુષ્ણસારમાં તો એકદ શુદ્ધ છુદ્ધ છે અને પ્રભુ તો 'શુદ્ધાગણ્યાર્થુ' છે, શુદ્ધાગણ્યનો આશ્ચર્ય છે-આ સમાનાદ જાણું જે જાત તે પત્ર એવા આશ્ચર્ય-સમુદ્ધ-છે, તેથી ધર્મ જ અગવાન્ત ગમત કરે છે તત્ત્વ જ તે અગવાન્તને અતુગમીને સર્વો જ દારણી 'વિમુક્તાગૃહારા' થઈ ગયાં, અને ગૃહ જાદું એ આશાને પણ ત્યાંની દીધી, સાનિધ્યે અગવદસનું પાન કરું તેથી લખસ્તાદુભાવાના તે દરિણીએ ગોપિકાવત કુષ્ણિકપરા થઈ ગયાં, એતલયનમાં સરપ્રિયાનયના સાદરેયદર્શને થાદય લાવે કુષ્ણ સ્વભિયાને પ્રેક્ષે છે તાદશ જ લાવે આ દરિણીએ પણ પ્રેક્ષે છે, દરિણીએને પણ પ્રેક્ષે છે, તેથી એમની-દરિણીએની-પણ તસ્તગતીયભાવેાત્પત્તિ થઈ અને વેણુફુલણું પણ તે જ પ્રકારે થથું તેથી જ અમિભીલભાગ અને અમૃતભીજાભાગ 'રવ'પદ કર્યું, તે નેથી તરફુંથી અર્થાત્ અને તત્ત્વપદમન સરપાદાય, તેથી રવદશાન્તોક્તિ કુઝાં છે. (૧૮-૧૯).

ते भण्डितुं सद्गुरुप अन्य न छे, जो भूमि स्तु शरवरुप जीवतरुप छे तेम आ भण्डिओ। पछ ऐतद्वांस्तरुपतत्त्वरुप होवायी ऐतद्वांस्तरुपतत्त्वरुप छे, आ तत्त्वरुपत्व ऐतद्वांस्तरुप जो ज्ञानात्मु, 'ऐतद्वांस्तरुपतत्त्वरुप तो अनुकूला छे त्वारे' ऐतद्वांस्तरुपतत्त्वरुप छे ? 'ऐम आशाईने तत्त्व "अन्यिदागण्यात् गाः" पहे उये छे डे भक्ताभण्डिना ज भुम्य उन्नाहि के जोग्याना-अन्यथा तेमो 'धूतवित्' पहे न वहे, तेथी ज इविह ज जेति गणे छे अने सदा तो जोपिकाओने ज गणे छे अमें अपन शर्यु, अग्नान्मो आ ऐक भाष्मनिवादहेतु धर्म निरुप्तो, ते गणुन तो अलिचारी भाव होवायी विरक्तावस्थायित्वे तेनाथी सर्वथा भाष्मनिवाहि न होवायी तेथी पछ अधिगानुभावहि भाष्मनिवाहि "भाष्मया दधितग-धतुतस्याः" पहे उये छे, दधितग-धतुतस्याः तुक्षरीती भाष्माये प्रक्षु उपवक्षित छे, सर्वपूर्णप्रेक्षाये तुक्षसीभाष्माना ज दधितवसां शी हेतु ? तत्र हेतु उये छे के अत्र भाष्मावस्थतुक्षसीग-ध दधित छे लो धयने जीत-भाष्मा साक्षात्कर्मसीमन्तिन्यकृमुम्यनिवालासम्बन्धिनी छे जो भू इष्यु-कीभामां तद्वृभूम्यनिवालभव-ध अने तद्वृभूम्यन्य पछु भाष्मामां होवायी सात्त्विक्षावज्ञनित र्वेह तद्वृभूम्यप्रयुक्तावधी तद्वृभूम्यहेतु तद्वृभृनिवालभवन्याने तदा प्रक्षु तद्वृभावमुक्त होवायी प्रक्षुने तद्वृभृ दधित छे ऐम इष्यु-तेथी विरक्ताव ऐतद्वानेशाथी विरक्तावनिवाहि सूचित थयो, तथापि ऐतद्वाव व्यभिचारी भाव होवापां पुनः भाष्मावस्थान सते तद्वृभृन्य विना रिपत्वशक्तिये तद्वृभावुरेहे पछु विरक्तावनिर्गमन "प्रथुपिनः" पहे जापित छरे छे, 'प्रथुपित्वयी तद्वृभावुरेह्योग्यत छे, ते प्रथुपी अत्यन्तस्तेवान् होवायी ते प्रथुपीमां लग्वान्तु पछु रनेहरहतीधानुकरण्योग्यत जापित थाप हे-अने 'अनुयरत्वे' लग्वदिष्टावुभारि अग्नत्वरक्षुविरोधित जापित थाप हे-तेथी तद्वावपूर्व्ये प्रक्षुपी अनुयरना असमां लुभ्यस्थापन अने तद्वावपत्तिये वेष्टुगान अम आ गान आक्षिमड छे, अरण्यु के तद्वावपत्तिये ते गान उत्पन छे, अने तेथी ज ते गानतुं अनुभूतमहेत्व पूर्वनिरुपितनावैवस्यैष्यार्थ्य इष्यु, अने ते वैवक्षण्य तद्वावपूर्व्यी अध्यतसित थाप हे तेथी तद्वावपूर्व्यु पछु पूर्वनाद्यात्मायैवक्षण्य दरिष्टियामा "वेष्टुरेवविभृतवित्तिः" पहे उये छे, "रव" पहे ते नाट्य अन्यमृतभीमरुपत्व जापित इष्यु, तेथी नाट्यवस्थामावे दरिष्टियोने अग्नदिव्यपूर्व आर्तिगनकृत अग्निरूपत्व छे अने लग्वाने ज तद्वाविशेषान्यान्यत्व अमृतभीमरुप्त्व छे, तेथी उत्तमार्पकृतवित्ती नाट्य अन्यमृतोक्षयरुप छे, 'आ आर्ति अग्नदिव्यमिथी ज छेम ?' ऐम आशाईने तत्त्व "इष्युम-वासत" पहे उये छे, लो आर्ति अग्नदिव्यपिणी ज न हेप तो लग्वाने ज तेवी शान्ति धाप अम गान न होय, अने त्यावे लग्वनिक्ट जर्छने तेमो उपविष्टा थाप नहि, 'अभने स्वमां दरिष्टिवत्तन विद्यमान होवायी अने लग्वान्मां रवसानातीपवर्गान तेमने नहि होवायी लग्वाने ज तद्विविष्टी आर्ति अने लग्वाने ज ते आर्तिशानि अम गान उपे प्रक्तरे ?' ऐम आशाईने तत्त्व "विभृतव-यन", 'अर्ता विवान सते तेमने त्यजीने अग्नवत्यरीपेष्ववेशन छये प्रक्तरे ?' ऐम आशाईने तत्त्व "इष्युगुडेह्यः" पहे उये छे, यद्यपि लर्त्तुसज्जितान छे तथापि स्वमां अर्त्तुलत्ति-विलातीपनापिकाजावस्त्रूतिये अने लग्वान्मां रवसानातीपवाजर्त्तूतिये स्वमां लग्वद्वेष्यतर्गताने 'इष्युगुडेह्यः' लर्त्तूतिये तेमने यहि अनेतेथी इष्युमृतीप ज तेमनु अग्नवनिक्ट उपवेशन धयु, अने 'उपवेशन'नो पछु अर्थे 'इहने अनुभवीने उपवानराहित्य, तेथी आ ज दरिष्टियामा' अर्ता विवान सते तेमने त्यजीने अग्नवत्यरीपेष्ववेशन छये उपविष्टा थाप नहि, 'अभने स्वमां दरिष्टिवत्तन विद्यमान होवायी अने लग्वान्मां रवसानातीपवर्गान तेमने नहि होवायी लग्वाने ज तद्विविष्टी आर्ति अने लग्वाने ज ते आर्तिशानि अम गान उपे प्रक्तरे ?' ऐम आशाईने तत्त्व "दरिष्टियः" पहे उये छे, यद्यपि लर्त्तुसज्जितान छे तथापि स्वमां अर्त्तुलत्ति-विलातीपनापिकाजावस्त्रूतिये अने लग्वान्मां रवसानातीपवाजर्त्तूतिये स्वमां लग्वद्वेष्यतर्गताने 'इष्युगुडेह्यः' लर्त्तूतिये तेमने यहि अनेतेथी इष्युमृतीप ज तेमनु अग्नवनिक्ट उपवेशन धयु, अने तेथी ज अग्नवान्मां 'ध्युष्यमध्युष्यैवत्तनी' पछु स्त्रूतिये तेमने यहि 'अनुगत्यु'कृपन्थी पूर्ववादार्थ्यी लग्वान्मां स्पवा-तर्गतिमां पछु दर्य पछु तत्र जर्छने तद्वावपत्ता ज उपविष्टा छे अम ज धयु, 'अभनामा पूर्वेक्ता योनानी योग्यता अपे प्रक्तरे ?' ऐम आशाईने 'दरिष्टियः' पहे उये छे, आ दरिष्टियोने तो पूर्व अग्नवाने स्वमां रवसानात्वनकृते "इर्वन्ति गोप्य धर ते विद्यमानेन" अद्येह रत्ती छे, तत्त्व गोप्य धर उपन्थी ऐतद्वीक्षण्ये तद्वाविशेषते अग्नरीमन्तिनीक्षण्यमरण्यी स्वदृष्ट्यमां तदीय सर्वे आवना आविलीविथी ते दरिष्टियामा प्रज्ञनो इष्याविशेष धमित थाप हे तेथी 'दरिष्टियः' पहे तेमनी पूर्वेक्ता सर्वकावशेषता ज धयु, अने तेथी ज 'आपिका धर' अभ स्वलातीपत्व कृप्त्यु, अने तेथी ज 'विसुक्षागुहाशः' पहे अन्य पछु स्वलातीपत्व कृप्त्यु, अभ इक्षमृष्ट्युमां गुदगमनदृष्टिमां 'प्राप्ता विस्त्रिय वसतीः' अदेहिपत्तिये गुदगमनाशापरित्वाग्पूर्वुः दर्य अग्नविक्षित्वा रित्यता धयां द्वां तपैव तेमनी स्थिति अमुना छे 'अथा 'विमुक्तागुहाशः' पहे इष्यु, 'तादेवकावशत्त तते पछु 'दरिष्टिवत्तन' दर्ये अक्तरे ?' अन आशाईने उये छे

तात्पर्यीर्थ इधे, 'हिं-य' धत्यादिगे ते ज्ञ पहो वाच्यार्थ इधे छे, हिं-य प्रश्न प्रश्नप्रश्नोना नर्हे छे, ने त्रैपुः पशु स्नेहयुक्त हेष छे तेजो के ज्ञ प्रकारे शित्य याय ते ज्ञ प्रकारे प्रश्न लीका उरे छे, आर्थी सर्वत्र ज्ञ-गृहस्तुत्वमां पशु-लीकामां हेतु इधे, 'न-गृहस्तुत्वं प्रापृतलीकामां हेतु इधे, अने 'प्रश्नप्रश्न'सुग्रीष्णीद्वयं पशु हेतु छे तेथी तेजो पशु समुच्चय इरवो, यत ज्ञ लीकासक्तिअ. श्रीग ते 'विद्वाः', अने अन 'गृहस्तुत्वं लीकामां अन्यथा-जैक्षकीयमात्रप्रश्न-वाच्यान्ति। उपरोक्त न-याय, विद्वान् वरीकर्तव्य छे तत्र-विद्वावान्मां-वायु विद्वोपाद्य छे-विद्वासाध्य हेवायी. गृहस्तुत्वं विद्वात् अने तेथी-मैत्र्युपनिषद्मां "मनः इपाग्निमाहन्ति स प्रेरयति, भास्तम्" धत्यादि प्रकारे शष्ठीत्पत्तिनिरुपश्यथी. अने सहशीत्यालभां पशु तेम निरुपश्यथी-विद्वावान्मां गृहस्तविद्वोपाद्यवायु, छे-अने तद्वारारभूत-गृहावारभूत वायु हेव छे-हेवो विद्वारारभूत-छे-अने तत्र, पशु उपदेवगायु भन्नीअ. अद्विविद्याप्रकृतपर छे-हेवोमां पशु आ उपदेवगायु अ-दीअ. अहिः जर्हने सर्वत्र जीविकार्य विद्वाने। प्रकृत-इरे छे तेथी अन्य हेवानी अपेक्षामे उपदेवगायुमां आ विशेष इधे, प्रथमतः कादम्बभूत वायुने निरुपे छे ॥ 'अ-वायुः' ने प्रकारे 'अनुदूत' याय ते प्रकारे उप-समीपे-वायु छे अने 'अनुदूत' अर्थात् इमस्तमीपमां द्विम्यु-याय ते प्रकारे याय छे, आ पहे शैय निरुप्यु, 'मक्षपर्वतर्पर्वी' सहित्ये विशेषायु भवयन्तमम्बन्धी 'सपर्वी' वायुनु शैरक्षय इध्यु, आर्थी आ वायु धक्षिणाय छे अम निरुप्यु, अनपर्वत प्रथम-पशु यायो, हेव द्वितीय पक्षमां 'मत्वद्वा' धत्यादिगे शैय अने शैरक्षय पशु निरुप्यु अम "मग्नपद्म" धत्यादिगे विद्वो इधे, छे के अथवा अग्नतस्त्रक्षपमां हत मध्यमे-यन्त्रने-सहजान्ती अधि। शैत्यनिरुपकृते अनुदूतत्व इध्यु, तेथी 'अनुदूत'तनो। अर्थ- 'द्वितीय इरवो, अन 'मक्षपर्वतर्पर्वी' नो। अर्थ 'मक्षपर्वतर्पर्वी' इरवो, अने आय 'पक्षमां 'मत्वद्वन्तमम्बन्धिस्तपर्वी' अर्थ यायो तेथी 'मक्षपर्वतर्पर्वी' सुराजि' अम अर्थ मिद यायो, अने द्वितीय-पक्षमां-'मत्वद्वन्तर्पर्वी' पशुमां-वायुनु शैय अने शैरक्षय पशु "मक्षपर्वतर्पर्वी" पहे, मिद यायु, तेम सते तत्र तर्वत्र सर्वने ज्ञ अग्नवद्वाय सम्पादरो अम "मानयन्" पहे इधे छे, आय पशुमां वायु अग्नवद्वाया पशु-लावनो। उद्देश्येत्तु छे अने द्वितीय पक्षमां वायु तत्रत्य अ-दीनो ज्ञ जानोत्पाद्य छे, स्वाक्षीय-शुश्रवये के प्रकारे संग्रहानन याय तेज प्रकारे वाय छे तेथी अतिवर्षेता सूचिता थहु, उपदेवगायु-अन्धवर्द्धि अ-दीअो-शैत्यनिरुपकृत याय-तेमो शायक पाद्य अने पूर्वक पशु राता शैत्यनिरुपकृत याय-ये'पहनो। अर्थ 'अग्नदीय', तामसशक्तसात्तिक वायुगीतपूर्वासाधने भहित ते अग्नदीय अन्धवर्द्धि परियायी, वाचादिसाहित्यकृपते तादृश सता परिवर्यो, ए ज्ञ 'वायुगीत' धत्यादिगे रम्य इर्हु, सर्वत्र ज्ञ तेमहे अपेक्षित इर्हु। (२०-२१)।

आमाल—अम गुरुतीतमां-निरुप्य गुरुतीतप्रमात्रपमां-प्रक्षीर्हुताने-तद्विशेष प्रक्षीर्हुताप्रमात्रते-निरुपाने कुमवद्वये तेवत्व अग्नवान्मनु ज्ञ अद्विन इधे छे, अन आपमेधी वडनीनो। शोद छे, स्वरूपतः लेद तो प्रायिक छे अम पूर्वे पशु निरुप्यु छे, तेया निरुपय आहुः-निरुपाने इधे छे-अम समानउत्तुक्षय लायुनु

यरसलो ब्रजगयां वदगामी यन्द्यमानवरणः पयि धृद्देः ॥

कृत्स्नगोधनमुपोद्ध दिनान्ते गोत्येगुरुतुगेडितकीतिः ॥ २२ ॥

उरसयं अमहवापि॑ हशीनामुक्षयन् गुररजश्चुरितव्रक्ष ।

दित्सयेति सुद्वदाशिष यष देवकोजठरमूरुद्वराजः ॥ २३ ॥

अक्षरार्थ—शृजगोभां वात्सल्ययुक्त अग्नेऽग्नित्वेषु अनुगेहितकीति॑ पशुमां उद्धोच्चे वन्धमात्यरेणु भुररजश्चुरितव्रक्ष देवकीजठरु आं उद्दुराज्य दिनान्ते कृत्स्नगोधनने उपवाहीने अभक्षये हशीना उत्सवनु॑ उभयन करता करता जे आवे छे ते सुहुहोने आशीवहिती दित्सायेः (२२-२३.)

हयाकदान—अग्नवान् जेता कुरुतु गोभां जे समानयन करे छे ते इपाने ज्ञ, अन्यथा अेक पशु लीकामां आपाना ज्ञ मुक्ता पूर्व अद्विक्षयुतिक्षयारस निरवयि महारस देवायी अेक निर्भग्ना ते ज्ञ। आहमाने पंच आप्यु नदि तो, अन्य तो कृपु ज्ञ शुः अन वर्जमां पहां मध्येतो अर्थ निपत्यता छे अने तेथी तद्विप्रयक्ष्यात्सल्ययुक्त अग्नवान् छे, अर्थात् अग्नवान् ग्रहता अने जेता उपरि वत्सल-प्रीत-छे, अन्यथा-नो अग्नवान् इपाने गोभां

गोमुकनु समानयन न करे तो तादृश इपाता असावे-ओका पशु लीकामां व्यापृता गो मुक्ता थृज्य, 'अ'पृ गोपिकावायड छे ए आशये 'तथा' धृत्यादि कथे छे के तेम ज्व ओका पशु लीकामां व्यापृता गोपिका पशु मुक्ता थृज्य, परन्तु इपाते ज्व अज्ञानानन्दानुलब्धवार्थ तेम गोष्ठमां गोमुकनु समानयन करे छे, अतः हेतु 'वहग्रिः' पहे कथे छे, 'थत' इरण्डे अग्ने-पर्वतते-पारे छे, ज्व इपाते अज्ञानानन्दनु दान न करे त्यारे तो गोवर्धनोद्धरण न करे, आ-गोवर्धनोद्धरणरूप-भगवन्माहात्म्य सर्वजनीन छे एम ज्ञानवाने "पथि वृद्धैः व-द्वमानयरणः" पृ कथे छे, 'वृद्धैः अर्थात् सर्वतोनिपुण, भगवान् व्यहुरे ज्व सोऽथ छे तेथी वृद्धो पथमां अगवान्ता चरण्यने वन्दे छे, एथी इत्तत जोधनने उपवसीने ततः-वनक्षीवानः-पृथक् करीने वा उप-समीपे-समाहरीने-अत्रे वनस्थिति अयुक्ता होवाथी अने लीकान्तर चिकित्सित होवाथी-रात्रिए रवामितीओगे सह लीका चिकित्सिता होवाथी-अमापतोद्दार्थ अने वज्रस्थेता शापनार्थ "दिनान्ते" अगवान् 'गीतवेणु' थाय, आ नान्दनु दिनतापमोयनकार्य अत्रे-अत्रिम पुगतमां-वक्तव्य छे, गोपिकाने ज्व इतार्थी करे छे एम नथी परन्तु गोपेने पशु इतार्थः करे छे एम ज्ञानवाने तद्वृत्त स्तोत्र "अनुगेडितकीर्तिः" पहे कथे छे के अनुगे-सेवके-ईडिता छे शूनि ज्वमनी एवा 'अनुगेडितकीर्तिः' अगवान् छे, आथी ज्वेम दिनसे गोपिका तेम रात्रिमां गोप पशु गान करे छे एम कथन कुर्युः अन्यथा सर्वनो निरोध न थाय, एतादृश नान्दनु कार्य स्वयं ज्व लाग्ने छे तेथी स्वयं अगवान् ज्व करे छे-नाहे करवता नथी-एम "उत्सवः" धृत्यादिए कथे छे, अमरुचे मनस्थनी दगना उत्सवने उत्सवा अगवान् आशिष्यन्ती हित्साए आगमन करे छे एम सम्भव्य छे, 'अमरुचा' पहना अमयुक्ता रूद्ध-कान्ति-एम व्याख्यानमां अगवान्ते अम छे तथापि अश्रान्त होवाथी रुद्ध-कान्ति-पशु छे तेथी 'अमयुक्ता रूद्ध' एम कथन कुर्युः, 'अगवान्ते अम नथी' एम पशुमां अमनु अत्र प्रदर्शनमात्रपरत छे, 'परन्तु अगवान्ते अम छे एसे सिद्धान्त छे, इरण्डे ते "लर्ती सन् भ्रियमाणा 'पिलति'" "ओका द्वेषो व्युधा निविषः" "पदा भारः तन्द्रयते स लर्तु निधाय भारः धूनः अरतमेति" एम श्रुति छे अने अगवान् सर्वप्रभाव्य छे, विरुद्धसर्वधमश्रियथी अश्रान्त पशु छे, परन्तु देवत अश्रान्त ज्व छे एम तो सर्वथा नदि ज्व, अम सुखात्मक छे एम अपर शिक्षाकार कथे छे, ते 'अमसम्भन्धनी रूद्ध ते 'अमरुद्ध' आ व्याख्यान 'अम सुखात्मक छे' एम पशुने अनुसरे छे, नायकगना अमरुच्य अन्नीओनी छितकारिष्यी नथी तथापि अमारी तो छितकारिष्यी ज्व ते धृष्ट एम "दशीना उत्सवम् उत्सवन्" पहे कथे छे, दरि अर्थाह दर्शन, ज्व अगवान् श्रान्त न थाय त्यारे तो शीघ्र अमन करे अनं तेथी दृष्टिनी-दृष्टिसम्भन्धनी-दर्शनशनिता-परमानन्दसन्नाति नेत्रने न थाय एम 'नेत्राण्णु' पृ अत्र शेष भान्तु, अने तेथी भूम्यां "दशीना" पहनो अर्थ- "दशीना सम्भन्धनां नेत्राण्णु" -करवे, "उत्सवन्" पहनो-अर्थाह 'जीर्ण नयन्' पहनो-आ आशय छे, सर्वात्मां ज्व आनन्दपावान् रियत छे तद्वेष्टाए पशु अधिः आनन्द कथी, अगवत्कीर्तिना सर्वपुरुषार्थदातृत्वार्थ प्रकार वदता श्रीशुक "भुरुरुश्चुरितस्त्रै" पहे अमने उपपहे छे, शीर्तिरूपा सर्वमां पुरुषार्थ पश्यमाणु होवाथी सर्वमां पुरुषार्थस्थापनप्रयारे पुरुषार्थदान छे, आक्षामां पुरुषार्थस्थापन पुरुषार्थकीकानुलब्धवार्थ छे, तादृश लीकानुलब्ध तो अमालावे शीघ्रगमनथी थाय नदि एथा अम छे ए उपपत्रके अलावे अमोपपादनकार्य गोपुरनी रूपे छुरिता-प्राप्ता-ते अर्द्ध-मात्रा-नेत्रनी एवा 'भुरुरुश्चुरितस्त्रै' प्रभु छे, अत्र "भर्तः मात्राः" एम ज्व अहुरुचन कार्य ते "इ-ददाभ" पृभां अनेक प्रकार इत्या छे तेथी कार्य, वायुवरथाह उद्दत रेणु रियत नथी तेम नियत पशु नथी, अुरजात रेणु ते तेवा ज्व छे, अुर ज्व गो अने प्रदृत होवाथी 'गो'पृतु अदृश नथी-अत्र व्यावर्तक धर्म ज्व शाखतमान् होवाथी 'गो'पृ धर्म नथी इरण्डे ते "परवो वा अहश्चाः" श्रुतिमां तेम-शशानु ज्व असाधारण्यमित-निरुप्ति छे, आथी-भुरना गोत्रक्षयनथी-आ-भुर-धर्म छे २०४ अर्थ छे अने व्यासि कामछे एमनिरुपशु धर्म, अर्थात् 'भुरनेश्चुरित' एते धर्मपिंडामपुरुषार्थ निरुप्ता, पुरुषार्थत्रय कीर्तिरूपे निरुप्त्यु, तेथी तेना पुरुषार्थ 'हु'पृ कार्य, इरण्डे ते अगमनन्तु तो इर्त्य गोक्षरूप आर्द्धीदीन छे अगमनन्तु तो ज्व इर्त्य ते "सुहृदाः" धृत्यादिए कुर्ये छे, सर्व ज्व सुहृदाने-सम्भव्यीने-सर्वां ज्व आदिष्य देवा छे एम कार्य, इरण्डे ते गोपिकाइरा सर्वमां आनन्दप्रवेश छे, प्रदर्शने "अेषः" पृ इते छे, इरण्डे ते "अेषः" एम पुत्रिस्त्रैप्रयोग्यथी रवमा-अगवान्मां-लीका चापिता थाय छे, अगवान् ज्वेतादृश छे एम "अेषः" पहे प्रदर्शन धर्म, साधारण्ये सर्वना ताप्तनाथक्तव्य अग्रदृत अमालावत्सु धर्मने "देशोऽद्वभूरुराजः" पहे इते छे, "अदितिर्देवकी अतिरिषीः अदितिरन्तरिक्षः" श्रुतियी अदितिरत्तारत्यी देवती पुरुषा छे अने पुरुमां अर्थात् व-द्वेष्ट अपेक्षित ज्व छे, परन्तु पुष्टे विरेण्यकृप अशु तेथी

અન્ધ પણ વિશિષ્ટ કરે છે, લૈલિક-ધર્માનિતાનાપ અને આધિલીલિકાદિઓભિન્ન રૈફન્ડિયારમનિઃ વિવિધ ભગવાન્દિરદાજી તાપ છે, લૈલિક ચન્દ્રતો લૈલિક જ તાપને નિવારે છે પરન્તુ આ તો ભગવાન્દિરદાજી વિવિધ પણ તાપને નાથ કરે છે, અને 'વિવિધ' અધિ 'પદમા' 'અપિ'પદે તેનું ગોલુલ સ્થિત છું, તેથી પૂર્વીકા આનંદાદાત્ત્વ ઉપપાદું, દેવકીઅઠરમા ભવે-પ્રકૃટથાપ-ને 'દેવકીઅઠરભૂ', દેવકીઅઠરભૂ જ ઉકુરાજ, એમ ચન્દ્ર ઉદ્યાદિમાં ઉદ્દિત ધ્યાય છે પરન્તુ પતિ તો નસ્તાચોના જ છે તેમ અને પ્રભુ શ્રીદેવકીજીમાં ઉદ્દિત રૂપા પરન્તુ સુખદ તો અમારા-શ્રીજીર્ણાજીનના-જ છે, આ 'સર્વ કાર્ય' વેણુનાદસાધ્ય છે એમ પ્રકારલિતથી-વેણુનાદ પ્રકરણી છે તેથી-નાનું, પ્રકરણ છે સર્વ-જાત નેનું તે 'પ્રકરણિત'.

સ્વાતન્ત્રય-અથવા આ ગોપિકા તો ભગવાન્દિરહે આત્મા છે તેથી સ્વાલિભસિત પ્રકારે તદ્દીસર્વ વિના આ શ્રીપિત્તાઓને તો ઉત્ત્સવ હોણો નથી તેથી આત્મા જ રથાં પરન્તુ નેત્રને તો દર્શન સુખું તેથી દર્શને જ ઉત્ત્સવોન્નાન કર્યું, અને તેથી 'આર્તદશીના'પદમાં 'આત્મા'ને અમે તેમની નેત્ર' એમ સમાસ નાથાંનો, 'આત્મા'ર્થને 'આત્મા'શાખામાં હુદ્દા પણ પણ છાન્દસ છે, ઉત્ત્સવ દર્શનું જ આર્તદશ વિવિધ નથી, દારથી કે પ્રકારા-તરે પણ સ્વામિનીઓ તત્ત્વબ્રદ્ધપરસાસ્ત્રાદ્વતી હોણાયો સર્વ જ ધનિદ્યતું આર્તદશ સમભવે છે, તે જ સમયે સર્વેન ઉત્ત્સવમાં તો આશિયુના અનભીસિતલે અને તદ્વિસોક્તિ પણ અનુપભવી થાય, દર્શનો ઉત્ત્સવ બદિઃજ છે, અન્તરેત્સચ્છતું તો અધિકરણ મન છે, અને તે મન તોતૃભૂત ન હોણાયી તેનો-મનનો-ઉત્ત્સવ તો છદાની નથી પરન્તુ અને સમભોગસાધપિકદ્દિને થયો એમ જાણુંવાને "જ્ઞાન"પદ કર્યું, નેમ "ગોપ્યો દિદ્ધિતદશોદ્યમન્ત સમેતા" શ્રીઓ દ્વારાનાનાર પણ દગ્ધાનું દિદ્ધિતલ્લ છે એમ અને પણ જાણું, અને તેથી જ દશીનાંએ સમ્બન્ધપદ્ધતીને પણ ઉત્ત્સવતું દિદ્ધિસ્મબન્ધિત પ્રાપ્ત થાય છે, તત્ત્વ પણ ભગવાન્દુર્દુનયનોભિન્ને તેમનો-ગોપિકાનો-અહિસેસન પણ પણ ઉત્ત્સવન્નાસ્વભાગાંની ગ્રિયમાપિત છે-નહિ કે રવતા જ એમ જાણુંવાનું, અને તેથી જ અમલયું પણ ઉત્ત્સવન્નાસ્વભાગાંની ગ્રિયમાપિત છે-નહિ કે રવતા જ એમ પણ "રાત છે, આ અમ પણ જે અન્યનાપિતાવિપયક હોય લારે તો દગ્ધાનો ઉત્ત્સવ કુમાર્યાપા?" એમ આશાનુંને "યુરનનશુરિતસ્થે"પદે તે શરીરનું અન્યનાપિતાવિપયકત્ત્વ નિર્ણયે છે જો અન્યનાપિતાવિપયક પણ આ અમ હોય લારે તો સાગ્રહાં તદ્દીનાગ જ હોય પરન્તુ ખુરણ ન હોય, રજ પણ જે અન્યનાપિતાવિપયક હોય લારે તો તેમ પણ સમભવે પરન્તુ રજ તો ચિરાસીન છે એમ જાણુંવાને "યુરિત"ત્ત્વ કર્યું કારણ કે અધ્યપદાલે છુરિતલનો સમભવ નથી, તેથી અમ અન્યનાપિતાવિપયક નથી એમ સિદ્ધ થયું, કુદ્દ્ય જે અન્યનાપિતાવિપયક અમ હોય લારે તો સાધા પણ ન હોય-કારણ કે શ્રીઓ માલા અન્તરાય એ-તેથી જ કુદ્દ્ય છેઅમતે-સુકુદ્દ્ય-આશિયુની હિતસાંએ આગમન કરે છે, "એતિ"પદે આગમનદ્વારા ઇભોનુભિત પણ તેનું જ શાપન કરે છે, અન આ ભાવ છે, કર્તાનું "અભીપ્રિસતતમ" હોય છે તેથી અન-ગમનદ્વારામાં-ભગવાન્દુર્દુષી તદ્વિસતતમલ અમાર જ છે-અન્યનું નથી-અથર્વીદ્ય શ્રીતીદિપામી કર્તાનું અભીપ્રિત કર્મ અમે જ કુદ્દ્ય અન્યથા 'મજૂમ એતિ' એમ કર્યું હોય, યદ્વિ ભગવાનને સર્વનો જ નિરોપ ચિદ્ધુપિત છે તેથી પ્રજાનું પણ અભીપ્રિસતત્ત્વ છે તથાપિ 'અભીપ્રિસતતમ'લલકાશું અતિશાય તો અમારામાં જ છે તેથી તેમ કર્યું, તન્નિદીન જ "એપ?"પદે કરે છે, અન્યથા અગ્રાન આત્માર્થું પ્રદર્શિન કેમ કરે છે અમારામાં જ છે તેથી તેમ કર્યું, તન્નિદીન જ "એપ?" એમ આશાનુંને "ઉકુરાજ" પદ કરે છે, કર્તા કે દેવકી સર્વપા નિર્દૂષા છે અને તે દિદ્ધિસ્માયકત્ત્વે અનતરીવિવિષ્યાભાગાંથી "દેવકીઅઠરભૂ"પદ કરે છે, કર્તા કે દેવકી સર્વપા નિર્દૂષા છે અને તે નિર્દૂષા દેવકીના જરૂરમાં-ઉત્ત્સવ-પ્રકૃટ પ્રશ્ન પણ તથા-નિર્દૂષ-છે, તેથી અનતરીવિવિષ્ય નથી, તાદી નિર્દૂષા દેવકીના જરૂરમાં-ઉત્ત્સવ-પ્રકૃટ પ્રશ્ન તથા-નિર્દૂષા છે અને નસ્તાચુદ્દુદ્દે જ રાજમાન અન્દ જેમ વિશેષ સિદ્ધ થાય છે, અન્દ જેમ નસ્તાચુદ્દુદ્દે અને નસ્તાચુદ્દુદ્દે જ રાજમાન અન્દ જેમ સર્વતાપનિર્દર્શક છે તેમ આ અન્દ પણ અમારા ભષ્પદમાં રિપતિ કરે છે અને અમારાથી જ રાજમાન સર્વતાપનિર્દર્શક છે એમ 'ઉકુરાજ'પદે વોતન થાય છે. (૨૨-૨૩).

आभास-साधारणी कीक्षा कीथीने गोपिकाभाऊ वेणुकृता अग्रराते वर्षनिता कीक्षा “मैं” ईश्वादि पुण्यते कीथे थे,
मंदविघृणितलोचन ईषन्मानदः स्वसुहृदां यनमाली ।

मर्दविघृणितलोचन इष्टमानदः स्वसुहृदां यनमाली

यद्रपाण्डुषद्नो मृदगण्डं मण्डयन् कलकुण्डललक्ष्म्या ॥ २४ ॥

यदपंतिद्विरदराजविहारो यामिनीपतिरिवेष दिनान्ते

१३६ ॥ मुदित्यक्षम् उपयाति दर्शनं मोक्षयन् प्रजगंधां दिनहापम् ॥ २६ ॥

અભરાય—મદનિધૂણિતલોથન સ્વસુહૃદ્દતા ઈધ-માનદ વનમાણી બદરપાણુર્વદન
કનકકુદુદ્ધદ્ધમીએ મૃહગુડને અણુકતા દ્વિરદરાજ્યવિહાર સુદિતવકુત્ત યદુપતિ
દિનાંતે ઘંઘોના કરણ દિનતાપને ચૂકાવતા થામિનીપતિવત સંમીપમાં આ
ઓવે છે ! (૨૪-૨૫).

દ્વારાધ્યાન—મુદ્દિતરક્ત થદુપતિ ઉપર્યાન કરે છે, પૂર્વેકીત જ વેણુનાદ અત્ર આણ છે, વેણુનાદ અન્યાન્ય તો કૃત કાર્યનું કથત, પૂર્વે થયું, અત્ર ગોપિકામાં જ કૃત કાર્ય-કથાવ છે એ વિશેપણે, પૂર્વે દશ કીલા નિરૂપીતે સર્વે અરમદદ્યે જ છે તેથી ભગવાનને દર્શાવ્યા વિશેપણું અર્પે છે, એક જ ભગવાન ઉલ્લભ છે તેથી યુગલાવે-લિલાયુગાંધર્વે-પણ અત્યન્ત વિભાગ નથી-‘નાનાતિ’-ભગવાન-એવ નાનાત્યેવ ચ ‘હરિ’ એટલોઝ ડેવલ્ફ. વિભાગ : હોવાથી આ યુગલનો પૂર્વ યુગલથી વિભાગ નથી-સર્વી જ કીલા ગોપિકાર્થી છે એમ બ્યુંપાદે છે કે સર્વેજ જ વેણુનાદમાં રલોગુણ મુખ્ય હેતુ છે, વેણુનાદમાં સર્વેજ રલોગુણ મુખ્ય-ઉદ્દીપ રસભાવ-છે, કારણું કે રસભાવ ઉદ્દીપ સતે જ, વેણુનાદ થાય છે અને તેથી અરમદદ્યે ઇલિત તે ‘હેતુ’ એ તદકાર્ય પણ અરમદદ્યે જ, અન્પણું તો પ્રાસદુગ્નિકતમાત્ર છે, તે ‘વેણુનાદ’ અરમદદ્યે ઇલિત થયો-અરમદ્દિપ્યક જ ઉદ્દીપરસભાવ થયો-એમ ‘મદવિધૂણ્ણિતસોચનઃ’ પદે કુથે છે, અત્ર સ્વાન-દર્શિતિએ-પૂર્વાનુભૂત આનન્દની સ્વભાવ રિધિતિએ-પૂર્વાનુભૂતવિવિમનાવિકાવિધિવિકાસસમૃતિધારાજનિતાન-દસન્દોહાતુઅવ પૂર્ણવિષેધક્રમ ‘મદ’ છે એમ કથાય છે, અને તે પૂર્ણવિષેધ ઈતારવિસભારા હોવાથી મહાર્ણ છે, તે મહ એમ અધુના આપનામાં-શાગોપિકાચોભાં-છે તેમ ભારામાં-પ્રભુભાં-પણ - આપના સર્વઅન્ધની રંમૂતિએ જ હેઠાંની કે અન્યનાયિકાવિપયિણી ક્રિયાએ પણ-એમ જણાવવાને શાનપ્રાપ્ત વનમાં જ મહ પ્રદર્શાગ્યે, ભારામાં-શાન પણ ભવતિમાત્રવિપ્યક-આપના જ સર્વઅન્ધિજ નહિ કે અન્યરિપ્યક પણ-એ એમ જણાવવાને ‘વિધૂણ્ણિત’ ત કુથું, તાદગુ અદ્વિદ્યાઃપ્રસંતું રૂપ લોચનને હોતું નથી તેથી ‘વિધૂણ્ણિત’ ત કુથું, મહે વિધૂણ્ણિત છે લોચન-નેતાં એવા ‘મદવિધૂણ્ણિતસોચનઃ’ પ્રભુ છે, ‘મદ’નો અર્થ ‘સ્વાન-દર્શિતિએ-પૂર્વાનુભૂત સ્વાનન્દની રંધભાવ રિધિતિએ-પૂર્ણ અરમોધ’ એમ ને થયો તત્ત્વ રલોગુણ અને પૂર્ણવિષેધ એ જ છે એમ જણાયું, તે ‘મદ’ શાનમાર્ગમાં-સોચનમાં-જ છે એમ પ્રકૃત કરવાને સર્વ વિપ્યેને વ્યાવૃત કરવાને ‘વિધૂણ્ણિતસોચનઃ’ ત કુથું, આ ભગવાનિઃ ધર્મ નિરૂપ્યે, પ્રચુરપ્રેમવતીને-તત્ત્વ પણ દિવસે કિલાણે-પ્રિપર્શ્ચને તત્ત્વ જ આત્મપ્રવેશ ચાય તેથી તદ્દ્વારાથી ભાનતું ઈપદ જ દાન કરે છે-સર્વમાનના હરે છે-કેટલો ભાને તેમની પૃપદ્ધ રિધિતિ થાય એ આશયે “સ્વરૂપરિથસથી” પદ કુથું, યદી ઈત્યાદિ પૃથે રિધિતિ થઈ એ શાને ભાન સર્વાંગે છે તંધાંપિ શાપિતાર્થિતાને ભાન ઈન્દ્ર જ થાય છે તેથી ભગવાન ઈન્દ્ર-માનદ છે, અને તેથી તે અમારા અર્થ થાય છે એમ જણાયા છે; અભ્યત્વમાં હેતુ સર્વમાનના છે અને અધુના જ તેમ નહિ કરવામાં હેતુ સર્વમાનતાનું ધ્યિત્વ છે એમ વિભેદ છે, અધ્યાત્મ ઈપદ પણ ભાનને ઉક્તાદ્યાપને ખરૂદે છે, યદી પ્રચુરસર્વમાન જ ‘મદ’, તે મહે એમ તે ‘વિધૂણ્ણિતસોચન’-તેમ ‘ઈન્દ્ર-માનદ’પણ’ એમ પૂર્વવહ અર્થ કરવો, ‘યદી’ઈત્યાદિએ ‘પૂર્ણવિષેધ’પદનું અન્તે આ અર્પાનતર કુથું, ધંધરિ એતાદરો-ભગવાનેનો સર્વપ્રિયાને પૂર્ણ જ સર્વમાનન કર્તાય ‘હે-ઈન્દ્ર-માનદ’પદના અર્પના પ્રયત્ન એમાં ‘ધંધપિ’ ઈત્યાદિ કરીને આ ચોભસું-તથાપિ મધ્યે માર્ગમાં ઈન્દ્રાન અન્ય પણ કરે છે તેથી તે અન્યોને ધાવતા-નોથી-અનુભિતત્વરૂપ થાય નહિ તાનદ જ શ્રીગોપીનાનું સર્વમાન ભગવાને કર્યું તેથી ભગવાન ‘ઈન્દ્ર-માનદ’ હે-તાદરોપિ’પદમાં ‘અપિ’શબ્દે જે કુથું તે અત્ર ચોગ્રાં, અન્ને ‘પદ્ધદ્વયમાં’ નિરોધભૂદ્યતો હેતુદેતુભદ્યર છે એ જ વિશેણ છે, સર્વરિથત્વથી તાદરો-મદવિધૂણ્ણિતસોચન-પણ પ્રભુ સતે ‘ઈન્દ્ર-માનદ હે-માનતું’ પ્રદાન-સર્વમાનના-હરે છે તેથી તે અમારા અર્થ થાય છે એમ જણાયા છે, અભ્યત્વમાં હેતુ સર્વમાનના છે અને અધુના જ તેમ નહિ કરવામાં હેતુ તેનું-સર્વમાનતાનું-ઈન્દ્રાન એ એમ વિભેદ છે, વા ભાનને-અનિમાનને-રલોગુણના-ઉદ્દીપનરસમાનના-શાખાધ્યાની દાન હરે છે વા ખરૂદે છે, અશમાં ‘ઈન્દ્ર-પદ હોવાયી

‘પ્રેરણતિ’પદનો જ દ્વિપદ્યલુસાર અંધ્યારી પ્રેરણતિ’છીનું કરેતિ જાણવો, અલિમાનેપતુરશુમાં જે ખલુનમાં હેતુ કરે છે કે રાનમાણશ્વરી માનને પ્રાચીને જે અને ખલુને છે, રણગુણનું પ્રાચીનું ગાનમાણશ્વરીનું હોયાથી, રણગુણનો વિધું કેવલ લોચનરૂપ ગાનમાણ જ હે એમ જણાયું, શપિત્વમાં હેતુ ‘વિભાગિ’ દ્વારાદ્વિને કરે છે કે જણે-સમ્માનનેમાનમાનખલુનરૂપ-પણ પરામાત્મે કાર્ય ઈંદ્રિય જ હે, જેણે આખરતને સિમતેકણથુદ્વિને ને આખ્યાસ તે સમ્માનનનું સ્વરૂપ જ કાર્ય હે, પૂણીદ્વારાખરિયતિમાન માતુંજ અંધ્ય કાર્ય હે, પૂર્ણમાનદનનું અશોભાનખલુન સતે પ્રચુરપ્રેમવરને લોચનગુરોધાભાગવતનથી તે જ સમજે તેણે લોચનરૂપ સર્વ કરે તેથી માનખલુન પણ તેટલું જ હે કેટથાં તે વેજાણે લોચનિગીત થાય નહિ, ‘શુદ્ધીઓ આપમાણ-ગોપિભાઈ-એમ કરવામાં શો હેતુ ?’ તન “સ્વસુહદ્વા” પદ કરે છે, ‘સ્વ’પદથી અસાધારણું હેઠું, નથી સ્વતાનું અસાધારણ સુહૃત્ત ને જોપિકા હે, અને મદાનો પણ સુહૃત્ત કર્તવ્ય જ હે, ‘વનમાલી’પદે માપરણું કાર્ય હે, માનદાનનનિત આખ્યાસાદિક અસાધારણ કાર્ય લો સ્વસુહદ્વામાં જ પ્રકાર હે, અને તેટું શુદ્ધિનાનિત શુદ્ધિપ્રકાર સાધારણ કાર્ય તો સર્વ લોકમાં પ્રકાર હે, ‘શુદ્ધિ-માનદાનદ’વત્તમાં હેતુ શુદ્ધિમાત્ર જ હે, અન્યથાં તો લોક અન્યથા વહે, વનમાલા શુદ્ધિમધી હોયાથી લોક અન્યથા ન વહે એમ સાધારણ કાર્ય પ્રકાર કરે છે, અદ્વારા ‘પાણુદ્વદ્ધા’પદમાં ‘અદ્વાર’ ઇલનાસરું હે, તે અદ્વાર ધર્મે પ્રતિકણથું વિસ્તદ્ધી કરે છે, તન પણ અર્થપદમ અદ્વાર પાણુદ્વદ્ધ હોય હે અથે તો આરક્ષા લોક હે તેમ અને પ્રલુદુછાનીમું અર્દ્ધગત હે અને અથે તો અત્યન્ત રો-પૂર્ણમાનખલુન-ધર્મે જ, પૂર્ણ ધ્યાન-માનદાનથી આ વિશેષ, અથે તો અલન્દરલેલત ધર્મે જ, પૂર્ણ શુદ્ધિ-માનદાનથી અલિમાનેપતુરણથી જને અલિમાનેપતુરણથી પૂર્ણમાનદાન વિશેષ હે, સાધેન-અધૂતાતાદરાવિશેપાસમ્પાદનમાં હેતુ-શીત હે તોણ વિશેપણાનાતર-‘વનમાલી’પદ-મધ્યમાં ધર્મું, અથવા અન ‘પાણુ’શર્પે આરક્ષા જ શુદ્ધુ કથાય હે તારે વત્ત ને પ્રકાર હેણે અધરાસુતખાન વિક્રિત થાય છે-સુખમાંધે અધર ‘પાણુ’-આરક્ષા-હોયાથી અસુતાન સતેજ પરસ્ય અસુતાનું પાન એમ હાપિન થાય હે-ના વનયારીઓએ આ ઉપકોણ્ય હેન-નનના બદરસાદરણથી અને બદરના વાનિતથી આ મુખ વનમાં ઉપકોણ્ય છે-તેથી વનમાં જઈને આ ઉપકોણ્ય-એમ સર્વીને જણાવે છે, તેથી પણ વિશેષ “કનકુદુકલદ્વદ્ધા મૃદુગ્રદ” મધુદ્વદ્ધનું હેઠે કથે હે, સ્વવિષ્યકરણેગુણોદીપને સ્વાથે લગ્નદાગમનનિદ્રાય હુંથે, અર્થાદ નિષ્ઠયમાં તેથી પણ વિરોધિકોણસને કથોા, રમણુદ્વદ્ધમાં અભાગી અને અનન્દના નિષ્ઠનાનથી મધુદ્વદ્ધમાં મુહૂર જોગાર્થ-રમણીશપાનુભવાર્થ-દિપપદે છે-અનન્દુદીપિતક્ષેદ: શુતસિતોપલાલ્યા’ પણ તોણુદીપિતક્ષેકાં સહરણામશુદ્ધીપમઃ તતઃ પાદિતક્ષેકઃ ઉત્ત્યાતસુગુણુદેગૃહે અવનિતા દ્વિરણીદશા પ્રિયતમેષુ આવાસ્ત્રાયાનું એમ પૂર્ણ કોઈક અસુતુદ્વને કથું હે-કાર્યું જે નાદમાં જ રમણમાંનિ હે, ‘નનુ’પદ વણુન્તરદાપક હે, ગણુનો સ્વામ અનો કનુનો પીત ધર્મ હે, ઉત્કૃષ્ટ-પરમાનન્દ-નાનુ અસમર્થ ડામરસ-લક્ષ્મિન્દ્રાપ ગણુદ્વારા ડનકુણોજનથી સર્વાલિતપિત્નથી કનકુદ્ધનું અસમર્થ પ્રામણુપત્તન-જ ઉદ્દેખાય હે તેથી અસમર્થ જ અગ્રવાગમન હે એમ નિષ્ઠન થાય હે, અન્યથા અરમણદમભૂત રિશેનોન હે, આરૂપમાં કુષ્ણદ્વાનીજીન શિરશાસ્ને જ થાય હે, ‘ધર્યાય મદાન હે તથાપિ બાદ-નન્દસુતું-એ તેથી અસાધારણી લીલા કેમ કરશે ?’ જે આશાદુને ‘દ્વદ્ધતિ’પદે નિવારે હે કે આ પાત્રોના પતિ હે અને તેણો-યાદો-સો અદુરીકી લોક હે, ‘દ્વિરણાજવિદારઃ’વિશેપણાનાતર અમયોદ્ધાય હે એ હે, અદ્વારાન ગજેન્દ્રાદ મણાનું હે, કારણું હે કે ‘દ્વિરણાજવિદાર’ પ્રણુના ગજેન્દ્રાદ મણાસુગત વિના હે એ, મદાસુરતમાં ગજેન્દ્રાદ મણાનું હે, કારણું હે કે ‘દ્વિરણાજવિદાર’ પ્રણુના ગજેન્દ્રાદ મણાસુગત વિના આપણી પ્રતિ નથી, ‘દ્વિરણાજવિદાર’ પણ આ-અથે વણ્ણમાણું-ધર્મ નથી તેથી દ્વિરણાજની પણ અપેક્ષાએ આ તો પૂર્ણ તાપને આદિમાં જ હર કરું જે આશાગે ‘યામિતીપતિઃ ધર્મ’પદ કથે હે, સભ્યુણી યામિતીના આપનિ હે તેથી પરસ્પરશુદ્ધાનુવાદાનાનુભવનાનિતાનનસમુદ્રબદ્ધીએ આદોર્ય હે પ્રણુ અભોપાયું અભક્તદરા હિંસે રિથતિ પરસ્પરશુદ્ધાનુવાદાનાનુભવનાનિતાનનસમુદ્રબદ્ધીએ આદોર્ય હે પ્રણુ અભોપાયું અભક્તદરા હિંસે રિથતિ હરી હે ત જ આ જે એમ ‘ધર્મ’પદે પ્રણોર હે, આથી પણ આનન્દસેધ હે એમ જણાય હે, એમ અનું કીનાનું પરિત્તાન ગોપિકાને બાદસુધી થયું તેમ બગરાતિથતિનું પણ પરિનાત થયું,

પરંતુ આ હાન કાદાચિત્ક છે અન્યથા ગાનરસ જ ન હોય, અને તેથી દિવસે નિકટ જ અપ્રેક્ટ સત્તા પ્રકારાન્તરે સુખદાન કરે છે અને અધુના-દિનાન્તે-તો આન્તરાદ્વારા પામિનીપતિવર-ચન્દ્રવત-પ્રક્રિયા સત્તા દૂરથી જ તાપનાશક છે, 'પામિનીપતિ'પદથી એમ અન્ને ચન્દ્ર પૂર્ણ યામિનીનો સાક્ષાત્ ભોગ કરે છે તેમની પતિસદશ દ્વિરદ્રાજ્વવિદ્ધાર પ્રિય અમારો સાક્ષાત્કોગ કરશે, અને 'દિનાન્તે'પદનો અન્નથી 'સાન્ન્યાત'સાથે છે, અને તેથી મૂલમાં 'પામિનીપતિ: ધ્ય' પદનો અન્નથી પૂર્વ 'દ્વિરદ્રાજ્વવિદ્ધારઃ'પદ સાથે અને અપ્રેક્ટ 'એપઃ'પદ સાથે કરવો, 'એપઃ'પદની આવૃત્તિ કરવી, તેથી દિનમાં અપ્રેક્ટ સત્તા આ સુખદાતા છે દિનાન્તે યામિનીપતિરદુ આ દૂરથી જ એમ તાપનાશક છે અને અન્ને તો યામિનીપતિસદશ સત્તા દ્વિરદ્રાજ્વવિદ્ધાર પ્રિય સાક્ષાત્ પૂર્ણ ભોગ કરશે, આ અર્થનું હાપન પ્રશ્ન જ કરાવે છે એમ જણાય છે, કારણ કે મુહિતવડુન-પ્રસંગવદ્ધન-થઈને ઉપ ચાન-સમીપ આગમન-કરે છે, પૂર્વયુગલમાં ચન્દ્રદશાન્ત કથ્યું છે તેથી પુનરજીત આશાંકીને કથે છે કે આ ભાવ તેમનો-ગોપિકાનો-જ દિતકારી છે, પૂર્વે સાધારણે સર્વતા તાપનાશક અમરુક્સહિત પ્રભુ છે એમ સાધારણ કથ્યું છે અને અન્ન 'મુહિતવડુનઃ'પદ વિશેષત: આ ગોપિકાઓના જ દિતકારી છે એમ અસાધારણ કથ્યું છે એમ પૂર્વ યુગકથી પણ આ સુગંગતો વિભેદ છે, ઉપસંહારમાં 'મોચ્યન્ નાગન્ દિનતાપ'પદે પુનઃ કથે છે કે સમપૂર્ણ દિવસમાં નાગનો અને સધઃપ્રસ્તુતા ગોનો જેટલો તાપ હોય છે તે સર્વતો જ મોચ્ય-નિવારે-છે, પછી એમ ગોના રાત્રિજવિર્દજ તાપને દિવસે સરૂપનાદાદિયે મોચ્યે છે તેમ પ્રજાસ્તિયત સર્વતા તદેકનાથવે તદેકપોષ્યત્વે તદ્વીનપ્રાણુદિન્બત્વે અને એમ ગોદેહપ્રાણુદિરક્ષાર્થ દિવસે વનમાં ગોનયન કરે છે તેમ નિશામાં અગ્રવાન્ સ્વામિન્દ્યં મજમાં આગમન કરે છે તેથી સ્વામિનીએ ગોવત્ છે અને તેથી 'ગો'પદે સ્વામિનીતું જ કથન છે. (૨૪-૨૫).

આ ભાષા-એમ નિરોધને નિરૂપિને ખીચેના નિરોધને ઉષાંહરતા સુકે તહૂદારા-સ્વીદારા-પ્રકૃષ્ટ તામસોનો નિરોધ 'એવમ्' ધર્યાદિએ ઉપસંહરે છે, અત્ર ગોપિકાએનું જે મુખ્યત્વ હોવાથી એમન નિરોધના ઉષાંહરમાં સર્વ જ તામસોનો નિરોધ ઉપસંહત થઈ ગયો।

पर्ष ब्रजस्थियो राजन् कृष्णलीलानुगायतोः । रेमिरेह.सु तचित्तास्तःमनसका महोदयः ॥ २५ ॥

અક્ષરાર્થ રાજનું ! તરિયાસા તા-મનરકા મહેદયા કૃષ્ણાલીલાનુગાત્રી અજસ્તીઓએ
દિવસે એ પ્રકારે રમણ કર્યે. ૨૬.

છ્યાખ્યાન-‘રાજર્ણ’સમેધન વિશ્વાસાર્થીએ, એ પ્રકારે દ્વિતી લગ્નસ્તુતા દ્વારાં પણ કૃતુલીલાને જી આતુપ્રાર્થે બદ્ધકાલાતુવૃત્તાર્થે અતુકેમે ગાતાં સતાં પ્રજગતા પણ જીવેએ રમણ કરું, ઇલાનદ્વારાં। જે કૃતિ આતનસ્તુપા નથી પરન્તુ સ્વતઃ જ આતનસ્તુપા છે એને તાદર્શી કૃતિ તેમના પ્રતિ થઈ તેથી તેમના કુલાશક્તિ એને રાનિશક્તિ પણ જગ્નાશ્શિદ્દા જ થઈ ગઈ એમ “ત-મનરકાઃ તચ્ચિયતાઃ” એ કષે છે, ચિત્ત ગ્રાનપ્રધાન છે એને મન ક્રમપ્રધાન છે, એમ સર્વ પ્રકારે પ્રપદ્યવિસમૃતિ એને જગવદાસક્તિ નિરૂપી, તેમને એમ નિરોધ કરું કલિત થયો? એમ આશ્કુરીને તત્ત્વ ‘મદોદ્વાઃ’ એ કથે છે, મહાન જ અનુદ્ય-ભાગરાશા-નેમનો એવાં ગુણોદ્ય। જે સ્વામિનીએ એ તેથી સર્વ ભૂસ્ય છે. ૧ (૨૬).

॥ દાદરાદ્યાય સમાપ્ત ॥

॥ ਤਾਮਸਕੈਕਾਖਕੁਣਾ ਸਮਾਸ ॥